

ADOPTIONHAKIJOIDEN KOKEMUKSIA ADOPTIONEUVONNASTA

HANNA-MARI HELO
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2006

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

HELO, HANNA-MARI: Adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta

Pro gradu -tutkielma, 88 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Huhtikuu 2006

Tutkielmassa tarkasteltiin adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Adoptioiden määrä on kasvanut viime vuosina kansainvälisen adoption yleistyttyä. Adoptioiminen edellyttää aina lakisääteistä adoptioneuvontaa, jota antaa sosiaalityöntekijä. Neuvonnan tarkoituksena on selvittää hakijoiden soveltuvuus adoptiovanhemmiksi ja valmentaa heitä siihen. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten adoptioneuvonta toimii käytännössä adoptionhakijoiden näkökulmasta. Aiheen teoreettisessa taustoituksessa käsiteltiin adoptiota, sen muuttumista ajan kuluessa, nykyistä lainsäädäntöä ja käytäntöä, adoptioneuvonnan tarkoitusta ja käytäntöä, adoptiovanhemmuutta sekä asiakassuhdetta.

Tutkimuksessa käytettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä. Aineistonkeruussa käytettiin kahta tapaa: kirjoituspyyntöä ja teemahaastattelua. Aineisto koostui yhteensä seitsemästä kirjoituksesta ja haastattelusta. Aineiston analyysissä käytettiin menetelmänä teemoittelua. Aineistosta nostettiin esiin kolme adoptionhakijoiden kokemuksissa toistuvaa pääteemaa: adoptioneuvonnan kesto, sosiaalityöntekijän arviointi ja valta sekä hakijan ja sosiaalityöntekijän suhde. Tutkimuksessa korostuivat hakijoiden kriittiset kokemukset. Tutkimukseen osallistuneita yhdisti kokemus neuvonnan liian pitkästä kestosta, joka aiheutti turhautumista. Hakijat tunsivat olevansa valmiita adoptiovanhemmiksi jo ennen neuvonnan aloittamista. Sosiaalityöntekijöiden kiire ja muut työtehtävät aiheuttivat neuvonnan pitkittymistä. Hakijat kokivat olevansa täysin sosiaalityöntekijän armoilla. Työntekijällä oli valta päättää kaikesta neuvonnassa. Hakijoiden kokemuksen mukaan neuvonta oli lähes yksinomaan ylhäältäpäin tulevaa arviointia. He kaipasivat enemmän valmennusta adoptiovanhemmuuteen. Hakijoiden kokemusten perusteella suhde neuvontatyöntekijään vaikutti eniten neuvonnan sujumiseen. He kokivat tärkeäksi olemisen samalla aaltopituudella työntekijän kanssa. Useimmat hakijat kertoivat vaikeuksista löytää yhteistä kieltä työntekijöiden kanssa. Hakijat myös arvostelivat työntekijöiden käytöstä, jonka he kokivat välillä loukkaavana. Lisäksi työntekijöiden ammattitaitoa kritisoitiin.

Adoptioneuvonnassa on aina kaksi osapuolta: työntekijä ja hakija. Näin on myös kaksi hyvin erilaista näkökulmaa asioihin ja tämä aiheuttaa ristiriitoja suhteessa. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu toteutuu ja että lapsi saa hyvän kodin. Adoptionhakijoita ei voida tässä tehtävässä sysätä sivuun. Heidät tulee ottaa huomioon ja kuunnella heidän toiveitaan ja odotuksiaan. Ristiriidoista tulee päästä yhteisymmärrykseen ja yhteistyöhön. Näin työntekijä ja hakija voivat kohdata samalla tasolla ymmärtäen toisiaan.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	4
3 ADOPTIO	8
3.1 Adoption tarkoitus	8
3.2 Adoption muuttuminen ajan kuluessa	9
3.3 Nykyinen adoptiolainsäädäntö	12
3.4 Kotimainen adoptio	13
3.5 Kansainvälinen adoptio	14
4 ADOPTIONHAKIJAT	18
5 ADOPTIONEUVONTA	21
5.1 Adoptioneuvonnan tarkoitus ja käytäntö	21
5.2 Lapsen etu	23
5.3 Adoptioneuvonnan selvitysvaihe	24
5.4 Kotiselvitys	31
5.5 Sijoitusvaihe, seuranta ja jälkipalvelu	32
6 ADOPTIOVANHEMMUUS	34
6.1 Biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus	34
6.2 Adoptiovanhemmuus on erilaista kuin biologinen vanhemmuus	36
6.3 Hyvä adoptiovanhemmuus	37
7 ASIAKASSUHDE JA ASIAKKUUS SOSIAALITYÖSSÄ	39
7.1 Asiakkaan kohtaaminen	40
7.2 Asiakassuhteen ongelmia	42
7.3 Adoptioneuvonta palvelutyönä	44
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	47
8.1 Tutkimusongelma	47
8.2 Laadullinen tutkimus	47
8.3 Aineistonkeruu	50
8.3.1 Kirjoituspyyntö ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelminä	50
8.3.2 Aineiston hankinta	51
8.4 Aineiston analysointi	53
9 TUTKIMUSTULOKSET	56
9.1 Tutkimukseen osallistuneet	56
9.2 Adoptionhakijoiden kokemuksia	57
9.2.1 Adoptioneuvonnan kesto	58
9.2.1.1 Odottamisen aiheuttama turhautuminen	59
9.2.1.2 Sosiaalityöntekijöiden kiire ja neuvonnan pitkittyminen	61
9.2.1.3 Ajan kokeminen	62
9.2.2 Sosiaalityöntekijän arviointi ja valta adoptioneuvonnassa	64
9.2.2.1 Selvityksen alaiseksi joutuminen	65

9.2.2.2 Vallankäyttö	67
9.2.2.3 Neuvonnan kokeminen arviointina ja valmennuksen puuttuminen	68
9.2.3 Suhde neuvontatyöntekijään	69
9.2.3.1 Arvostuksen ja ammattitaidon puute	71
9.2.3.2 Adoptioneuvonnassa on kaksi eri näkökulmaa	73
10 YHTEENVETOA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	76
LÄHTEET	79
LIITTEET:.....	89
Liite 1. Aineistonhakupyyntö.....	89
Liite 2. Haastatteluteemat	90

1 JOHDANTO

Tutkimukseni käsittelee adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioeuvonnasta. Yhä suurempi määrä suomalaisia perheitä syntyy tai kasvaa vuosittain adoption kautta. Nykyään suurin osa adoptioista on kansainvälisiä. Adoption yleistyminen on aiheuttanut keskustelua myös adoptioeuvonnan toimivuudesta. Adoptioiminen ei ole mahdollista ilman lakisääteistä adoptioeuvontaa, jota antaa joko kotikunnan sosiaalitoimiston tai Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä.

Olen jo pitkään ollut kiinnostunut kansainvälisyydestä, lapsista, adoptiosta ja sijaisvanhemmuudesta. Proseminariesitelmää tehdessäni tutustuin sijaisvanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden kysymyksiin. Ollessani vaihto-opiskelijana Manchesterin yliopistossa kirjoitin esseen problematiikasta adoptio- tai sijaisperheen perustamisessa eri ”rotujen” välillä. Nämä työt kasvattivat kiinnostustani tutkimukseni aiheeseen. Valitsin tutkimuksen aiheeksi adoptioeuvonnan, koska se sisältää monenlaisia kiinnostavia ulottuvuuksia. Adoptioeuvonnassa ratkaistaan monen ihmisen elämän kannalta hyvin tärkeitä asioita. Adoptioeuvontaa antava sosiaalityöntekijä voi osaltaan vaikuttaa siihen, hyväksytäänkö adoptionhakija adoptiovanhemmaksi.

Lapsen adoptioiminen ei biologisen lisääntymisen tavoin ole koskaan vain perheen sisäinen prosessi, vaan siinä kohtaavat ainutlaatuisella tavalla perheen yksityinen ja yhteiskunnan julkinen maailma. Perhe on adoptioprosessin aikana hyvin intensiivisen tarkkailun alaisena. Adoptiossa vanhemmuus- ja perhesuhteiden pohjana on biologisen suhteen sijaan juridinen suhde, jonka pohjalta oletetaan myös sosiaalisten ja psykologisten suhteiden syntyvän. Perhe- ja vanhemmuussuhteiden ohella adoptiossa on kyse myös yhteiskuntapoliittisista kannanotoista, juridisista määräyksistä ja sosiaalisista prosesseista. (Pösö 2003, 141–143.)

Adoptiota edeltää siis aina adoptioeuvonta, johon adoptiovanhemmiksi aikovien tulee osallistua ennen sekä kotimaista että ulkomaista adoptiota. Kansainvälinen adoptio edellyttää lisäksi, että adoptionhakijat osallistuvat kansainväliseen adoptiopalveluun ja saavat adoptioon erityisen luvan Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnalta (Riihinen 1989, 155, 157). Adoptioeuvonta kestää useimmiten vähintään

kuusi kuukautta ja sen tarkoituksena on sekä selvittää hakijoiden soveltuvuutta adoptiolapsen vanhemmiksi että valmentaa heitä tähän uuteen rooliinsa. Neuvonnassa korostetaan lapsen etua. Neuvonnan lopputuotteena sosiaalityöntekijä kirjoittaa kansainvälisissä adoptioissa monisivuinen kotiselvityksen, joka kuvaa perhettä seikkaperäisesti ensin adoptiolupia myöntävälle Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnalle ja myöhemmin adoptiohakemuksen liitteenä lapsia luovuttavien maiden viranomaisille. Adoptiotoiminta perustuu vuonna 1985 annettuun lakiin (153/1985) ja vuonna 1997 annettuun asetukseen lapseksiottamisesta. (508/1997). Lisäksi Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut sosiaalityöntekijöille suunnatun oppaan ottolapsineuvonnan antamisesta (Ottolapsineuvonta 1998).

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Tarkoituksena on vastata kysymykseen siitä, miten adoptioneuvonta toimii käytännössä hakijoiden mielestä. Olen myös halunnut selvittää, millaisia ajatuksia ja tunteita neuvonta on hakijoissa herättänyt. Lisäksi olen halunnut tutkia adoptionhakijoiden ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta hakijoiden näkökulmasta ja sen vaikutusta adoptioneuvonnan sujumiseen.

Suomalaista adoptiota tai adoptioneuvontaa on ylipäänsä tutkittu hyvin vähän. Siksi aihe tuntui mielenkiintoiselta ja haastavalta. Adoptioneuvontaa saaneiden kokemuksia ei ole selvitetty kuin parissa pro gradu -tutkielmassa (ks. Liljeström 1995, Sola 2002). Yleensäkin adoptionhakijoita ennen adoptiovanhemmaksi tuloa ei ole tutkittu juuri lainkaan. Pienimuotoinenkin tutkimus voi olla hyödyllinen neuvonnan antajille ja saajille sekä myös adoptioneuvontapalvelun kehittäjille. Tämän työn tavoitteena on lisätä tietoa adoptioneuvonnan toimivuudesta.

Tutkimukseni koostuu 10 pääluvusta. Tutkimuksen teoriaosa on erillinen, tutkimusta pohjustava teksti ja empiirinen osuus oma kokonaisuutensa. Johdannon jälkeiset kuusi lukua käsittelevät tutkimuksen teoreettisia taustoja, aikaisempia tutkimuksia ja keskeisiä käsitteitä. Ensimmäiseksi käsittelem aihetta koskevia aikaisempia tutkimuksia. Koska adoptiotutkimusta on tehty niin vähän, olen pyrkinyt lyhyesti esittelemään sekä tehtyä adoptiotutkimusta yleensä että oman tutkimukseni kannalta enemmän merkityksellisiä adoptioneuvonnasta tehtyjä tutkimuksia.

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat adoptio, adoptionhakijat, adoptio neuvonta, adoptiovanhemmuus ja sosiaalityön asiakassuhde. Olen pyrkinyt luomaan kattavan kuvan adoptiosta käsittelemällä sen muuttumista ajan kuluessa, nykyistä merkitystä ja lainsäädäntöä sekä kotimaisen että kansainvälisen adoption osalta. Tutkimuksen kohteena olevaa ryhmää eli adoptionhakijoita olen käsitellyt yleisesti omassa luvussaan. Tutkimukseni ytimessä olevaa adoptio neuvontaa olen pyrkinyt erittelemään perusteellisesti. Adoptio neuvonnassa korostetaan lapsen etua, joten olen kirjoittanut tässä yhteydessä myös siitä. Adoptio neuvonnassa olennaisinta on sen selvitysvaihe, josta keräämäni adoptionhakijoiden kokemukset kertovat. Adoptio neuvonnassa määritellään myös adoptioon sopivaa vanhemmuutta. Adoptiovanhemmuuden käsitettä olen selvittänyt luvussa 6. Adoptio neuvonta rakentuu adoptionhakijoiden ja neuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden tapaamisten ja niissä käytyjen keskustelujen varaan. Neuvonnan toimivuuteen vaikuttavatkin paljon adoptionhakijan ja sosiaalityöntekijän välinen vuorovaikutus ja asiakassuhde. Tutkimukseni teoreettisen osuuden päättää sosiaalityön asiakassuhdetta ja asiakkuutta käsittelevä luku.

Tutkimukseni empiirisessä osuudessa kerron aluksi tutkimuksen toteuttamisesta. Tämän jälkeen siirryn aineiston analysointiin ja tutkimustulosten käsittelyyn. Palaan tässä vaiheessa tutkimukseni teoriaosaan ja pyrin vertaamaan tutkimustuloksia aikaisempiin tutkimuksiin. Viimeisessä luvussa onkin sitten vuorossa tutkimukseni yhteenvetoa ja johtopäätöksiä.

2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Suomessa adoptiota koskevia tutkimuksia on yllättävän vähän. Täällä tehdyissä tutkimuksissa ovat painottuneet tietyt teemat. Kansainvälistä adoptiota ovat käsitelleet esimerkiksi Forstenin (1992) tutkimus sekä monet pro gradu -työt. Ne keskittyvät enimmäkseen lasten sopeutumiseen ja mahdollisiin sopeutumisongelmiin. Lisäksi on tehty historiallis-oikeudellisia tutkimuksia (esim. Nieminen 1975), psykiatrisia tutkimuksia (esim. Varilo 1993; Lahti 1991) sekä useita yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielmia. Pro gradu -työt pois lukien oikeastaan ainoa suomalainen adoptioon liittyvä sosiaalipoliittinen tutkimus on Elina Rautasen ”Avioton äiti ja adoptiopäätös” vuodelta 1972. Rautasen (1972) tutkimuksessa tarkastellaan tekijöitä, jotka vaikuttivat aviottomien äitien päätöksentekoon lapsen pitämisen ja lapsen adoptioon antamisen välillä. Tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä tutkimuksia ei ole tehty monta.

Monissa muissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa, adoptiotutkimusta on tehty huomattavasti enemmän. Ruotsissa tutkimusten suurempaa määrää selittää osaltaan se, että kansainvälinen adoptio on siellä ollut paljon yleisempää kuin Suomessa. Esimerkiksi Hägglund (1980) on esitellyt joitakin ruotsalaisia adoptiotutkimuksia, jotka käsittelevät kansainvälisten adoptiolasten sopeutumista. Suomessa kansainväliset adoptiot ovat melko uusi ilmiö. Ulkomaalaisia lapsia on adoptoitu määrällisesti vähän ja vasta vähän aikaa useisiin muihin maihin verrattuna, mikä on varmasti vaikuttanut siihen, että kansainvälistä adoptiota ei ole vielä laajasti tutkittu. Suomalaista adoptiotutkimusta tarvitaan myös, koska adoptiokäytännöt ja -tilanne ovat erilaisia eri maissa. Lisäksi tutkimustietoa olisi tärkeä saada, koska kansainväliset adoptiot ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana paljon.

Adoptoidun lapsen taustan ja varhaisvaiheiden yhteyksiä psyykkiseen terveyteen ja identiteetin kehittymiseen on tutkittu melko paljon. Tutkimusten mukaan adoptiolasten varhaisten kokemusten vaikutuksia voitiin myöhemmässä kasvuympäristössä paikata. Vanhempien asenteet, avoin ilmapiiri ja erilaisuuden hyväksyminen vaikuttivat eniten adoptiolasten ja perheiden sopeutumiseen. (Brodzinsky 1990; Lahti 1991.) Lahden (1991) tutkimus selvitti adoptiolasten taustan ja varhaisvaiheiden kasvuympäristöön liittyvien tekijöiden merkitystä ja yhteyksiä mielenterveyteen ja identiteetin kehittymiseen nuoruusiässä. Lahden tutkimukseen osallistui 90 kotimaassa adoptoitua

lasta, jotka olivat tutkimushetkellä 14–21 -vuotiaita. Tutkimuksen mukaan adoptionuorten psyykkinen terveys oli melko hyvä, ja suurin osa oli selviytynyt hyvin nuoruusiässä. Lahden mukaan lapsella on kyky selviytyä traumaattisista ja vaikeista olosuhteista, mikäli hänellä on myöhemmin mahdollisuus kokea riittävää emotionaalista turvaa ja lämpöä. (Lahti 1991, 140.)

Adoptiolasten sopeutumista perheisiinsä ja uuteen elinympäristöönsä on tutkittu jo pitkään ulkomailla (Kts. esim. Feigelman & Silverman 1983; Gill & Jackson 1983). Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan ulkomailta adoptoidut lapset ovat sopeutuneet hyvin (Adoptionsfrågor 1989, 11; Internationella adoptioner 1982). Myös Suomessa Forstenin (1992) tutkimuksessa todettiin lasten sopeutumisen onnistuneen hyvin. Forsten (mt.) tutki 9–14 -vuotiaiden Suomeen kansainvälisesti adoptoitujen lasten sosioemotionaalista sopeutumista, hyvinvointia ja identiteettiä. Tutkimuksesta selvisi, että ulkomailta adoptoidut lapset eivät missään suhteessa osoittautuneet ahdistuneemmiksi kuin vertailuryhmän lapset (mt., 32). Muutamat suomalaiset adoptiovanhemmat, esim. Nurmela (1989), Ahola (1999) ja Söderström (1998), ovat kirjoittaneet kansainvälistä adoptiota koskevista kokemuksistaan kirjan. Kirjoissa kerrotaan luonnollisesti enimmäkseen lapsesta ja hänen sopeutumisestaan. Kaikkien kirjoittajien adoptiolapsi oli sopeutunut hyvin joidenkin alkuvaikeuksien jälkeen.

Britanniassa tutkimuksia on erityisesti 1970- ja 1980-luvulla innoittanut kiista siitä, tulisiko adoptioissa suosia ns. samanrotuisia adoptioita ("racial matching in adoption") vai ns. rotujen välisiä adoptioita ("transracial adoptions"). Esimerkiksi Gillin ja Jacksonin (1983) tutkimuksessa rotujen väliset adoptiot todettiin onnistuneiksi. Kritiikkiä rotujen välisistä adoptioista on esittänyt esimerkiksi Small (1986). Voimakas kritisointi rotujen välisiä adoptioita kohtaan aiheutti sen, että 1980-luvulta lähtien Britanniassa on suosittu samanrotuisia adoptioita ja lapset pyritään sijoittamaan samaa etnistä taustaa olevaan perheeseen (Macey 1995, 475).

"Adoption Now – Messages from Research" -teoksessa on esitelty joitakin Britanniassa tehtyjä tutkimuksia. Niissä selvitettiin esimerkiksi adoption puutteita, lasten ja adoptoijien valmentamista adoptioon, lapsen tarpeiden sovittamista adoptoijien resursseihin, adoption osapuolille tulevia ongelmia, tarvittavaa tukea sekä epäonnistuneisiin sijoituksiin liittyviä tekijöitä. Lisäksi tutkimuksissa käsiteltiin mm.

yksin adoptoivia henkilöitä ja adoptoitujen lasten kokemuksia. (Department of Health, 1999.) Tutkimukseeni liittyvistä tuloksista on kerrottu tarkemmin luvussa 9.2.

Kirk (1985) on käsitellyt tutkimuksessaan adoptiovanhemmuutta. Hänen 1950-luvulla tekemänsä adoptiotutkimus käsitti 2000 pohjoisamerikkalaista adoptioperhettä, ja hän selvitti lähinnä adoptiovanhempien asenteita omaan vanhemmuuteensa. Kirkin (mt.) mukaan adoptiovanhemmuus on erilaista kuin biologinen vanhemmuus, ja kaikkien adoptiovanhempien tulisi myöntää ja hyväksyä tämä erilaisuus.

Suomessa adoptiovanhempia tai -perheitä ei ole juurikaan tutkittu muutamaa pro gradu -tutkielmaa lukuun ottamatta. Esimerkiksi Vuorma (1994) selvitti adoptioeuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden käsityksiä perheestä ja perheydestä. Arola (2000) tutki kansainvälistä adoptiota erityisesti lapsiperheen perustamisen muotona. Reinikainen (2002) tutki pro gradu -työssään vanhemmuuden ilmenemistä vuoden 1991 kansainvälisen adoption kotiselvityksistä. Niiden perusteella kaikille hakijoille tärkeitä piirteitä näyttivät olevan tietynlainen avarakatseisuus, avoimuus ja suvaitsevaisuus (mt., 82).

Adoptioeuvontaa ovat tutkineet Liljeström (1995) ja Sola (2002) pro gradu -töissään. Liljeström (1995) tarkasteli adoptioeuvonnan sisällön laatua ja neuvontaa antaneiden sosiaalityöntekijöiden ja adoptionhakijoiden suhtautumista neuvontaan ja adoptioon. Liljeström haastatteli kuutta sosiaalityöntekijää sekä viisiä vanhempia. Tuloksissaan hän tyypitteli sosiaalityöntekijät adoptioeuvontaan suhtautumisen mukaan joko neuvonantajiin (rådgivare) tai selvittäjiin (utredare). Neuvojen lähtökohtana olivat ns. lapsen paras ja adoptionhakijoiden edellytykset. Selvittäjät keskittyivät vanhempien tarpeisiin ja selvittämään, että adoptiolle ei ole esteitä. Vanhemmat Liljeström jakoi niin ikään kahteen ryhmään: varmoihin (säkra) ja epävarmoihin (osäkra). (Mt., 55–91.) Varmat vanhemmat kokivat adoption oikeutenaan ja odottivat adoptioeuvonnan tapahtuvan tahtomallaan tavalla. Sosiaalityöntekijän tehtävänä oli vain auttaa heitä saavuttamaan tavoitteensa. (Mt., 79.) Epävarmoille vanhemmille adoptio oli enemmänkin mahdollisuus kuin oikeus. He olivat nöyriä suhteessa auktoriteetteihin ja he antoivat sosiaalityöntekijän ohjailla prosessia. (Mt., 86.)

Liljeström (1995) sivusi tutkimuksessaan myös tämän tutkimuksen kannalta oleellisia

adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Liljeströmin haastattelemat adoptionhakijat kritisoivat eniten neuvonnan muodollisia asioita, erityisesti sen pituutta. Myös sosiaalityöntekijän roolia, pätevyyttä, ajanpuutetta ja persoonallisuutta kritisoitiin. (Mt., 82.) Useat adoptionhakijoista myös kokivat itsensä ulkopuolisiksi ja sosiaalityöntekijän armoilla oleviksi (mt., 88).

Sola selvitti pro gradu -työssään ”Vanhempien tarinat vuorovaikutuksesta lakisääteisessä adoptioneuvonnassa” (2002) adoptiovanhempien kokemuksia adoptioneuvonnasta. Hänen tutkimusongelmanaan oli tutkia adoptoineiden perheiden kokemuksia neuvonnan hyödyllisyydestä tai hyödyttömyydestä sekä vuorovaikutuksesta. Solan tutkimuksessa korostuivat adoptiovanhempien negatiiviset kokemukset. Tutkimukseen osallistuneet kritisoivat eniten sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa, ja osa vanhemmista oli hyvin pettyneitä saamaansa adoptioneuvontaan. Adoptionhakijat kokivat, etteivät voineet vaikuttaa prosessiin millään tavalla. (Mt., 41–44.)

Edellä mainitut tutkimukset olivat ainoat, jotka käsittelivät adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Ulkomaisia aiheeseen keskittyviä tutkimuksia ei ollut ainakaan Suomessa saatavilla. Aihetta sivuttiin kuitenkin joissakin ulkomaisissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Phillipsin (1992) tutkimuksessa skotlantilaisten perheen sisäisen adoption kokeneiden perheiden mielipiteet sosiaalityöntekijöiden käynneistä jakautuivat lähes tasan myönteisen ja kielteisen kokemuksen välillä. Jälkimmäisissä kokemuksissa sosiaalityöntekijän selvitysprosessi koettiin välttämättömänä pahana, yksityisyyden loukkauksena ja jopa täysin turhana (mt., 16–20).

3 ADOPTIO

3.1 Adoption tarkoitus

Adoptio-sana tulee latinan sanoista ad opto (valita, ottaa) (Streng 1997, 18). Laissa käytetään adoptiosta termiä lapseksiottaminen. Adoptiolapsia voidaan kutsua myös ottolapsiksi, adoptoijia lapseksiottajiksi ja adoptiovanhempia ottovanhemmiksi. Adoptiossa lasta ei siis saada vaan lapsi otetaan ja lapsi tulee otetuksi (Pösö 2003, 141).

Adoptio on sosiaalinen järjestelmä, joka on muodostettu vastaamaan ilman vanhempia olevien lapsien ja lapsettomien vanhempien tarpeisiin. Adoptiojärjestelmä on kehittynyt ajan myötä vastaamaan eri aikakausien ympäröivää yhteiskuntaa. Myös eri yhteiskunnissa adoptiolla on erilainen merkitys. Joissakin kulttuureissa adoptiota ei ole lainkaan, koska lapset kuuluvat koko yhteisölle eivätkä vain vanhemmilleen. (Hartman & Laird 1990, 221.)

Adoptio tarkoittaa tilannetta, jolloin ihmisen juridinen vanhemmuus vaihtuu (Pösö 2003, 141). Adoptiolla voidaan ensinnäkin muodostaa lapselle uusi perhesuhde entisen tilalle, kun lapsella ei ole perhettä, joka hoitaisi ja kasvattaisi hänet. Toiseksi adoptiolla voidaan myös vahvistaa jo olemassa olevia perhesuhteita niin, että tosiasialliseen perheeseen liitetään laissa lapsen ja vanhemman suhteeseen kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Kolmanneksi adoptiolla voidaan järjestää suvun sisäisiä suhteita niin, että suvun jatkuvuus turvataan. (Nieminen 1975, 1.) Tässä tutkimuksessa adoptiosta puhuttaessa käsitellään vain ensimmäistä adoption tyyppiä, jota kutsutaan vierasadoptioksi.

Adoptio on yhteisöllinen tapa järjestellä perhe- ja vanhemmuussuhteita perustavalla tavalla. Siinä on kyse yhteiskuntapoliittisista kannanotoista, juridisista määräyksistä ja sellaisista sosiaalisista prosesseista, jotka luovat tarpeita adoptioon. Samalla muodostetaan odotuksia ja käytäntöjä siitä, millaisia ulottuvuuksia vanhempien ja lasten välisessä suhteessa tulee olla. (Pösö 2003, 143.)

Varilon (1993) mukaan adoptioprosessi voidaan nähdä sekä sarjana toimenpiteitä että tiettyinä sisäisenä tapahtumana. Sen osapuolia ovat ensinnäkin biologinen suku,

erityisesti synnyttävä äiti, toiseksi adoptoiva suku, erityisesti adoptiovanhemmat, kolmanneksi adoptiolapsi sekä neljänneksi prosessiin osallistuvat yhteiskunnan edustajat, erityisesti adoptioprosessia hoitavat työntekijät (Varilo 1993, 21).

3.2 Adopktion muuttuminen ajan kuluessa

Adoptio on erittäin vanha ilmiö. Se on tunnettu ainakin Babylonian korkeakulttuurista asti (Hellberg 1988, 17). Adoptiota käytettiin mm. antiikin Kreikassa ja Roomassa henkilökohtaisen omaisuuden tai aseman periytymisen varmistamiseksi (Nieminen 1975, 2). Myös Suomessa adoptio on ilmiönä suhteellisen vanha. Se oli ennen erityisesti lapsettoman tai ilman miespuolista perijää olevan avioparin keino saada itselleen nimen jatkaja, työvoimaa perheeseen sekä elättäjä vanhuuden varalle. Keskeistä oli adoptiovanhempien etu, ja lapsi oli usein adoptoivan parin sukulainen tai muuten tunnettua syntyperää. (Garam 1988, 11.)

1900-luvun alun Suomessa orvoiksi joutuneita lapsia huollettiin suunnilleen samoin kuin muitakin köyhiä ja työkyvyttömiä. Jotkut otettiin sijaisperheisiin, joissa lapset usein joutuivat vain työvoimana hyväksikäytettäviksi. (Kauppi & Rautanen 1997, 13.) Adoptiosta tuli useissa Euroopan maissa ratkaisu ensimmäisen maailmansodan jälkeen orvoiksi jääneille lapsille (Peltoniemi-Ojala 1999, 21). Suomessa oli vuoden 1918 sisällissodan jälkeen noin 20 000 orpoa, joista punaisten osuus oli lähes 90 %. Punaorvot sijoitettiin kasvatuskoteihin ja lastenkoteihin. Sotaorpojen huollon järjestäminen oli suuri toimenpide, joka nosti alaikäisten köyhäinhoidon saajien määrän kaksinkertaiseksi. (Pulma 1987, 128–130, 134.) Valtion ja kuntien toimien lisäksi tarvittiin myös yksityisiä järjestöjä parantamaan lasten oloja. Vuonna 1920 perustettiin Mannerheimin lastensuojeluliitto, seuraavana vuonna ruotsinkielinen Samfundet Folkhälsan ja sitä seuraavana vuonna Koteja Kodittomille Lapsille -järjestö, jonka yhtenä toimintaperiaatteena oli sijoittaa kodittomia lapsia sopiviin kasvatuskoteihin. (Garam 1988, 14.) Viimeksi mainittu järjestö yhdistyi vuonna 1945 Pelastakaa Suomen Lapset -organisaation kanssa ja uuden järjestön nimeksi tuli Pelastakaa Lapset ry (Kauppi & Rautanen 1997, 118–119).

1900-luvun alkupuolella myös avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia alettiin

luovuttaa yhä enemmän adoptioon, koska teollistuminen ja kaupungistuminen hävittivät suurperheitä, joissa nämä lapset olivat ennen voineet kasvaa. Tässä vaiheessa adoptiossa tuli keskeisimmäksi periaatteen lapsen etu. Alettiin myös kyseenalaistaa käsitystä, jonka mukaan vieraan lapsen hoidettavakseen ottavat olisivat ilman muuta sopivia siihen tehtävään. Länsimaissa alettiin nähdä tarpeellisena adoptiolapsen ja perheen suhteen turvaaminen lailla. (Peltoniemi-Ojala 1999, 22.)

Lapsen tarpeet tulivat siis vähitellen tärkeämmiksi kuin adoptiovanhempien tai yhteiskunnan tarpeet. Lasten adoptointi tuli virallisesti mahdolliseksi Suomessa vuonna 1925, kun ensimmäinen laki adoptiosta tuli voimaan (Parviainen 2003, 19). Lakia valmisteltaessa adoptioinstituutiota haluttiin kehittää kohti lastensuojelullisia päämääriä (Nieminen 1975, 13–14). Laissa korostettiin lapsen parasta ja mahdollisuutta saada hyvä hoito ja kasvatus (Peltoniemi-Ojala 1999, 22). Silti adoptio oli vielä ns. heikko adoptio eli lapsen ja adoptiovanhempien välille muodostui oikeudellinen sukulaisuussuhde, mutta ei lapsen ja adoptiovanhempien sukulaisten välille. Heikko adoptio ei myöskään katkaissut adoptiolapsen ja hänen biologisten vanhempiensa ja muiden sukulaistensa sukulaisuussuhdetta. Adoptiosuhde oli myös mahdollista purkaa. (Jaakkola 1977, 2.)

Koko 1950-luvun ajan Suomessa adoptiolasta toivovia perheitä oli vähemmän kuin kotia tarvitsevia lapsia. Adoptiossa oli hyväntekeväisyyden luonne ja adoptiovanhempien katsottiin pelastavan lapsen kurjuudelta, vaikka päävaikuttimena adoptioon onkin aina ollut vanhempien tarve saada lapsi. Vasta 1960-luvulla lasta toivovien perheiden määrä alkoi merkittävästi lisääntyä. 1970-luvun alussa lasten sijoitusten lukumäärä oli huipussaan, ja yksistään Pelastakaa Lapset -järjestön kautta noin kaksisataa lasta sai vuosittain uuden adoptiokodin. (Kauppi & Rautanen 1997, 158–160.)

1970-luvun loppupuolella kotia tarvitsevien lasten määrä väheni aborttilain ja yksinhuoltajia tukevien lakien (päivähoitolaki, laki lapsen elatuksesta ja isyyslaki) myötä sekä yhteiskunnan muututtua vapaammaksi ja sallivammaksi avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia kohtaan (Kauppi & Rautanen 1997, 253–254). Ennen pitkää halukkaita adoptiovanhempia oli moninkertaisesti kodittomiin lapsiin nähden (Garam 1988, 15). Tällöin käsitys adoptiosta alkoi muuttua ja hyväntekeväisyysmotiivin

tilalle tuli ensisijaisesti halu saada oma lapsi (Peltoniemi-Ojala 1999, 23).

Myös muualla maailmassa adoption luonne on muuttunut huomattavasti noin 30 vuoden aikana. Yleismaailmallinen ilmiö on ollut adoptioon luovutettujen lapsien väheneminen erityisesti ns. länsimaissa. Muutokseen on ollut useita syitä. Esimerkiksi Britanniassa merkittävimmät syyt ovat olleet samat kuin edellä mainitut Suomessa eli ehkäisy, erityisesti ehkäisy pillerin yleistyminen 1960-luvulta alkaen, laillisen abortin saamisen helpottuminen sekä yksinhuoltajaäitien ja aviottomien lapsien lisääntynyt yleinen hyväksyntä yhteiskunnassa (Department of Health 1999, 1).

Koska adoptoitavaksi annettuja suomalaisia lapsia alkoi olla vähän, käännettiin katseet muihin maihin, joissa eli paljon lapsia ilman vanhempia. 1970-luvulla Suomeen tuli ulkomailta yhteensä noin 60 adoptiolasta. Vuonna 1974 perustettiin ulkomaalaisia lapsia adoptoineiden vanhempien toimesta Interpedia ry, joka välittää ulkomaalaisia adoptiolapsia. (Garam 1988, 15.) Vähitellen kansainväliset adoptiot yleistyivät. Esimerkiksi Ruotsissa kehitys on ollut samanlainen, mutta siellä kansainvälinen adoptio on alkanut jo aikaisemmin. Joitakin kansainvälisiä adoptioita tehtiin Ruotsissa jo 1940- sekä 1950-luvuilla ja 1960-luvun puolivälistä lähtien kansainväliset adoptiot ovat lisääntyneet siellä jatkuvasti (Internationella adoptiöner 1982, 105).

Monien maiden adoptiolainsäädännössä tärkein piirre on ollut se, että adoptiosuhde on vähitellen muodostettu yhä enemmän biologisen vanhemman ja lapsen suhdetta muistuttavaksi (Nieminen 1975, 12). Esimerkiksi Britanniassa jo vuoden 1949 adoptiolaki säädettiin sen periaatteen mukaan, että lapsen kaikki oikeudet siirtyivät biologisesta perheestä adoptioperheeseen. Suurin hyötyjä tästä oli tietenkin lapsi. Lakimuutoksen voidaankin nähdä tarkoittaneen kasvavaa huolta yksittäistä lasta kohtaan. (Teague 1989, 117.)

Suomessa saatiin vuoden 1925 jälkeen odottaa uutta lakia lapseksiottamisesta aina vuoteen 1980 asti. Meillä on siitä alkaen laissa vallinnut ns. vahvan adoption periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että adoptiolapsella on perheessä ja suvussa täysin biologiseen lapseen verrattava asema, eikä adoptiosuhdetta voida purkaa. Adoptiolapsi menettää kaikki juridiset oikeudet biologiseen sukuunsa, mutta nämä oikeudet syntyvät siis täysimittaisina uudessa perheessä ja suvussa. Lisäksi vuoden 1980 laissa säädettiin ensi

kertaa adoptioneuvonta pakolliseksi kaikissa alaikäisen adoptiota koskeissa asioissa. (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 1–2.) Britanniassa sosiaalityöntekijöiden ja adoptiotoimiston rooli tuli mukaan adoptioprosessiin lakisääteisesti jo vuonna 1958. Adoptiosta tuli tällöin luotettava ja hallinnoitu ratkaisu lapsille, jotka tarvitsivat pysyvää perhettä. Myöhemmin sosiaalityön rooli adoptioissa kasvoi entisestään ja se vaikutti merkittävästi nykysosiaalityön käytäntöihin Britanniassa. (Teague 1989, 117–118.)

Vuonna 1985 Suomen lakiin lisättiin kolme uutta lukua, jotka säätelevät kansainväliseen adoptioon liittyviä kysymyksiä (Gottberg 1996, 233). Näitä ovat kansainvälisen adoptiopalvelun käyttöä, lupamenettelyä kansainvälisissä adoptioasioissa ja kansainvälistä yksityisoikeutta koskevat säädökset (Laki lapseksiottamisesta 153/1985).

3.3 Nykyinen adoptiolainsäädäntö

Nykyään adoptiosta säädetään laissa lapseksiottamisesta (LOL 153/1985) ja lapseksiottamisesta annetussa asetuksessa (LOA 508/1997). Lisäksi Suomi on liittynyt vuonna 1997 lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa koskevaan yleissopimukseen (Haagin sopimus, SopS 29/1997). Haagin sopimuksella pyritään takaamaan lasten edut ja oikeudet kansainvälisissä adoptioissa estämällä lapsikauppa sekä ilman vanhempien suostumusta tapahtuvat adoptiot. Kansainvälistä adoptiota koskevia säännöksiä sisältyy myös asetukseen Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnasta (509/1997).

Suomalaiset adoptiosäädökset ovat samankaltaiset kuin muissa pohjoismaissa ja lähes identtiset Ruotsin ja Tanskan kanssa (Adoptionsfrågor 1989, 98, 174; Hellberg 1988, 29–31). Adoptioille Pohjoismaiden sisällä on myös omat säädöksensä. Ne perustuvat laajalti kotipaikkaperiaatteeseen; jos Pohjoismaiden kansalainen haluaa adoptoida jonkun toisen Pohjoismaan kansalaisen, hakemus tehdään maassa, jossa hakijalla on kotipaikka ja prosessissa noudatetaan saman maan lakia. Pohjoismaassa tehty adoptio on automaattisesti laillinen myös muissa Pohjoismaissa. (Adoptionsfrågor 1989, 174.)

Adoptio on oikeudellinen toimenpide, jossa kaikki vanhemman oikeudet ja

velvollisuudet siirtyvät lapsen biologisilta vanhemmilta adoptiovanhemmille. Adoptiolapsella on perheessä ja suvussa täysin biologiseen lapseen verrattava asema, eikä vahvistettua adoptiosuhdetta voida purkaa. Adoptioon edellytetään pääsääntöisesti lapsen biologisten vanhempien suostumusta. (Gottberg 1996, 228, 231.) Suomen laki ja kansainväliset sopimukset lähtevät siitä, että adoptiotapahtumassa kotia tarvitsevalle lapselle haetaan vanhempia eikä vanhemmille lasta (Ottolapsineuvonta 1998, 2).

Adoptiosuhteen perustaminen ei ole kuitenkaan vain lakisääteinen toimenpide, vaan uuden perheen luomisprosessi. Siksi adoptioneuvonta on säädetty pakolliseksi kaikissa alaikäisen adoptiota koskevissa tapauksissa. Tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde lapseksi otettavan ja lapseksiottajan välille (LOL 1§). Neuvonnan tarkoituksena on ensisijaisesti selvittää, että lapsen etu toteutuu ja että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen (LOL 2§). Tähän liittyvät adoptiovanhemmiksi aikovilta vaaditut edellytykset. Lain mukaan adoptoijan tulee olla täyttänyt 25 vuotta (LOL 5§). Puolisot voivat avioliiton aikana adoptoida pääsääntöisesti vain yhdessä, mutta muut kuin puolisot eivät voi yhdessä ottaa adoptiolasta (LOL 6§ ja 7§). Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita, joten avoparit eivät voi yhdessä adoptoida. Lapsen edun on katsottu vaativan, että kumpikin aviopuolisoista on vanhempi lapselle. Yksinäinen henkilö voi ottaa adoptiolapsen, mikäli lapsen etu toteutuu. (Gottberg 1996, 229–230.) Adoptiovanhemmille asetetuista edellytyksistä kerrotaan tarkemmin jäljempänä luvussa 5.3.

3.4 Kotimainen adoptio

Kotimaisten adoptioiden määrä on vähentynyt rajusti 1970-luvun jälkeen. Samanaikaisesti kansainväliset adoptiot ovat lisääntyneet. Suomessa luovutetaan nykyään vain hyvin vähän lapsia adoptioon. Kotimaisissa adoptioissa odotusaika on keskimäärin neljästä viiteen vuotta, mutta kaikki eivät odotuksen jälkeenkään saa lasta (Peltoniemi-Ojala 1999, 107).

Kotimaisia adoptioita vahvistetaan vuosittain noin 40–50. Lukuun eivät sisälly perheen sisäiset adoptiot. (Peltoniemi-Ojala 1999, 107; Pihlaja 1997, 18.) Vuonna 2004 Pelastakaa Lapset ry antoi adoptioneuvontaa 292 kotimaista adoptiota toivovalle

perheelle ja asiakkaiksi näistä tuli 78 perhettä. Samana vuonna Pelastakaa Lapset ry sijoitti 37 kotimaista adoptiolasta uusiin koteihin. (Pelastakaa Lapset...)

Usein kotimaisissa adoptioissa lapsi on vastasyntynyt. Lapsen biologinen äiti voi antaa suostumuksen adoptioon aikaisintaan kahdeksan viikon kuluttua synnytyksestä. (Ottolapsineuvonta 1998, 10–11.) Myös isän suostumus tarvitaan, jos lapsi on syntynyt avioliitossa tai isyys on vahvistettu. Harkinta-aikana lasta voidaan hoitaa lastenkodissa tai perheessä. (Kotimaiset adoptiot.)

Adoptiolasta haluavien tulee ottaa yhteyttä kotikuntansa sosiaaliviranomaiseen tai adoptiotoimistoon (Pelastakaa Lapset ry) adoptioneuvonnan saamiseksi. Neuvonnassa annetun valmennuksen ja tehdyn arvioinnin perusteella perheeseen voidaan sijoittaa adoptiolapsi. Sijoituspäätöksen tekee neuvonnan antaja. Sijoituksen perusteena on ensisijaisesti lapsen etu ja tarpeet, mutta myös biologisten vanhempien ja adoptiovanhempien toivomukset tulee ottaa huomioon. (Ottolapsineuvonta 1998, 10.) Suurin osa lapsista sijoitetaan perheisiin Pelastakaa Lapset ry:n kautta, mutta kotimaista adoptiota hoitavat myös kuntien sosiaalilautakunnat (Peltoniemi-Ojala 1999, 107).

Adoptioneuvonnan antajan tulee seurata sijoituksen onnistumista ja tukea lapsen ja perheen sopeutumista. Hänen on myös varmistettava, että lapsen ja adoptiovanhempien välille on kehittymässä myönteinen suhde. Sen jälkeen neuvonnan antaja tekee todistuksen, josta ilmenee, että adoptioneuvontaa on annettu lain mukaisesti ja että adoption vahvistamiselle on laissa säädetyt edellytykset. Todistus tarvitaan adoption vahvistamista koskevaa hakemusta varten. Hakemus tehdään adoptioijan kotipaikan tuomioistuimelle. (Ottolapsineuvonta 1998, 11.)

3.5 Kansainvälinen adoptio

Kansainvälisellä adoptiolla tarkoitetaan sitä, että adoptioijan ja adoptoitavan kotipaikat ovat eri valtioissa. Sen avulla voidaan yhdistää lapset ja vanhemmat valtioiden rajojen yli. Lapsille pyritään kuitenkin aina ensin löytämään ratkaisu omassa kotimaassaan. Resurssit näissä maissa ovat kuitenkin usein vähäiset, joten se ei ole aina mahdollista, ja niinpä lapsia luovutetaan kansainväliseen adoptioon. (Stjerna 1981, 18.)

Tilastokeskuksen mukaan Suomen perheissä oli vuonna 2000 noin 3500 alaikäistä ottolasta. Vuosittain adoptoidaan 200–300 lasta, jos laskuista jätetään pois perheen sisäiset adoptiot. (Kartovaara 2000, 43.) Suomalaisia lapsia luovutetaan harvoin adoptoitaviksi, joten adoptiolapset tulevat suurimmaksi osaksi ulkomailta. Viime vuosina kansainvälisen adoption suosio on jatkuvasti lisääntynyt Suomessa. Ulkomaalaisen lapsen saaminen kestää kaikkine vaiheineen yleensä kahdesta kolmeen vuoteen, joskus sitäkin kauemmin (Pihlaja 1997, 18).

Ensimmäiset kansainvälisen adoption kautta adoptoidut lapset tulivat Suomeen 1970-luvun alussa. Vuonna 2003 Suomessa oli noin 2300 kansainvälisen adoption kautta tullutta lasta, jotka on adoptoitu vuonna 1985 voimaan tulleen lapseksiottamislain mukaisesti. (Suomen kansainvälisten... 2004, 7.) Kansainvälisten adoptioiden määrä on viimeisten 20 vuoden aikana jatkuvasti kasvanut paria poikkeusvuotta lukuun ottamatta.

Taulukko 1. Vuosina 1985–2003 kansainvälisen adoption kautta Suomeen saapuneiden lasten määrä vuosittain.

Vuosi	Lapsia
1985	11
1986	22
1987	45
1988	55
1989	78
1990	54
1991	60
1992	85
1993	103
1994	127
1995	102
1996	144
1997	192
1998	181
1999	149
2000	198
2001	218
2002	246
2003	238
Yhteensä	2308

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 12.

Vuonna 2004 Suomeen adoptoitiin ennätyskelliset 310 lasta ulkomailta (Suomeen adoptoitu...). Suomeen tulleen lasten määrä on kuitenkin edelleen pieni verrattuna useisiin muihin lapsia vastaanottaviin maihin. Eniten lapsia on tullut Venäjältä, Kolumbiasta, Thaimaasta, Kiinasta ja Etiopiasta. (Suomen kansainvälisten... 2004, 7.)

Taulukko 2. Kansainvälisen adoption kautta Suomeen saapuneiden lasten luovuttajamaat vuosina 1985–2003.

Lapsen luovuttajamaa	Lapsia
Venäjä	579
Kolumbia	420
Thaimaa	398
Kiina	327
Etiopia	197
Intia	103
Viro	64
Etelä-Afrikka	45
Sri Lanka	43
Vietnam	35
Romania	34
Puola	25
Filippiinit	18
Guatemala	13
Dominikaaninen tasav.	6
Taiwan	1
Yhteensä	2308

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 12.

Kansainvälisen adoptiopalvelun yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Kansainvälisissä adoptioasioissa asiantuntijaelimenä on Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta (adoptiolautakunta), joka on sosiaali- ja terveysministeriön alainen. Lautakunta toimii Haagin sopimuksen mukaisena keskusviranomaisena. (LOL 20§) Lautakunnan tehtävistä määrällisesti merkittävin on myöntää perheille luvat kansainväliseen adoptioon. Lautakunnan tehtävänä on myös muun muassa hyväksyä suomalaisten palvelunantajien ulkomaiset yhteistyötahot. (Suomen kansainvälisten... 2000, 4.)

Kansainväliseen adoptioon liittyvistä käytännön tehtävistä huolehtivat kansainvälisen adoptiopalvelun antajat. Toimivaltaiset palvelunantajat, joilla on toimintaansa sosiaali-

ja terveystministeriön antama lupa, ovat Helsingin kaupungin sosiaalilautakunta, Interpedia ry sekä Pelastakaa Lapset ry. (Suomen kansainvälisten... 2000, 1.)

Ulkomailla asuvan lapsen adoptiota haluavat on ohjattava käyttämään kansainvälistä adoptiopalvelua ja saamaan adoptioneuvontaa. Neuvontaa antaa kotikunnan sosiaalitoimisto tai Pelastakaa Lapset ry. (Ottolapsineuvonta 1998, 37–38.) Kansainvälisen adoptiopalvelun tarkoituksena on välittää adoptoija ulkomailla asuvalle alaikäiselle lapselle, joka tarvitsee adoptiovanhemmat. Adoptiopalvelun antajalta perheet saavat myös tietoja mahdollisuuksista kansainväliseen adoptioon, sitä koskevista säännöistä ja palveluista sekä menettelyyn liittyvistä käytännön kysymyksistä. (Riihinen 1989, 159.) Adoptiolautakunnan lupa adoptioon haetaan palvelunantajan välityksellä. Hakemukseen liitetään todistus kansainvälisestä adoptiopalvelusta, adoptioneuvonnassa tehty kotiselvitys, hakijoiden virkatodistukset sekä muut mahdolliset liitteet. (Ottolapsineuvonta 1998, 38.)

Palvelunantaja on yhteydessä ulkomaiseen palvelunantajaan, lähettää tälle tarvittavat asiakirjat ja seuraa hakemuksen etenemistä. Kun asiakirjat ovat saapuneet ulkomaiselle palvelunantajalle, adoptioprosessi etenee kyseisen maan lakien ja käytäntöjen mukaan. Ulkomainen palvelunantaja hyväksyy hakijat ensin adoptiovanhemmiksi ja sen jälkeen valitsee hakijat vanhemmiksi tietylle lapselle. Useimmat valtiot edellyttävät, että vanhemmat noutavat lapsen itse. (Ottolapsineuvonta 1998, 39.)

Eri mailla on omat määräyksensä adoption vahvistamisesta. Adoptio vahvistetaan usein lapsen syntymämaassa, mutta joissain tapauksissa vasta suomalaisessa tuomioistuimessa lapsen Suomeen saapumisen jälkeen. Tällöin adoptioneuvonnan antajan ja palvelunantajan on huolehdittava siitä, että adoptoija ryhtyy toimenpiteisiin adoption vahvistamiseksi. Joidenkin maiden viranomaiset vahvistavat adoption vasta tietyn ajan jälkeen, jonka lapsi on ollut sijoitettuna uudessa perheessään. Lapsen syntymämaassa adoptio vahvistetaan neuvonnan antajan tekemien lapsen sijoitusta koskevien selostusten perusteella. Mikäli sijoitus katsotaan epäonnistuneeksi, neuvonnan antajan on palvelunantajan avustamana ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin lapsen edun suojaamiseksi. Ulkomaiset viranomaiset edellyttävät usein raportteja lapsen sopeutumisesta sekä adoptioneuvonnan antajalta että perheeltä vielä vuosienkin päästä adoption vahvistamisen jälkeen. (Ottolapsineuvonta 1998, 39–41.)

4 ADOPTIONHAKIJAT

Suomessa ensisynnyttäjät ovat vanhentuneet viime vuosikymmeninä. Koska lasten hankintaa on siirretty myöhempisiin ikävuosiin, todennäköisyys lapsettomaksi jäämisestä kasvaa. Vähintään 15 % naisista ei koskaan saa biologista lasta. Pieni osa naisista ei voisikaan tulla raskaaksi, mutta noin 10–15 % naisista, jotka voisivat lisääntyä, eivät sitä koskaan tee. (Auvinen 1995, 27.) Suomessa tahattomasti lapsettomia pariskuntia on yli 60 000 (Krouvi 2003, 5). Monet adoptionhakijat ovat ensin yrittäneet hankkia lapsia hedelmällisyshoitojen avulla. Noin joka kolmas hoitojen jälkeen lapsettomiksi jääneistä pareista adoptoi. (Parviainen 2003, 50.)

Lapsettomuus onkin suurin syy adoptioon. Perheessä voi myös olla ennestään adoptiolapsi, ja toiseksi tavallisin syy adoptioon on sisaruksen hankkiminen aiemmin adoptoidulle lapselle. Pienellä osalla adoptoijista on biologinen lapsi tai lapsia. (Kats 1989, 16.) Adoptointi voi joskus olla myös vaihtoehto biologisen lapsen hankkimiselle. 1970- ja 1980-luvuilla adoptioerheitä Amerikassa tutkineet Feigelman ja Silverman (1983) huomasivat, että yhä suurempi määrä adoptiovanhemmista oli yksinasuvia aikuisia sekä pariskuntia, joille adoptio oli vaihtoehto biologisen lapsen hankkimiselle. Toki edelleen suurimmalla osalla adoptiovanhemmista lapsettomuus oli adoption syy. (Mt., 228–229.)

Kotimaisissa adoptioissa yli 80 % perheistä oli lapsettomia ja 10–15 %:lla oli aikaisempi adoptiolapsi tai -lapsia (Parviainen 2003, 42). Myös kansainvälistä adoptiota vuosina 1985–2003 hakeneista yli 80 %:lla ei ollut biologisia lapsia. Yksi biologinen lapsi oli noin 10 %:lla hakijoista (ks. taulukko 3). (Suomen kansainvälisten... 2004, 15.)

Taulukko 3. Biologiset lapset kansainvälisen adoption hakijoilla vuosina 1985–2003.

Biologisia lapsia	1985–2003	%
Ei	2428	83,2
1	287	9,8
2	117	4,0
3	61	2,1
4	25	0,8
5	2	0,1
Yhteensä	2920	100 %

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 15.

Vuonna 2003 kansainvälisen adoption 343 hakijasta 84:llä eli noin 25 %:lla oli ennestään kansainvälisesti adoptoitu lapsi (ks. taulukko 4) (Suomen kansainvälisten... 2004, 14).

Taulukko 4. Aikaisemmat ulkomaiset adoptiolapset kansainvälisen adoption hakijoilla vuonna 2003.

Hakijoilla aikaisempia ulkomaisia ottolapsia	
Ei	259
On	84
Yhteensä	343

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 14.

Kaikista hakijoista suurin osa, sekä miehistä että naisista, on ollut iältään 35–39 -vuotiaita (ks. taulukko 5). Toiseksi eniten on ollut 40–44 -vuotiaita ja kolmanneksi eniten 30–34 -vuotiaita. (Suomen kansainvälisten... 2004, 14.)

Taulukko 5. Kansainvälisen adoption mies- ja naishakijoiden ikä vuosina 1985–2003.

Ikä	Miehiä	%	Naisia	%
25-29	93	3,5	146	5
30-34	572	21,8	731	25
35-39	949	36,1	1057	36,2
40-44	717	27,3	769	26,4
45-49	239	9,1	197	6,7
50>	56	2,2	19	0,7
Yhteensä	2626	100 %	2919	100 %

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 14.

Kansainvälistä adoptiota hakeneista vuosina 1985–2003 on yksinhakijoita ollut 10 %. Yksinhakijoista tänä aikana naisia on ollut 293 henkilöä ja miehiä yksi (mieshakija ollut vuonna 2003). (Suomen kansainvälisten... 2004, 14.)

Lähes kaikki adoptionhakijat hyväksytään adoptiovanhemmiksi. Vuonna 2003 adoptiolautakunnalle tulleesta 344 hakemuksesta neljälle ei myönnetty lupaa adoptioon, ja yksi hakemus peruttiin (ks. taulukko 6). Kaikkiin muihin hakemuksiin myönnettiin lupa, joista osaan asetettiin jokin ehto. (Suomen kansainvälisten... 2004, 16.)

Taulukko 6. Hakemusten käsittely kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnassa vuonna 2003.

Päätöksen sisältö

Lupa myönnetty ilman ehtoa	269
Lupa asetettu ikärajoitus	19
Lupa myönnetty yhdelle lapselle tai kahdelle tai useam. sisarukselle	49
Lupa myönnetty nimetylle lapselle	1
Lupa asetettu ikärajoitus ja lupa myönnetty kahdelle lapselle	1
Lupaa ei myönnetty	4
Hakemus peruttu	1
Yhteensä	344

Lähde: Suomen kansainvälisten... 2004, 16.

5 ADOPTIONEUVONTA

5.1 Adoptioneuvonnan tarkoitus ja käytäntö

Lapseksiottamislain (28§) mukaan adoptionhakijoiden tulee saada adoptioneuvontaa. Sen antamisesta huolehtivat kuntien sosiaalihuollon viranomaiset ja sosiaali- ja terveysministeriön luvan saaneet adoptiotoimistot (LOL 17§). Tällä hetkellä adoptiotoimistoista Pelastakaa Lapset ry:llä on lupa adoptioneuvonnan antamiseen. Neuvonnan tarkoitus on valvoa lapsen etua, ja sitä annetaan paitsi adoptoijille myös lapselle ja lapsen biologisille vanhemmille (LOL 16§). Tässä työssä käsitellään vain adoptionhakijoille annettavaa adoptioneuvontaa. Neuvonta on tarkoitettu annettavaksi ennen adoption vahvistamista sekä tarvittaessa myös sen jälkeen (LOL 16§).

Adoptioneuvonnan tehtävät yleisesti ovat lapseksiottamislain 18§:n mukaan selvittää, että säädetyt adoption edellytykset toteutuvat, huolehtia lapsen sijoituksesta adoptoijan luokse ja seurata sijoituksen onnistumista lapsen edun näkökulmasta sekä huolehtia, että adoptiovanhemmat hoitavat adoption vahvistamisen.

Adoptioneuvonta on vaativaa sosiaalityötä ja siinä vaikutetaan monen henkilön tulevaisuuteen kokonaisvaltaisesti. Neuvonnan antajana sosiaalityöntekijän tulee pyrkiä näkemään tilanne kaikkien osapuolten kannalta, vaikka hän valvookin lapsen etua. (Ottolapsineuvonta 1998, 13.) Adoptio on tapahtumana kaikille osapuolille, sekä lapselle, adoptiovanhemmille että biologisille vanhemmille, suuri muutosvaihe, jolloin tarvitaan myös neuvonnassa annettavaa tukea ja valmentautumista (mt., 7).

Adoptioneuvontaa antavan sosiaalityöntekijän tehtävä on kaksijakoinen: toisaalta valmennetaan adoptionhakijoita adoptiovanhemmuuteen ja toisaalta arvioidaan heidän soveltuvuuttaan siihen. Arviointiprosessissa on annettu ohjeeksi pyrkiä luomaan adoptoijille valmiuksia itsearviointiin, jotta yhteisen arvioinnin pohjalta voitaisiin päätyä yhteiseen lopputulokseen. (Ottolapsineuvonta 1998, 15.) Käytännössä sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijoiden näkemykset adoptioneuvonnan kulusta ja sisällöstä voivat olla erilaiset, mikä saattaa hankaloittaa neuvonnan sujumista.

Sosiaalityöntekijän on siis selvitettävä täyttävätkö hakijat lain edellyttämät kriteerit ja

vaikuttaako hakijoiden elämäntilanne adoptioon sopivalta (Peltoniemi-Ojala 1999, 40). Adoptioneuvonnassa myös autetaan hakijoita näkemään omat resurssinsa ja puutteensa vanhempiensa sekä kypsyttämään päätöstään (Liljeström 1995, 46).

Pihlajan (1997, 19) mukaan adoptioneuvonta ei saisi olla vain lain muodollista toteuttamista, vaan ennen kaikkea lapsen edun huomioimista niin, että neuvonnan jälkeen perhe on valmistautunut adoptiolapsen erityistarpeisiin. Neuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden tulee olla perhekysymyksiin perehtyneitä. Heidän tulee tuntea lasten kehitystä, perheiden elämäntilannetta, lapsettomuutta ja lasten sijoittamiseen liittyviä kysymyksiä. (Ottolapsineuvonta 1998, 14.) Lisäksi työntekijällä on oltava riittävästi tietoa eron ja hylkäämisen merkityksestä lapselle, lapsen kehitysviiveistä ja kulttuuritaustan merkityksestä lapsen kehitykselle (Pihlaja 1997, 19). Adoptioneuvonnassa suositellaan, että neuvonnan antaja tekee parityötä tai käyttää tukiryhmää apuna (Ottolapsineuvonta 1998, 14). Neuvonta päättyy, kun sosiaalityöntekijä on varmistunut siitä, että perhe on valmis vastaanottamaan lapsen ja vanhempien päätös on varmistunut ja vakaa. (Pihlaja 1997, 19.)

Adoptioneuvonnan aikana sosiaalityöntekijä käy läpi perheen kanssa adoptiovanhemmuuteen ja adoptiolapsen kasvamiseen liittyviä kysymyksiä. Tapaamisissa keskustellaan hakijoiden adoptiomotiiveista, taloudellisesta tilanteesta, asunto-oloista ja terveydentilasta. Lisäksi kiinnitetään huomiota hakijoiden elämäntilanteeseen, aikaisempiin elämänvaiheisiin, kasvatustaitoihin ja harrastuksiin. Neuvonnan aikana mietitään myös suvun ja ympäristön suhtautumista adoptiolapseen. Tapaamisissa saatetaan keskustella vaikeista ja aroistakin aiheista, mutta neuvonnan tarkoituksena on varmistaa, että adoptionhakijat tekevät tietoisin adoptiopäätöksen ja että lapsi saa turvallisen ja tasapainoisen perheen. (Peltoniemi-Ojala 1999, 41.)

Adoptioneuvontaa antavan sosiaalityöntekijän on arvioitava adoptiolasta haluavaa perhettä sijoitettavan lapsen edun toteutumisen kannalta. Arvioinnin tuloksena neuvonnan antajalla tulee olla selkeä kanta ottolasta haluavien soveltuvuudesta ottovanhemmiksi. Arvioinnissa on myös perustellusti otettava kantaa mahdollisiin rajoituksiin, esimerkiksi lapsen ikään. (Ottolapsineuvonta 1998, 24.)

5.2 Lapsen etu

Lapsen etu on tavoitteena ja ratkaisun perustana useissa eri säädöksissä, niin myös adoptioneuvontaa koskevassa lainsäädännössä. Sen merkityssisältö kiteytyy kuitenkin usein lainsäädännön ulkopuolella olevien tietojen, arvojen ja arkikokemuksen perusteella (Oulasmaa 1994, 107). Lapsen edun tulkintaan osallistuvat useat eri tahot ja ”hyvää lapsuutta” määrittävät erilaiset ammatilliset asiantuntijat. (Rantalaiho 1993, 104–105). Täsmällisen ja eri yhteyksissä yleispätevän merkityksen määrittäminen lapsen edulle lienee mahdotonta, eikä sitä olekaan missään tehty yksityiskohtaisesti (Oulasmaa 1994, 108). Käsite onkin osoittautunut pulmalliseksi sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla (Rantalaiho 1993, 104).

Yleisellä tasolla kaikki ovat yksimielisiä lapsen edun huomioonottamisen tärkeydestä (Oulasmaa 1994, 109). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus edellyttää, että kaikessa viranomaistoiminnassa noudatetaan lapsen etua. Kuitenkaan edes säädösten tavoitteiden tasolla ei vallitse yksimielisyyttä lapsen edun merkityssisällöstä. Lapsen etua täsmentäviä seikkoja on lakitekstin ohella lainvalmisteluasiakirjoissa sekä oikeuden ratkaisukäytännössä. (Mt. 118–119.)

Käsitteenä etu viittaa yksilön asemaan suhteessa muihin. Tämä näkyy esimerkiksi tutkittaessa sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa huostaanottotilanteissa, joissa lapsen edun arviointi yhdistyy käytännössä lähes säännönmukaisesti hänen vanhempiensa toiminnan arviointiin. (Rantalaiho 1993, 106–107.) Myös adoptioneuvonnassa lapsen etua pyritään toteuttamaan arvioimalla vanhempia, jotka lapsi mahdollisesti tulee saamaan.

Nykyisen lainsäädännön näkökulma lapsen etuun perustuu lapsen tarpeisiin ja hyvinvointiin. Lapsen edussa on kysymys hyvästä elämästä ja hyvin voimisesta. Tämän käsityksen mukaan lapsi voi hyvin ja lapsen etu toteutuu, kun hänen ruumiilliset, tajunnalliset ja toiminnalliset tarpeensa tulevat tyydytetyiksi. (Antikainen 1997, 27–29.) Lapsen edun voidaan sanoa merkitsevän oikeutta tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä turvalliseen ja virikkeelliseen ympäristöön (Rantalaiho 1993, 104). Sosiaalityössä joudutaan arvioimaan ja ottamaan kantaa siihen, mitkä ovat välttämättömiä tarpeita ja mikä on riittävä tarpeentyydytyksen taso (Antikainen 1997,

73). Lapsen edun tulkintatilanteet ovat lähes aina ainutkertaisia, joten päätösten perusteet muotoutuvat usein myös päättäjän oman kokemus- ja arvomaailman sekä ammatillisen näkemyksen perusteella (Oulasmaa 1994, 119–120).

5.3 Adoptioneuvonnan selvitysvaihe

Adoptionhakijoiden on siis osallistuttava adoptioneuvontaan, jonka tarkoituksena on valmentaa adoptiovanhemmuuteen ja arvioida hakijoiden soveltuvuutta siihen. Adoptiovanhemmille on siis asetettu joitakin kriteerejä, joista osa perustuu suoraan lakitekstiin ja osa sosiaali- ja terveystieteiden ohjeistukseen. Ministeriö on antanut adoptioneuvonnan sisällöstä ohjeiston (Ottolapsineuvonta 1998), jossa adoptionhakijoiden edellytyksiä ja lapsen edun toteutumista on tarkasteltu monesta näkökulmasta. Kyseisen oppaan tarkoituksena on ohjata sosiaalityöntekijöitä adoptioneuvonnan antamisessa ja kotiselvityksen laadinnassa (mt., 1).

Sosiaalihuollon ottolapsineuvontatyöryhmän muistio vuodelta 1979 sisältää myös ohjeita adoptioneuvonnan antamiseen. Muistio on laadittu adoptiolainsäädäntöä muuttaessa, jolloin neuvonta säädettiin ensi kertaa pakolliseksi kaikissa alaikäisen adoptiota koskevissa asioissa. Kyseinen laki tuli voimaan vuoden 1980 alusta. (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 2–3.) Muistion mukaan neuvonnan tulee aluksi todeta, että adoptioija täyttää laissa säädetyt ulkoiset edellytykset. Adoptiolasta haluaville tulee myös tiedottaa henkilökohtaisessa tapaamisessa adoption tarkoituksesta, merkityksestä ja lainsäädännöstä sekä ottovanhemmille säädetyistä edellytyksistä. Lisäksi on kerrottava todennäköinen odotusaika ja työskentelyvaiheen kulku. (Mt., 26–27.)

Oppaassa ottolapsineuvonnan antajille adoptioneuvonta on jaettu neljään osaan: selvitysvaiheeseen (perheen valmennus ja arviointi), sijoitusvaiheeseen (lapsen sijoittaminen perheeseen kotimaisissa adoptioissa), seurantaan (sijoituksen seuranta ennen adoption vahvistamista oikeudessa) ja adoption vahvistamisesta huolehtimiseen. (Ottolapsineuvonta 1998, 15.) Tässä tutkimuksessa keskitytään adoptioneuvonnan selvitysvaiheeseen, joka on merkittävin osa adoptioneuvontaa.

Selvitysvaiheessa sosiaalityöntekijä ja adoptionhakijat tapaavat useita kertoja. Osa tapaamisista on kotikäyntejä. Neuvonnan selvitysvaihe kestää useita kuukausia. (Ottolapsineuvonta 1998, 16.) Selvitysvaihe voi kestää noin kolmesta-neljästä kuukaudesta puoleentoista vuoteen (Luther 1989, 48). Useimmiten adoptioineuvonnan vähimmäiskesto on kuitenkin kuusi kuukautta (Kärnä 1993, 25). Kansainvälisissä adoptioissa selvitysvaiheen päätteeksi kirjoitetaan kotiselvitykseksi nimitetty asiakirja, jonka perusteella Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta (adoptiolautakunta) tekee päätöksen adoptioluvan myöntämisestä. Kotiselvitys toimitetaan myös ulkomaisille adoptiopalvelunantajille. (Fagerström 1989, 153.)

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaan mukaan ”selvitysvaihe on lasta toivovien henkilöiden ja neuvontaa antavan sosiaalityöntekijän välinen yhteistyöprosessi, jonka tarkoituksena on auttaa perhettä valmistautumaan adoptiovanhemmuuteen sekä arvioimaan omia valmiuksiaan adoptiovanhempina”. (Ottolapsineuvonta 1998, 15–16.) Tätä voidaan pitää ideaalina adoptioineuvonnan selvitysvaiheena. Käytännössä usein pelkkä arviointi korostuu ja adoptiovanhemmuuteen valmentautuminen saattaa jäädä neuvonnassa vähemmälle huomiolle. Useat adoptionhakijat ovat kokeneet selvitysvaiheen lähes pelkästään sosiaalityöntekijän tekemänä arviointina. Tämä ilmeni esimerkiksi Liljeströmin (1995) ja Solan (2002) pro gradu -töissä.

Seuraavaksi tarkastellaan, millaisia edellytyksiä adoptiovanhemmille on asetettu. Tarkastelun pohjana ovat lähinnä edellä mainitut sosiaali- ja terveysministeriön opas ottolapsineuvonnan antajille (Ottolapsineuvonta 1998) sekä sosiaalihallituksen ottolapsineuvontatyöryhmän muistio (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979). Näiden kahden viranomaistekstin tarkoituksena on ollut antaa ohjeita siihen, mitä asioita neuvonnan selvitysvaiheessa tulisi käsitellä adoptionhakijoiden kanssa. Selvitysvaihe on jaoteltu teksteissä osa-alueisiin, joita adoptioineuvonnassa on määrää tarkastella. Nämä osa-alueet ovat: ikä, avioliitto ja perhetilanne, sosioekonomiset tekijät, terveydentila, motiivit ja lasta koskevat toivomukset sekä kasvatuskyvyt ja valmiudet kansainväliseen adoptioon.

Ikä, avioliitto ja perhetilanne

Ensimmäinen adoptionhakijoille asetetuista edellytyksistä on ikä. Lain mukaan adoptoijan tulee olla täyttänyt 25 vuotta (LOL 5§). Yläikärajaa ei ole laissa määritelty. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa (Ottolapsineuvonta 1998, 16) iän merkitystä on perusteltu seuraavasti: *”Koska lapseksiottamisessa vahvistetaan lapsen ja vanhemman välinen suhde, tulee ottovanhempien ikää arvioida myös tästä lähtökohdasta. Lapseksiottajan iällä on merkitystä, koska lapseksiottajan tulee olla kykenevä turvaamaan lapselle riittävä huolenpito, kasvatus ja elatus lapsen itsenäistymiseen saakka. On tärkeää, että ottovanhemmat jaksavat hyvin huolehtia lapsesta aikuisuuteen asti ja olla tukena myös varhaisessa aikuisiässä.”*

Äskettäin lehdissä uutisoitiin tapauksesta, jossa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan yli 50-vuotiaat (mies 56-vuotias ja nainen 52-vuotias) olivat liian vanhoja adoptoimaan alle 2-vuotiasta lasta. Samassa uutisessa todettiin, että Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnan käytännön mukaan lapsen ja vanhempien ikäero ei saisi ylittää 45 vuotta. Kuitenkin kyseinen pariskunta oli muutama vuosi aikaisemmin saanut lautakunnalta luvan adoption. Kiinasta adoptoitu puolitoistavuotias lapsi oli tullut perheeseen vuonna 2002, jolloin lapsen ja vanhempien ikäero oli yli 45 vuotta. (Helsingin Sanomat 30.8.2005.) Adoptiovanhemmille on siis määritelty tietyt ikärajat. Yläikäraja ei näytä olevan ehdoton, vaikka sellainen nimellisesti onkin asetettu. Alaikäraja perustuu lakiin, mutta sitä ei ole virallisissa teksteissä perusteltu.

Laissa on myös määritelty, että adoptiovanhemmiksi voivat ryhtyä aviopuolisot yhdessä tai yksinäinen henkilö (LOL 6§ ja 7§). Avioliittoa ei siis rinnasteta avioliittoon. Virallisissa teksteissä avioliittoa neuvotaan arvioimaan toimivuuden ja kestävyuden kannalta (Ottolapsineuvonta 1998, 17; Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 28). Myös avioliiton kestoon ohjeistetaan kiinnittämään huomiota. Sosiaalihuollon ottolapsineuvontatyöryhmän muistiossa on jopa asetettu avioliitolle minimi- ja maksimikestoaja. *”Ohjeellisesti voidaan sanoa, että ottolasta haluavien puolisoitten avioliiton tulisi olla kestänyt vähintään neljä vuotta. Mikäli avioliitto ilman lapsia on kestänyt 10–15 vuotta, on syytä tarkoin selvittää, onko perheessä tilaa vielä lapselle.”* (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 28.) Avioliitto on määritetty parhaaksi

kasvupaikaksi lapselle. Pysyvälle parisuhteelle on annettu merkittävä asema vanhemmuuden perustana. Sitä on pidetty merkinä perheen toimivuudesta ja ongelmattomuudesta. Pysyvyyttä on mitattu yleisimmin suhteen ajallisella kestolla. (Kuronen 1993, 84.) Lahden (1991, 98) tutkimuksessa adoptiovanhempien parisuhteen kestävydestä kertoi lähes olematon avioerojen määrä suuristakin vaikeuksista huolimatta.

Yksinäinen henkilö ei yleensä voi saada kotimaista adoptiolasta, koska kaikille Suomessa adoptioon annettaville lapsille löytyy perhe, jossa on sekä isä että äiti. Kansainvälinen adoptio on yksinäisellekin hakijalle mahdollinen, mutta odotusajat ovat usein pidemmät. Tosin on myös maita, jotka eivät luovuta lapsia lainkaan yksinäisille hakijoille. (Peltoniemi-Ojala 1999, 29.) Yksinasuvan adoptionhakijan kohdalla kehoitetaan adoptioneuvonnassa erityisesti kartoittamaan hänen ihmissuhteidensa verkostoa (Ottolapsineuvonta 1998, 17–18). Reinikaisen (2002, 83) tutkimissa kotiselvityksissä yksinäisten hakijoiden tilanteita selvitettiin tarkemmin kuin parihakijoiden.

Adoptionhakijoiden perhetilannetta kehoitetaan sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa arvioimaan myös siltä kannalta, jos perheessä on jo ennestään lapsia. *”Muiden lasten valmistamiseen ottolapsen tuloon on kiinnitettävä riittävästi huomiota. Käytännössä on havaittu, että lasten kannalta vähiten riskitekijöitä on, jos uusi tulokas tulee perheen nuorimmaisiksi.”* Perheen jokaista adoptiolasta varten annetaan adoptioneuvontaa. Aiempi neuvonta voidaan ottaa huomioon, mutta kyseessä on kuitenkin monella tapaa uusi tilanne, kun perheessä on jo adoptiolapsi tai -lapsia. (Ottolapsineuvonta 1998, 16–17.)

Sosioekonomiset tekijät

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa adoptioneuvontaa antavia ohjataan arvioimaan adoptionhakijoiden taloudellista tilannetta lapsen edun kannalta. Taloudelliset ongelmat eivät saisi haitata lapsen kehitysmahdollisuuksia. *”Ottolapsineuvonnassa on syytä selvittää ottolasta haluavien ammatin ja työpaikan mukanaan tuomaa turvallisuutta, puolisoiden työaikoja ja miten lapsen päivähöitoon ja koulunkäyntiin liittyvät asiat*

järjestetään. Olennainen tieto on perheen tulevaisuuden suunnitelmat työn ja asumisen osalta. (...) Lapsen ja perheen vuorovaikutuksen ja lapsen ja vanhemman välisen suhteen luomisen kannalta on tärkeää, että lapsen kanssa voidaan olla riittävän pitkä aika kotona ennen päivähoitojärjestelyjä tai koulunkäynnin aloittamista.” (Ottolapsineuvonta 1998, 18.) Adoptionhakijoilla edellytetään olevan hyvät taloudelliset mahdollisuudet pärjätä hyvin perheeseen kasvaessakin. Tutkimuksissa adoptiovanhempien on todettu olevan keskimääräistä paremmin toimeentulevia (Reinikainen 2002, 63; Feigelman & Silverman 1983, 10–15).

Adoptioneuvontaa käsittelevissä virallisissa teksteissä kiinnitetään huomiota myös perheen asuntoon ja asuinympäristöön. Ottolapsineuvontatyöryhmän muistiossa (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 30) tästä asiasta kirjoitetaan melko tarkasti: *”Asunnossa tulisi olla riittävästi tilaa lapselle. Jos asunto on yksiö, on sitä yleensä pidettävä liian ahtaana, mikäli on kysymys ottolasta haluavista puolisoista. (...) Asunnon ei tule sijaita liian eristetyssä paikassa muuhun asutukseen nähden. Mahdollisuudet päivittäiseen kanssakäymiseen naapureiden ja ikätovereiden kanssa tulee huomioida...”* Vuorman (1994, 62–64) tutkimissa kotimaista adoptiota koskevissa kotiselvityksissä adoptionhakijoiden koti määrittyi yleensä ”keskivertoasumiseksi”. Mitään tavallista parempaa tai tilavampaa asuntoa ei adoptionhakijoilta siis vaadita.

Terveydentila

Adoptiolasta haluavien tulee hankkia adoptioneuvonnan käyttöön lääkärintodistus fyysisestä ja psyykkisestä terveydentilastaan. Terveydentilaa arvioidaan, koska *”ottolapsi on jo ainakin kerran menettänyt läheiset ihmissuhteet, siksi on tärkeää, että ottovanhemmat ovat niin terveitä, että elinvuosiennuste on vähintään lapsen täysi-ikäisyyteen saakka.”* Terveydentilaa arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota seikkoihin, jotka rajoittavat lapsen hyvää hoitoa. Vanhemmilta edellytetään sekä fyysisiä että psyykkisiä voimia huolehtia lapsesta. *”Mielenterveydellisiin kysymyksiin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Ottolapsisuhteen vahvistamisen esteeksi voi muodostua hakijoiden psyykinen sairaus, hallitsematon alkoholinkäyttö, huumeiden käyttö tai väkivaltaisuus.”* (Ottolapsineuvonta 1998, 19.) Reinikaisen (2002) tutkimissa vuoden 1991 kansainvälistä adoptiota koskevissa kotiselvityksissä kaikki hakijat kuvattiin

fyysisesti ja henkisesti terveiksi, työkykyisiksi ja alkoholin käytöltään kohtuukäyttäjiksi. Mikäli jonkun kohdalla oli epäröintiä mahdollisesta suvussa olevasta taipumuksesta johonkin sairauteen, sitä oli selvitelty tarkemmin (Reinikainen 2002, 69–70). Hyvä terveydentila näyttäisi olevan erittäin tärkeä kriteeri adoptiovanhemmille.

Motiivit ja lasta koskevat toivomukset

Lapsen etua korostetaan läpi adoptioeuvonnan, niin myös adoptionhakijoiden motiiveja selvitettäessä. Ottolapsineuvontatyöryhmän muistiossa (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 33) neuvotaan seuraavaa: *”Henkilökohtaisin haastatteluin tulee pyrkiä selvittämään motivaation johdonmukaisuus ja kestävyys sekä aviopuolisoiden ollessa lapseksiottajia molempien lapseksiottajien motiivien yhtäpitävyys.”*

Selkeää halua lapsen saamiseen ja hoitamiseen pidetään viranomaisteksteissä hyvänä lähtökohtana adoptiolle. *”On toivottavaa, että lapseksiottaja haluaa antaa jollekin lapselle hyvän kodin ja suotuisat kasvumahdollisuudet. Hyväntekeväisyysmotiivit johtavat usein kiitollisuuden vaatimuksiin, jolloin lapsen tarpeet eivät ehkä tulekaan riittävästi otetuksi huomioon.”* Vanhemmat saattavat toivoa lapsesta myös joidenkin omien odotustensa täyttäjää. Näiden ehkä epärealististenkin toiveiden läpikäyminen ja tiedostaminen on sosiaali- ja terveysministeriön oppaan mukaan tärkeää. (Ottolapsineuvonta 1998, 20.)

Usein adoption taustalla on lapsettomuus. Adoptioeuvonnassa tulee sosiaali- ja terveysministeriön oppaan mukaan selvittää lapsettomuuden aiheuttamia surun ja pettymyksen tunteita ja niiden vaikutuksia. Perusteena tähän on se, että *”lapsettomuuden surun läpikäymisellä on tärkeä merkitys sille, miten avoimesti ottovanhemmat myöhemmin kykenevät lapsen kanssa keskustelemaan adoptiosta.”* Ja toisaalta se, että *”ottovanhemmillä ei saa olla sellaista asennetta, että ottolapsi on vasta toiseksi paras vaihtoehto.”* (Mt., 19–20.) Reinikaisen (2002) tutkimissa kansainvälisen adoption kotiselvityksissä oli kuvattu hakijoiden pitkää parisuhdetta, keskinäistä luottamusta ja sitä, kuinka suhde oli kestänyt lapsettomuuden. Puolisoiden kuvattiin myös täydentävän toisiaan, jolloin muodostuu kiinteä ja vaikeudet kestävä yksikkö

(Reinikainen 2002, 76).

Myös adoptionhakijoiden lasta koskevia toivomuksia neuvotaan virallisissa teksteissä arvioimaan huolellisesti. *”Mikäli ottolasta haluavat toivovat saavansa kaksi sisarusta tai useampia sisaruksia yhtä aikaa, tulee arvioida heidän kykyjään selviytyä useamman lapsen hoidosta ja kasvatuksesta.”* Usein halutaan adoptoida mahdollisimman pieni lapsi. Mahdollisuudet vauvan adoptioon kansainvälisen adoption kautta ovat melko vähäiset, koska usein vauvat adoptoidaan kotimaassaan. Adoptioneuvonnassa tulisikin selvittää perheen valmius ja halukkuus ottaa vastaan vanhempi lapsi. *”Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä suuremmat vaatimukset asetetaan lapseksiottajille, koska usein vanhemmalla lapsella on enemmän menetyksiä ja raskaitakin elämäkokemuksia, joita lapsi saattaa ilmentää käyttäytymisessään.”* (Ottolapsineuvonta 1998, 21.)

Kasvatuskyyt ja valmiudet kansainväliseen adoptioon

Jos adoptiolasta haluavilla ei ole lapsia, heidän kasvatuskyyjään on vaikea arvioida. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa adoptioijien omilla lapsuuden kokemuksilla katsotaan olevan tässä ennustearvoa. *”Jos oma lapsuus on ollut rikkinäinen ja henkilö on joutunut hylätyksi, omien menetysten läpikäynti on tarpeellista.”* Laurilan (1993, 134–135) mukaan vanhempien onnistumiseen kasvatustehtävässä vaikuttavat molempien lapsena saama kasvatusta sekä heidän persoonallisuuden piirteensä. Persoonallisuuden joustavuutta ja ristiriitojen ratkaisukykyä pidetään adoptiovanhemmille tärkeinä ominaisuuksina. Kasvatuskyyjä ohjataan arvioimaan adoptioneuvonnassa useilta näkökannoilta. (Ottolapsineuvonta 1998, 21–22.) Sosiaalisessa vanhemmuudessa on nähty tärkeänä joustavuus, sopeutuvuus, lapselle tilaa antava ja lapsen omaleimaisuuden hyväksyvä asennoituminen. Voimakkaat erityisvakaumukset tai perheen sulkeutuneisuus on nähty kielteisinä piirteinä. (Laurila 1993, 27–28.) Reinikaisen (2002, 82) tutkimista kansainvälisen adoption kotiselvityksistä nousivat esiin adoptionhakijoiden kansainvälisyyden kokemukset sekä uskonnollisten ja poliittisten vakaumusten liberaalisuus.

Kansainvälistä adoptiota harkitsevien tulee olla sosiaali- ja terveysministeriön oppaan

mukaan kykeneviä hyväksymään erilaisuutta. Lapsen identiteettiä on tärkeää ymmärtää ja tukea. *”Etukäteen on hyvä valmistautua siihen, että lapsi saattaa ulkonäöltään poiketa muusta perheestä, ja tämän myötä koko perhe tulee todennäköisesti herättämään kysymyksiä ja kiinnostusta läpi elämän. (...) Perheen tulee olla tietoinen, että on eri asia olla ulkomaalaisen lapsen vanhempi kuin biologisen lapsen tai kotimaisen ottolapsen vanhempi.”* (Ottolapsineuvonta 1998, 22.) Reinikaisen (2002, 65–66) mukaan kotiselvityksissä korostettiin hakijoiden kulttuurista avoimuutta ja suvaitsevaisuutta.

Adoptiovanhempia on valmennettava lapsen tulon jälkeisiin tapahtumiin. Vanhempien tulee olla valmiita tarvittaessa hakemaan apua mahdollisiin ongelmiin ja vaikeuksiin. Adoptioineuvonnassa on myös valmennettava vanhempia kertomaan lapselle hänen taustastaan alusta alkaen lapsen ikätason mukaisesti. Lapselle on tärkeää ymmärtää, miksi hänet on annettu adoptiolapseksi. (Ottolapsineuvonta 1998, 23.)

5.4 Kotiselvitys

Kotiselvitys on kansainvälisissä adoptioissa adoptioineuvonnan selvitysvaiheen lopuksi tehtävä asiakirja. Siinä selostetaan adoptionhakijoiden olosuhteita sekä edellytyksiä toimia vanhempina neuvonnassa tehdyn selvittelyn perusteella. Selvitys on laajuudeltaan yleensä 4–8 sivua ja siinä annetaan seuraavat tiedot: hakijoiden henkilötiedot, sosioekonominen tilanne, terveydentila, taustatiedot ja suhteet omaisiin, motiivit ja lasta koskevat toivomukset, kasvatuskyyvyt ja valmiudet kansainväliseen lapseksiottamiseen, työntekijän arvio sekä kuvaus asian valmistelusta (Ottolapsineuvonta 1998, 44–46).

Kotiselvityksen perusteella Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta (adoptiolautakunta) tekee päätöksen luvan myöntämisestä tai myöntämättä jättämisestä (Ottolapsineuvonta 1998, 25). Kotiselvitys toimitetaan myös ulkomaisille adoptiopalvelunantajille, jotka ratkaisevat, tuleeko tietty lapsi saamaan kodin tietyssä perheessä (Fagerström 1989, 153). Vaikka adoptiolautakunta Suomessa olisikin antanut tietyille hakijoille luvan adoptoida, ovat ulkomaiset viranomaiset joskus eri mieltä. Tähän vaikuttavat osin kulttuurierot, mutta helposti saattaa tulla myös

väärinymmärryksiä. Se, miten sosiaalityöntekijä on muotoillut asiat kotiselvityksessä, voi vaikuttaa siihen, että ulkomainen viranomainen ymmärtää joitakin kohtia väärin. Esimerkiksi ”poliittisesti aktiivinen” voi tarkoittaa ulkomaisen viranomaisen mielestä aivan muuta kuin mitä sosiaalityöntekijä oli tarkoittanut (Stjerna 1981, 55).

5.5 Sijoitusvaihe, seuranta ja jälkipalvelu

Kotimaisissa adoptioissa adoptionevannon jälkeen perheeseen voidaan sijoittaa adoptiolapsi. Adoptiovanhempien valinnasta päättävät neuvontaa eri osapuolille antaneet työntekijät (Ottolapsineuvonta 1998, 25). He huolehtivat myös lapsen sijoittamisesta adoptioijan luokse. Sijoituksen onnistuminen on ratkaisevasti riippuvainen siitä, kuinka perusteellisesti se on suunniteltu (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 36). Kansainvälisissä adoptioissa useimmat maat edellyttävät, että adoptiovanhemmat noutavat lapsen itse (Ottolapsineuvonta 1998, 39).

Kotimaisissa adoptioissa ja kansainvälisissä adoptioissa silloin, kun adoptiota ei ole vahvistettu lapsen lähtömaassa, on adoptionevannon antajan seurattava sijoituksen onnistumista lapsen edun näkökulmasta. Tämä edellyttää tapaamisia perheen kanssa ja käyntejä perheen kotona. (Ottolapsineuvonta 1998, 26, 40.) Seurantavaihe on lapsen uuteen kotiin tulon jälkeen tärkeä, sillä pohja lapsen ja vanhempien suhteen muodostumiselle luodaan ensimmäisten kuukausien aikana (Fagerström 1989, 153).

Adoptioperheen tulee myös saada riittävästi tukea sijoituksesta vastaavalta työntekijältä erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa. Adoptiovanhemmilla tulee olla myös tilaisuus puhua omista tunteistaan ja kokemuksistaan työntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijän tulee varmistua lapsen ja vanhemman suhteen syntymisestä ennen kuin hän antaa tuomioistuimelle lopullisen lausunnon adoptiosuhteen vahvistamista varten. (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 37.)

Adoptionevonta on pitkäaikainen prosessi, joka jatkuu myös adoptiosuhteen vahvistamisen jälkeen. Neuvonnan antajan tulee tarjota apua ja tukea adoptioon liittyvissä asioissa kaikille adoption osapuolille myös adoption vahvistamisen jälkeen. Tätä kutsutaan jälkipalveluksi. Adoptoidut lapset saattavat haluta hankkia tietoja

taustastaan ja kansainvälisen adoption kautta tulleet myös tutustua entiseen kotimaahansa. Myös adoptiovanhemmille on tärkeää saada halutessaan keskustella adoption jälkeenkin lapsen kehitykseen ja adoptioon liittyvistä seikoista adoptioneuvonnan antajan kanssa. (Ottolapsineuvonta 1998, 30.) Sosiaalihuollon ottolapsineuvontatyöryhmän muistion mukaan adoptiosuhde saattaa olla helposti haavoittuva, ja normaalit lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät ongelmat voivat monimutkaistua. Siksi apua tulee olla aina tarvittaessa saatavilla. (Ottolapsineuvontatyöryhmä 1979, 37.)

6 ADOPTIOVANHEMMUUS

6.1 Biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus

Vanhemmuuden käsite voidaan jakaa biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen (Goldstein ym. 1980). Biologinen vanhempi on siittänyt tai synnyttänyt lapsen. Sosiaalinen vanhemmuus nähdään oikeudellisena suhteena lapseen. Sosiaalisen vanhemman vanhemmuus on laillistettu ja hänen luonaan lapsi elää. Psykologinen vanhemmuus syntyy siitä, kun lapsi alkaa pitää jotakin ihmistä vanhempanaan. Lapsen tullessa perheeseen hänen biologiset tai sosiaaliset vanhempansa todennäköisesti tulevat myös psykologisiksi vanhemmiksi. (Huttunen 1995, 53.) Biologinen vanhemmuus määrää lapsen geneettisen identiteetin. Sosiaaliseen vanhemmuuteen liittyy lapsen sosiaalinen identiteetti, nimi ja kansalaisuus. Perinteisessä ydinperheessä biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus ovatkin päällekkäisiä. Adoptioperheet osoittavat kuitenkin, että psykologinen vanhemmuus voi kehittyä myös ilman biologista vanhemmuutta. (Gerris 1994, 148–149.)

Adoptiossa vanhemmuussuhteen pohjana on biologisen suhteen sijaan juridinen suhde, jonka pohjalta myös sosiaaliset ja psykologiset suhteet syntyvät (Pösö 2003, 142). Adoptiovanhemmalle on laillisesti annettu täysi vanhempana toimimisen vastuu; näin ollen sosiaalisen vanhemmuuden määritelmän mukaan adoptiovanhemmuus on juuri sitä. Lapsen ensimmäisinä elinviikkoina tehtävä adoptio antaa adoptiovanhemmille mahdollisuuden luoda myös psykologisen vanhemmuussuhteen lapseen. Goldsteinin ym. (1980, 22) mukaan mahdollisuus pienenee, jos lapsi adoptoidaan myöhemmässä vaiheessa, kun lapsella on ollut jo aiempia kiintymyssuhteita ja niiden katkeamisia.

Goldstein ym. (1980) korostavat aikuisen ja lapsen välisessä suhteessa lapsen tarpeita. He määrittelevät psykologiseksi vanhemmaksi sen aikuisen, joka sitoutuu vastaamaan lapsen tarpeista. Psykologinen vanhemmuus perustuu päivittäiseen kanssakäymiseen, läheisyyteen ja yhteisiin kokemuksiin. Psykologisen vanhemman roolissa voi olla kuka tahansa lapsesta huolehtiva aikuinen. (Mt., 18–19.) Vinterhed ym. (1981) ovat kritisoineet Goldsteinin ym. näkemystä siitä, että lapsen olisi helppo solmia uusi vanhempisuhte edellisen katkettua. Vinterhedin ym. lähtökohta psykologiselle

vanhemmuudelle on varhainen vuorovaikutus ja heidän mukaansa psykologinen vanhempi on lapsen ensimmäinen samastumiskohde. Tämän näkemyksen mukaan psykologinen vanhemmuus ei ole vaihdettavissa. (ref. Valkonen 1995, 10–11.)

Psykologisen vanhemmuuden teorioiden mukaan tärkeintä lapsen ja vanhemman välisessä psykologisessa suhteessa ovat lapsen ja vanhemman välinen kiintymys ja lapsen samastuminen vanhempansa (Huttunen 1995, 54). Psykologisesta näkökulmasta katsottuna vanhemmuudella tarkoitetaan ainutlaatuisen läheistä ja merkityksellistä ihmissuhdetta kahden eri sukupolvea olevan ihmisen välillä. Psykologinen vanhemmuus nähdään suhteena, joka rakentuu kiintymykselle ja vuorovaikutukselle. Sillä on myös oma elämänsänsä. (Mt., 49.) Vanhemmiksi tuleminen motiivit on tyypillisesti jaettu kahteen luokkaan: sisäsyntyisiin eli biologisiin ja kokemuksen kautta syntyviin eli psykologisiin motiiveihin (mt., 51).

Valkosen (1995) perhehoitonouria ja vanhemmuutta koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että niillä nuorilla, joiden perustavimmat eli fyysiset ja turvallisuuden tarpeet tulivat laiminlyödyiksi alkuperäisperheessä, ei ollut muodostunut tunnesuhdetta biologisiin vanhempiinsa. Psykologinen side jäi syntymättä tai vaurioitui. Pelkkä perustarpeista huolehtiminen ei riitä synnyttämään psykologista suhdetta lapsen ja vanhemman välille. Valkosen tutkimuksen mukaan psykologinen vanhempisuhte edellyttää lisäksi sitä, että lapsi kokee tulevansa rakastetuksi ja arvostetuksi. (Mt., 96–97.) Valkosen mukaan biologisella vanhemmuudella, vaikka sillä onkin vanhempana olemisen lähtökohtana etulyöntiasema, on psykologisen suhteen kannalta merkitystä vain sosiaalisen vanhemmuuden kautta. Psykologinen vanhemmuus ei edellytä biologista vanhemmuutta, mutta sosiaalinen vanhemmuus on psykologisen vanhemmuuden välttämätön edellytys. Psykologiseen vanhemmuuteen tarvitaan sosiaalisen vanhemmuuden lisäksi myös vastuuta lapsen kasvatuksesta sekä vanhemman osoittamaa rakkautta ja lämpöä. (Mt., 99.)

Guidi & Tosi (1996) näkevät vanhemmuuden jakautuvan kahteen osaan: synnyttäjiin ja kasvattajiin. Adoptiovanhemmuuteen liitetään kasvattajan eli sosiaalisen vanhemman rooli. Adoptiotapahtuma sinänsä ei kuitenkaan tee ketään vanhemmaksi, vaan adoptiovanhemmaksi tuleminen edellyttää myös vanhemmuuden roolin sisäistämistä. (Mt., 106–107.)

6.2 Adoptiovanhemmuus on erilaista kuin biologinen vanhemmuus

H. David Kirk (1985) tutki 1950-luvulla adoptiota ja adoptiovanhempia Pohjois-Amerikassa. Kirk korostaa kulttuurista eroa adoptiovanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden välillä. Biologinen vanhemmuus määrittyy kulttuurisesti ensisijaiseksi keinoksi perustaa perhe. Ero ilmenee monissa tilanteissa aiheuttaen adoptiovanhemmille 'roolivamman' ('role handicap'), koska he eivät voi samastua biologisen vanhemman rooliin. Adoptiovanhemmat voivat ratkaista ongelman joko kieltämällä eroavaisuutensa biologiseen vanhemmuuteen nähden ('rejection-of-difference') tai myöntämällä eron ('acknowledgment-of-difference'). Kirkin mukaan eron myöntäminen on parempi vaihtoehto, ja se auttaa adoptiovanhempia onnistumaan roolissaan paremmin. (Mt., 25–34.)

Adoptiovanhemmille saattaa tulla helposti tunne, että heille asetetaan vaatimus täydellisestä vanhemmuudesta. Ilmeisenä syynä tähän pidetään adoptiovanhempien tarvetta todistaa kyvykkyytensä toimia vanhempina lapselle, jonka on synnyttänyt joku muu. Lisäksi kotiselvitysprosessi ja adoptiovanhempiin kohdistuvat normit asettavat odotuksia, että adoptiovanhempien tulisi olla parempia kuin biologisesti lapsia saavien vanhempien. (Hartman & Laird 1990, 235.)

Yleisesti ajatellaan, että adoptoidut lapset ovat adoptiossa haavoittuvin osapuoli, mutta adoptiovanhemmat ovat myös haavoittuvia. Matkallaan adoptiovanhemmuuteen adoptionhakijat joutuvat kohtaamaan monenlaisia haasteita. He käyvät läpi sekä yleiset perheen muodostamiseen liittyvät tehtävät että vain adoptioon liittyvät erityisasiat. (Farber ym. 2003, 176–177.) Adoptioprosessissa ei ole selkeää aikataulua ja odotusaika voi muodostua pitkäksi. Adoptiovanhemmat joutuvat viranomaisten ja muidenkin ulkopuolisten arvioitaviksi ja arvosteltaviksi. Näin he joutuvat vanhemmuuteen valmistautuessaan kokemaan monia rasitteita, joita biologiseen vanhemmuuteen ei liity. (Brodzinsky 1990, 19.)

Adoptiovanhemmuus on myös lähtökohdiltaan erilaista kuin biologinen vanhemmuus. Adoptiolasta ei aleta odottaa vahingossa, kuten joskus käy biologisen lapsen kohdalla. Adoptiolapsen hankkiminen on aina hyvin tietoinen ja harkittu päätös. Tämä päätös onkin ainoa, jonka adoptiovanhemmat itse tekevät. Prosessin aikana muihin päätöksiin

vaikuttavat myös ulkopuoliset tahot. Kansainvälisissä adoptioissa prosessiin liittyy kahden eri valtion viranomaisten säännöksiä ja ohjeita, joiden rajoissa adoptiovanhemmuus saavutetaan. Perhe perustetaan yhteistyössä monien viranomaisten kanssa. Adoptiovanhemmuus voidaankin nähdä virallisen adoptioprosessin osalta sosiaalisesti jaettuna vanhemmuutena. (Arola 2000, 32–33; Peltoniemi-Ojala 1999, 37.)

6.3 Hyvä adoptiovanhemmuus

Hyvän vanhemman määrittely on vaikeaa, koska viime kädessä kysymys on arvoarvostelmista. Vanhemmuuden ihanteet ovat vaihdelleet eri aikakausina. Nykyään vanhemmuutta arvioidaan yleisimmin lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen kannalta. (Huttunen 1995, 55–56.) Adoptiovanhemmille asetettujen normien taustalla on ajatus siitä, että ihmisen optimaalinen kehitys edellyttää turvallista ja pysyvää perheymäristöä. Näin adoptiolapselle pyritään valitsemaan parhaat mahdolliset vanhemmat. (Kirk 1985, 71.)

Vuorman (1994) mukaan sosiaalityöntekijät osallistuvat vanhemmuuden määrittelyyn yhteiskunnallisella tasolla. Vuorma (mt., 81) jatkaa, että jo itse adoptioeuvontaprosessi on kannanotto siihen, mitä vanhemmuus ja perheys on. Adoptioeuvonnan selvitysvaiheessa sovelletaan sosiaali- ja terveysministeriön oppaan (Ottolapsineuvonta 1998) mukaista käsitystä hyvästä adoptiovanhemmasta. Tällöin sosiaalityöntekijän tekemä arviointi vaikuttaa adoptionhakijoiden mahdollisuuksiin saada adoptiolapsi ja tulla adoptiovanhemmiksi.

Yhteenvetona oppaan ohjeista voidaan sanoa, että viranomaisen silmin hyvä adoptiovanhempi on yli 25-vuotias ja on avioliitossa tai asuu yksin. Adoptiovanhemman avioliitto on kestävä ja toimiva. Yksin asuvalla adoptiovanhemmalla on riittävästi muita ihmissuhteita. Hyvä adoptiovanhempi on myös taloudellisesti hyvin toimeentuleva ja asunnossa on tilaa lapselle. Hän on myös fyysisesti ja psyykkisesti terve, eikä hänellä ole ongelmia päihteiden kanssa. Hän haluaa lapsen ja on sitoutunut huolehtimaan tästä. Jos adoptiovanhempi on lapseton, hän on hyväksynyt biologisen lapsettomuuden ja pitää adoptiolasta yhtä hyvänä vaihtoehtona. Ideaalinen adoptiovanhempi on myös hyvä kasvattaja ja joustava sekä osaa ratkaista ristiriitoja. Erityisesti kansainvälisesti

adoptoiva vanhempi hyväksyy erilaisuutta ja tukee lapsen identiteettiä.

Reinikaisen tutkimissa kotiselvityksissä ilmeni, että hyvään vanhemmuuteen kuului adoptiovanhempien kohdalla yleinen hyvinvointi. Hyvällä mallilla olivat tulevien adoptiovanhempien parisuhde, talous, asuminen, koulutus, työpaikka sekä välit sukulaisten ja ystävien kanssa. Tärkeinä ominaisuuksina korostuivat avarakatseisuus, avoimuus ja suvaitsevaisuus. Vanhemmuutta kuvattiin adoptionhakijoiden lastenhoitokokemusten avulla, tulevan lapsen hoidon järjestelyinä ja parihakijoiden osalta parisuhteen kuvauksina. (Reinikainen 2002, 82–84.)

Hyvään adoptiovanhemmuuteen pyritään myös kursseilla, joita järjestetään tuleville adoptiovanhemmille. Hyvän valmennuksen saaneet vanhemmat ovat paremmin varustautuneita erilaisiin tilanteisiin ja vaikeuksiin, joita saattaa ilmaantua lapsen kasvaessa (Internationella adoptionsfrågor 1994, 150). Toki ilman ylimääraistä koulutustakin adoptiovanhemmilla tulee olla tietoa lapsista ja heidän tarpeistaan. Vanhempien pitää myös olla tietoisia siitä, mitä lapsen adoptioiminen tuo tullessaan. (Mt., 155.)

Erityisesti kansainvälistä adoptiota harkitseville on nykyään tarjolla monenlaista vapaaehtoista neuvontaa ja koulutusta (mt., 146–150). Suomessa mm. Interpedia järjestää vapaaehtoisia adoptiovalmennuskursseja kansainvälisen adoption hakijoille (Tukipalvelut...). Ruotsissa valmennuskursseja tuleville adoptiovanhemmille on järjestetty jo 1970-luvulta lähtien (Hägglund 1989, 10). Yhdysvalloissa järjestetään myös koulutusta adoptionhakijoille ennen adoptiota. Adoptiojärjestöt tarjoavat orientaatioita, joissa yleensä pyritään lisäämään kiinnostusta adoptioon, valmistaudutaan kotiselvitykseen (home study) ja oikeudelliseen prosessiin sekä pyritään lisäämään ymmärrystä adoptiovanhemmuuden vaatimuksista. (Farber ym. 2003, 175.)

7 ASIAKASSUHDE JA ASIAKKUUS SOSIAALITYÖSSÄ

Adoptioneuvonta kuuluu sosiaalityöntekijän tehtäviin. Se koostuu adoptionhakijoiden ja neuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden tapaamisista ja keskusteluista. Se on kasvokkain tapahtuvaa, aikaan ja paikkaan sidottua sekä ihmissuhteita sisältävää ja käsittelevää työtä, kuten sosiaalialan työ yleensä on (Maaniittu 1998, 154–155). Asiakkaan (adoptionhakijan) ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen ja vuorovaikutus ovat tärkeitä tekijöitä, jotka vaikuttavat adoptionhakijoiden kokemuksiin adoptioneuvonnasta.

Stakesin sosiaalihuollon laatuprojekti tutki asiakkaiden palvelukokemuksia sosiaalihuollosta. Palauteaineiston perusteella ilmeni, että asiakkaille olivat erityisen tärkeitä kokemukset kohtaamisesta, ensimmäisistä kontakteista asiakkaan ja palvelujärjestelmän välillä sekä kokemukset vuorovaikutuksen laadusta ja tiedonsaannista. Kohtaamistilanteita leimasivat pitkät jonot, kiire ja väsymys. (Maaniittu 1998, 156–158.) Maaniittu (1998) raportoi tutkimuksesta: ”Ihmiset kokevat hyvin herkästi sen, miten palvelujärjestelmä ja ammattilainen sen edustajana ymmärtää hänen vaikeuksiaan ja elämäntilannettaan. Soittajat kertoivat kohtaamisista, jossa kokevat, ettei heitä kuulla. Heitä ei ymmärretä. He kokevat itsensä siksi nöyryytyksi tai alistetuiksi.” Monet olivat kokeneet myös tiedottamisen puutteellisuuden ja vähäisyyden. (Mt., 158–159.)

Samantyyppisiä kokemuksia voi hyvin olla myös adoptionhakijoilla, vaikka he eroavatkin siitä joukosta, jota yleensä pidetään sosiaalityön asiakasryhmänä. Kuten Pohjola (1993a, 65) toteaa, sosiaalityön asiakkuuteen liitetään tavallisesti negatiivisia määreitä, ja asiakas nähdään yleensä ongelman kantajana. Adoptionhakijoilla ei ole ongelmia, jollaisia sosiaalityön asiakkailla yleensä on. Adoptionhakijat ovat asiakkaina, koska he haluavat lapsen. Toisaalta voidaan ajatella, että asiakkaana on myös adoptoitava lapsi, jonka etua sosiaalityöntekijä valvoo. Adoptioneuvonnassa korostetaan lapsen etua ja sitä, että neuvontaa annettaessa ollaan erityisesti lapsen asialla.

7.1 Asiakkaan kohtaaminen

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhde on kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta laajempia vaikutussuhteita yhdistävä kokonaisuus. Siinä kohtaavat näiden kahden osapuolen lisäksi myös yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja ajallis-paikalliset tekijät. Kohtaamisen taustalla vaikuttavat vahvasti yhteiskunnassa ja sen palvelujärjestelmässä vallitsevat asenteet ja pyrkimykset sekä erilaiset perinteet ja ammatilliset käytännöt. Sosiaalityön keskeinen haaste on asiakkaan aktiivinen kohtaaminen perinteisen vastaanottomallin sijaan. (Pohjola 1993a, 85; Pohjola 2002, 46–47.)

Todelliseen yhteiseen kohtamiseen ei sosiaalityössä ole useinkaan aikaa, jolloin asiakkaat saavat tyytyä yksinkertaisimpaan byrokraattiseen menettelyyn. Myös työntekijöiden vaihtuvuus voi viedä edellytykset kohtamiselta. Kohtaamisen syvenemisen ensimmäinen edellytys on keskustelu. Pelkkä kysymysten esittäminen ei riitä. (Sipilä 1989, 201.) Todellinen yhteinen kohtaaminen olisi tärkeää adoptio-neuvonnassa, koska se vaatii paljon aikaa ja perehtymistä adoptionhakijoihin. Se on vaativaa sosiaalityötä, koska siinä vaikutetaan sekä adoptionhakijoiden että adoptiolapsen tulevaisuuteen. Neuvonnassa on varmistuttava siitä, että adoptionhakijat soveltuvat adoptiovanhemmiksi.

Yhteistoiminnallisuus tarkoittaa sitä, että asiakas ei määriy ongelmaksi vaan resurssiksi. Yhteistoiminnassa asiakas ja työntekijä kantavat myös vastuun yhdessä. Työntekijän ammatillinen vastuu tuntuu itsestään selvältä, mutta toisaalta byrokraattiset organisaatiot ovat myös rajanneet sitä. Se, että asiakas kantaa vastuunsa omalta osaltaan edellyttää tietysti hänen näkemistään yhteistyökumppanina. Tässä sosiaalisessa tapahtumassa työntekijän ja asiakkaan välillä keskustelu voidaan nähdä kasautuvana vuorovaikutuksena, joka koostuu siirroista ja vastasiirroista. Siihen kytkeytyvät myös erilaiset molempien osapuolten pelit, joilla kanssakäymistä ohjataan. (Pohjola 1993a, 85–86.)

Ammatillisen auttamistyön kohtauiset määriittyvät usein roolien näkökulmasta. Tämän tarkastelutavan näkökulmasta se, mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu, ajatellaan selittyvän rooliasetelmasta. Sosiaalityöntekijä toimii tietyllä tavalla, koska hän on

ammattillisessa roolissaan, ja asiakas tietyllä tavalla, koska hän on asiakkaan roolissa. (Suoninen 2000, 67.) Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde voidaankin käsittää vastavuoroisena roolien ottamisena suhteessa toiseen osapuoleen. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde toimii molempien osapuolten odotusten ja kokemusten varassa. Lähtökohtana on se, että työntekijä ja asiakas toimivat odotusten ja vastaodotusten verkossa. Heidän yhteiskunnallinen ympäristönsä ja heidän käsityksensä siitä vaikuttavat suhteeseen. Työntekijän ja asiakkaan rooliasetelma on olemassa kahdella tasolla; yhtäältä se viittaa asiakkaan ja työntekijän todelliseen rooliin, yhteiskunnallisesti tunnustettuun asemaan, toisaalta kyseessä on asiakassuhde kasvoista kasvoihin tapahtuvana vuorovaikutuksena ja rooleina siinä. (Rostila 1988, 11, 15.)

Hyvin usein toiminnan näkökulmana ovat ensisijaisesti järjestelmän lähtökohdat ja toimintaa tarkastellaan työn tekemisen suunnasta. Samalla asiakkaista palveluiden käyttäjinä tulee työn objekteja. Sosiaalityössä korostettu asiakaslähtöisyys on osoittautunut haasteeksi. (Pohjola 1993a, 57–58.) Tavoitteellisesti on korostettu asiakkaan subjektiutta, mutta samalla asiakas on määrittynyt työn objektiksi (mt., 68). Asiakaslähtöisyyteen liittyvät myös asiakastyön eettiset periaatteet, joita ovat muun muassa ihmisarvon ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Jotta sosiaalityöntekijä voisi toteuttaa eettisiä periaatteita, tulee hänen sisäistää ajatus toiminnan asiakaslähtöisyydestä. (Raunio 2004, 83.) Se on auttamistyön lähtökohta. Auttamistyössä pyritään hyvään ja eettiseen toimintaan, jolloin on tärkeää, että eettiset periaatteet tulevat eläviksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisissä vuorovaikutustilanteissa. (Pohjola 2002, 60.)

Ihmisen eettinen kohtaaminen on myös asiakastyön ammattitaidon yksi keskeinen kriteeri. Auttaminen edellyttää menemistä hyviksi tarkoitettujen periaatteiden sisälle ja eettisesti kestävien valintojen pohtimista. Myös omaa ammatillisuutta ja osaamista tarvitaan. Ennen kaikkea kysymys on kahden ihmisen kohtaamisesta. (Pohjola 2002, 46.) Eettisestä toisen ihmisen kunnioittamiseen perustuvasta kohtaamisesta voidaan löytää myös hyvän palvelun avaimet (mt., 43).

7.2 Asiakassuhteen ongelmia

Vaikka työntekijät pyrkivät tekemään parhaansa asiakkaan hyväksi sosiaalityön arvojen mukaisesti, kytkeytyy asiakassuhteeseen monenlaisia jännitteitä ja valtariippuvuussuhteita. Apua tarvitseva asiakas on riippuvainen siitä organisaatiosta, josta apu saadaan. Näin usein jo asiakassuhteen alku on epätasapainoinen. Asiakas tarvitsee organisaation tarjoamaa palvelua, mutta organisaatio ei välttämättä tarvitse juuri tätä yhtä asiakastaan. (Niiranen & Roinisto-Melkko 1994, 13–14.) Asiakas on tavallaan ammatillisesta virkakunnasta riippuvainen alamainen, jolla on itsenäisyyttä tiettyihin ulkoapäin asetettuihin rajoihin saakka. Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhteessa työntekijällä on suurempi valta, koska hän ainakin osaksi määrää tahdin asiakkaan asian käsittelyssä. (Pohjola 1993b, 41–42.)

Pohjola (2002) kirjoittaa auttamistyössä ilmenevästä pahasta, joka voi ilmentää heikkoa tai keskeneräisesti kehittyntä ammatillisuutta tai palvelujärjestelmän rakenteellisia puutteita, jotka estävät ammatillisesti hyvän työn tekemistä. Auttamistyötä voidaan verrata myös adoptioneuvontaan. Käytännössä pahan kokemus toteutuu asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa. Kysymys on viime kädessä siitä, millainen kokemus asiakkaalla on palvelutilanteesta, miten hän tulee kohdatuksi ihmisenä. Vaikka rakenteelliset ja käytäntöihin sidotut tekijät rajaavat työntekijän ratkaisuja, ainoastaan hän vastaa henkilökohtaisesta vuorovaikutuksesta asiakkaan kanssa. (Mt., 48.)

Auttajalla on eräänlainen paremman tietäjän asema työntekijän ja asiakkaan tilanteessa. Tässä ei sinänsä ole mitään pahaa tai väärää. Kyseessä on asiantuntijavaltaa sisältävä vuorovaikutussuhde, jossa valta on valjastettu myönteiseen toimintaan. Tilanteeseen sisältyy kuitenkin tietynlainen rakenteellisen järjestelmän muovaama sekä toisaalta ihmisten välinen asetelma, jossa tarjoutuu tilaa myös pahalle. Tällainen tila syntyy vuorovaikutussuhteen sinänsä luonnollisesta epäsuhtaisuudesta. Asetelman suunnan määrittelee asiakkaan tarve saada apua työntekijältä. Ammatillaisen ja asiakkaan väliseen kontaktiin voi liittyä usein myös hierarkiaa, kontrollia ja mahdollisesti moraalista latausta. (Pohjola 2002, 43–44.)

Merkittävä osa auttamisen valtasuhteesta on mikrovaltaa, joka on huomaamatonta ja usein tarkoituksetonta oheisviestintää. Se voi kuitenkin kasvaa suuremmaksi, kun se

toteutuu apua ja tukea edellyttävässä tunneherkässä tilanteessa. Apua tarvitessaan ihminen voi olla altis kuulemaan tai tulkitsemaan pienetkin tarkoittamattomat vihjeet itseensä kielteisesti suunnatuiksi. Ilman sitäkin taitamattomasti valitut sanat ja vuorovaikutuksen piirteet pukeutuvat auttamisen sijasta syyttäväiksi ja pahoiksi. Maaniitun (1998) raportoimassa Stakesin sosiaalihuollon laatuprojektissa selvisi, että kokemukset kohtaamisesta olivat erittäin tärkeitä asiakkaille. He kokivat herkästi sen, miten työntekijät ymmärsivät heitä ja heidän elämäntilannettaan (mt., 156, 158).

Työntekijällä on omat joskus tiedostamattomatkin asenteensa, arvonsa ja ihmiskäsityksensä. Näkyviin nousevat myös hänen omat normaalisuuden kriteerinsä ja moraaliset kannanotonsa, joiden pohjalta hän neuvoo ja ohjaa asiakasta. (Pohjola 2002, 42, 45.) Sosiaalityö on ennen kaikkea inhimillistä vuorovaikutustyötä, jossa työntekijän henkilökohtaiset suhtautumis- ja reagoitavat ovat erittäin merkittävässä asemassa (Karvinen 1993, 17). Tämä pitää paikkansa myös adoptioneuvonnassa. Ihmiset ovat erilaisia, ja he tulkitsevat samatkin tilanteet eri tavoilla (Pohjola 2002, 54). Lisäksi asiakkaiden ja työntekijöiden elämismaailmat eroavat toisistaan. Siltä pohjalta nousee helposti normaalistavaa keskustelua hyväksyttävästä elämäntavasta, mikä tuottaa ulkopuolelta arvotettujen elämänohjeiden tarjoamista asiakkaille. Asiakkailta on omat tavoitteensa ja käsityksensä, jotka eivät aina sovi yhteen järjestelmän kanssa. He joutuvat kuitenkin toimimaan järjestelmän ehdoilla. (Pohjola 1993a, 65–66.)

Ensikontakti on tärkeä vuorovaikutuksessa. Ensimmäisen tapaamisen ilmapiiri ja osapuolten imago ja arvostus luovat pohjan jatkotyöskentelylle. (Pohjola 1993a, 86.) Maaniitun (1998, 156–157) raportoimassa tutkimuksessa ilmeni, että asiakkaiden kokemuksissa tärkeällä sijalla olivat ensimmäiset kontaktit asiakkaan ja palvelujärjestelmän välillä. Vuorovaikutuksessa myös pienet tyylilliset valinnat ratkaisevat paljon. Käytännön tasolla vuorovaikutustaitoihin liittyy sopivan alkujutustelun (small talk) hyväksikäyttö. Yhteistyön ensimmäisen tilanteen ilmapiirillä on olennainen merkitys. Yleisistä ja neutraaleista aiheista jutteleminen toimii molemmille osapuolille apuna tarkistettaessa näyttääkö vuorovaikutus lähtevän käyntiin. Asiakkaan on ilman lämmittelyä ehkä vaikeaa vastata oudossa tilanteessa oudolle työntekijälle ensimmäiseksi kysymykseen asioimisen syystä. (Pohjola 1993a, 87.)

Vaikeissa asioissa on helpompi soveltaa arkipäivän kieltä ja jutella helpoista ja konkreettisista asioista kiireettömästi. Ammatillisuus tulee mukaan tietoisuutena keskustelun etenemisestä ja yhteistyön syvenemisestä. Ohjenuorana on herkkyyys asiakkaan lähtökohdille. Myös virallisten kotikäyntien ilmapiiriä voidaan tietoisesti muuttaa. Kotiin voidaan mennä kiireettömästi, ei tehokkaana virkailijana, vaan ensisijaisesti kanssaihmisenä ja puhutaan arkikielellä kunnioittaen keskustelukumppania. Tällöin asioita voidaan selvittää muun jutustelun yhteydessä. Ammatillinen vuorovaikutus voi olla luonnollista ja tavanomaisen keskustelun lähtökohtia hyödyntävää. Työntekijän on kuitenkin tärkeä aistia, millaista vuorovaikutusta asiakas häneltä toivoo. Kaikki eivät ole valmiita hyväksymään viranomaista kanssaihmiseksi, eivätkä toivo tuttavallista juttelua työntekijän kanssa. (Pohjola 1993a, 87–88.)

7.3 Adoptioneuvonta palvelutyönä

Sipilä (1989, 213) jakaa sosiaalityön asiakastyönä kolmeen osajärjestelmään: byrokrania-, palvelu- ja psykososiaaliseen työhön. Tämän näkemyksen mukaan tietynlaisessa toimipisteessä tehdään tietynlaista sosiaalityötä. Toimipiste ei kuitenkaan määritä täysin tehtävän sosiaalityön sisältöä, vaan työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksella on myös merkitystä. Esimerkiksi byrokraattisessa organisaatiossa kulloinkin tehtävään sosiaalityöhön vaikuttaa organisatorisen ympäristön lisäksi työntekijän ammatillinen asiantuntemus. Kuntien sosiaalitoimistot määrittävät byrokraattiseksi virastoiksi, mutta niissä ei tehdä vain byrokraattista virastotyötä vaan myös palvelutyötä ja psykososiaalista työtä, koska työskentelyn lähtökohtana on organisaation puitteiden lisäksi työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutus. Palvelutyö ja psykososiaalinen työ perustuvat erityisesti asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutukseen. (Raunio 2004, 131–133.)

Byrokratiatyössä ajattelun lähtökohtana ovat asiakkaan elämäntilanteen sijasta viraston normit (Sipilä 1989, 214). Byrokratiatyössä vuorovaikutteisen työn yhdistäminen organisaation määrittämään toimintatapaan asettaa haasteita työntekijälle (Raunio 2004, 133). Palvelutyöhön taas kuuluvat sosiaalityössä annettavat neuvonta ja ohjaus. Palvelutyössä sosiaalityöntekijä on asiakkaan palvelija. Palvelutyössä on aina kyse

erityisestä tapauksesta, ja sitä koskevat normit ovat hyvin yleisiä. Ero byrokratiatyöhön syntyy siinä, etteivät hallinnolliset säädökset ja organisaatio määritä työn suorittamisen tapaa. (Sipilä 1989, 218–219.) Professionalismi liitetään palvelu- ja psykososiaaliseen työhön. Vaativissa tehtävissä tulee jokaisen asiakastyöntekijän olla itsenäisesti toimiva ammattilainen. Organisaatio toimii ulkonaisesti byrokratiana, mutta käytännössä johto kontrolloi konkreettisen palvelutyön suorittavaa yksikköä vain pinnallisesti. Itse työ tehdään suhteellisen autonomisesti. (Mt., 221.)

Adoptioneuvonta määrittyy lähinnä palvelutyöhön, mutta siinä on myös piirteitä byrokratiatyöstä. Byrokratiatyön piirteitä on mm. se, että adoptioneuvonta on melko tarkkaan säädelty. Työn suorittamisen tavasta on annettu ohjeistuksia koskien mm. tapaamisten ja kotikäyntien määrää, neuvonnan sisältöä sekä asioita, joita neuvonnassa tulee selvittää. Adoptioneuvonnassa tulee käsitellä ja käydä läpi tietyt seikat. Toki asioiden käsittelytavat vaihtelevat tapauskohtaisesti. Moni seikka on riippuvainen neuvontaa antavasta työntekijästä, mikä taas liittyy palvelutyön ominaisuuksiin.

Sosiaalityön asiakkaat voidaan nähdä myös palveluiden käyttäjinä. Parhaimmillaan palveluiden käyttäjä on yhteistyökumppani, ja yhteistyö voi jatkua myös akuutin asian jälkeen. Työntekijä on ammatillinen työprosessin asiantuntija ja asiakas on oman elämänsä asiantuntija. Yhteinen työskentely tuo usein tuloksia. (Pohjola 1993a, 72, Pohjola 2002, 59.) Tämä ajatus sopii hyvin myös adoptioneuvontaan. Neuvonnasta puhuttaessa korostetaan sitä, että adoptionhakijoiden kanssa yhteisen arvioinnin pohjalta pyritään yhteiseen lopputulokseen.

Palvelulle on ominaista neuvominen, ohjaaminen ja tukeminen, mutta myös kuunteleminen, ymmärtäminen ja jakaminen. Palvelusuhteessa pyritään turvalliseen suhteeseen ja empatiaan, mutta se on kuitenkin haluttu erottaa ihmissuhteesta. Siitä on pyritty poistamaan läheissuhteisiin kuuluvat tunneherkkyys ja tunnetason myötäeläminen. Palvelutyössä ei ole tarkoitus neutraalisuutta tavoiteltaessa olla välinpitämätön. Välinpitämättömyys näkyy asiakkaalle toisen ihmisen kylmyytenä, kielteisyytenä sekä asiakkaan ihmisarvon alentamisena. Pohjolan mukaan välinpitämättömyys palvelutyössä tulee todeksi monessa eri muodossa ja eri asteisena, jolloin myös kokemukset siitä ovat erilaisia. Byrokraattisessa työssä ilmenevässä välinpitämättömyydessä jäykät säännöt, normit, rutiinit ja totut toimintatavat ohittavat

ihmisen ja hänen asiansa. Byrokratia ei joustaa, vaan asiakkaan on taivuttava tilanteesta tai avun tarpeesta riippumatta. (Pohjola 2002, 53–54.)

Suoraa neuvomista auttamistyöntekijät soveltavat vain harvoin. Neuvominen on useimmissa kohtaamisissa enemmänkin vihjailevaa houkuttelua kuin suoraa puhetta. Neuvonannossa neuvottavan henkilön tieto asetetaan neuvojan tietoa alempiarvoisemmaksi ja vähäisemmäksi tai hänen toimintansa sellaiseksi, että sitä kuuluisi jotenkin muuttaa. Tästä voi syntyä vuorovaikutuksellinen ongelma. Ongelmaa ei ole silloin, kun neuvottava nimenomaan neuvoa pyytää. Auttamistyön kohtaamisessa vältetään usein henkilökohtaista neuvomista ja suositaan persoonatonta neuvonantoa ja tiedonjakoa. (Suoninen 2000, 84–85.) Auttamistyön kohtaamisissa tärkeimpiä asioita ei sanota välttämättä selvimmin, vaan pikemminkin rivien välissä vihjaamalla ja varovasti. Tällä tavalla neuvonantoeefektiä on mahdollista tuottaa tyrkyttämättä. (Mt., 89.)

Juhila (2000) määrittelee neuvon normatiiviseksi puheenvuoroksi, jossa työntekijä suosittelee asiakkaalle määrätynlaista, nykyisestä tavalla tai toisella poikkeavaa tulevaisuuden toiminnan suuntaa. Neuvonanto voidaan nähdä yhtenä auttamisen tapana neuvottavan henkilön pulmiin. Sen sijasta neuvominen kääntyy kuitenkin helposti neuvon vastaanottajan identiteettiä ja kompetenssia uhkaavaksi toiminnoksi, jossa ovat läsnä auttamisen lisäksi myös kontrollin elementit. Sosiaalityössä tämä kaksijakoisuus on tuttu asia. Kontrolli on usein työntekijällä: hän on tietävä osapuoli, joka selvittelee asiakkaan pulmia ja antaa selvittelyn pohjalta neuvoja. Toisaalta kontrollin rakentamiseen osallistuvat molemmat toimijat. Neuvonanto on vuorovaikutuksellinen toiminto, asiakkaan vastaukset neuvoihin rakentavat toimintoa yhtä paljon kuin työntekijän neuvonantopuheenvuorotkin. Neuvon vastaanoton tapa kietoutuu vuorovaikutuksen kulkuun. Myönteinen vastaus on todennäköinen, jos neuvo on asiakasaloitteinen. Myönteistä keskustelua neuvonannon kannalta syntyy myös silloin, kun pulmien ja niiden ratkaisuvaihtoehtojen etsiminen on asiakkaan ja työntekijän yhteinen projekti. (Mt., 125–126.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

8.1 Tutkimusongelma

Tutkimukseni aiheeksi olen valinnut adoptioneuvonnan, jota ei ole juuri tieteellisissä tutkimuksissa käsitelty. Adoptioiden määrä on vahvassa kasvussa Suomessa kansainvälisen adoption suosion lisääntyttyä. Adoptioiminen ei ole mahdollista ilman lakisääteistä adoptioneuvontaa, jota antaa sosiaalityöntekijä. Neuvonnan tarkoituksena on arvioida adoptionhakijoiden sopivuutta adoptiovanhemmiksi ja valmentaa heitä siihen. Neuvonta rakentuu adoptionhakijoiden ja neuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden tapaamisista ja niissä käydyistä keskusteluista.

Tutkimukseni kohteena ovat adoptionhakijoiden kokemukset adoptioneuvonnasta. Olen kiinnostunut siitä, miten adoptionhakijat kokevat adoptioneuvonnan ja miten se toimii käytännössä hakijoiden mielestä. Olen halunnut selvittää, millaisia ajatuksia ja tunteita neuvonta on adoptionhakijoissa herättänyt. Tarkoituksena on ollut tutkia myös adoptionhakijoiden ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta, sen muodostumista ja siihen vaikuttaneita tekijöitä adoptionhakijoiden näkökulmasta. Olen myös selvittänyt asiakassuhteen vaikutusta adoptioneuvonnan sujumiseen.

8.2 Laadullinen tutkimus

Tässä tutkimuksessa on käytetty laadullisia tutkimusmenetelmiä. Valitsemani aiheen ja ihmisten kokemusten tutkimiseen laadulliset (kvalitatiiviset) menetelmät ovat määrällisiä (kvantitatiivisia) menetelmiä paremmat. Eskolan ja Suorannan mukaan (1998, 18) laadullisten tutkimusmenetelmien käyttö on paras vaihtoehto silloin, kun tutkitaan todellisuutta, josta ei vielä tiedetä paljon. Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on pyrkimys selittää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö ja tehdä se ymmärrettäväksi (Alasuutari 1999, 237). Siinä ei siis pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61).

Tutkimuksessani tutkimusmateriaalia on seitsemän kirjoituksen tai haastattelun verran.

Laadulliset tutkimusmenetelmät sopivat hyvin pienen aineiston tutkimiseen. Eskola ja Suoranta (1998) kirjoittavat, että laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei näin ollen olekaan sen määrä, vaan laatu eli käsitteellistämisen kattavuus. Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja antamaan siitä historiallisesti yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. Laadullinen aineisto on harkinnanvarainen näyte eikä tilastollisesti edustava otos. (Mt., 18.) Se on palanen tutkittavaa maailmaa. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusmateriaali mielletään näytteeksi ja sitä pidetään tutkittavan todellisuuden osana, ei väittämänä todellisuudesta tai todellisuuden heijastumana. (Alasuutari 1999, 88, 114.)

Lähtiessäni toteuttamaan tutkimustani minulla ei ollut mitään ennakko-oletuksia tai valmiita hypoteeseja. Hypoteesittomuus tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa sitä, että tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta 1998, 19). Usein laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkittavan ilmiön perusluonteesta ja -ominaisuuksista sekä hypoteesien löytämisestä enemmän kuin ennalta asetettujen hypoteesien todentamisesta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 66).

Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä, joka pelkistetyimmillään tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös. Aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jokin tietyn ilmiön olemuksesta. Ihmisten todellisuudessa voi tulla esiin sellaisia teemoja, joita ei ole voitu odottaa. Siksi laadullisessa tutkimuksessa tulee välttää tiukkoja teoreettisia sitoumuksia ja hypoteeseja ja lähestyä tekstiä aineistolähtöisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 19–20.) Tutkimukseni on pitkälti aineistolähtöinen. Täydellistä aineistolähtöisyyttä on kuitenkin vaikea tavoittaa, koska keskeiset käsitteet ovat vaikuttaneet teemahaastattelurungon laadintaan ja antaneet suunnan, josta käsin olen lähestynyt aineistoa analyysivaiheessa.

Koska tutkimukseni keskittyy selvittämään adoptionhakijoiden kokemuksia, sovellan tutkimuksessani fenomenologis-hermeneuttista lukutapaa. Se tarkoittaa sitä, että pyrin ymmärtämään tutkittavien omaa kokemusmaailmaa ja heidän asioille antamia merkityksiä sekä tekemään omat tulkintani niistä. Fenomenologiassa tutkitaan

kokemuksia ja kokemus käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisena suhteena omaan todellisuuteensa (Laine 2001, 26). Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tulkinnan tarpeen myötä. Tutkimuksen kuvio on usein se, että tutkittava pukee sanoiksi kokemuksensa jostakin ja tutkija pyrkii löytämään tutkittavan ilmaisuista mahdollisimman oikean tulkinnan. Ilmaisut kantavat merkityksiä, joita voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitseamalla. (Mt., 29.) Vaikka olen toteuttanut aineistolähtöistä tutkimusta, olen myös pyrkinyt tiedostamaan sen, että tutkijan omat kokemukset vaikuttavat aina aineistosta esiin nostettuihin asioihin ja tehtyihin tulkintoihin.

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa kiinnitetään huomiota seuraaviin seikkoihin: aineiston merkittävyys ja yhteiskunnallinen tai kulttuurinen paikka, aineiston riittävyys, analyysin kattavuus sekä analyysin arvioitavuus ja toistettavuus (Mäkelä 1990, 47–48). Tämän tutkimuksen merkittävyyttä perustelen sillä, että aihetta on tutkittu hyvin vähän ja tietoa jatkuvasti yleistyvistä ilmiöistä olisi tärkeä saada. Kokoamani aineisto on analysoimisen arvoinen, jotta saataisiin tietoa adoptionhakijoiden kokemuksista ja adoptioeuvonnan toimivuudesta.

Eskolan ja Suorannan (1998, 60–62) mukaan aineiston riittävyttä voidaan tarkastella mm. aineiston koon ja kylläntymisen näkökulmista. Kylläntymisen kannalta aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Aineistoni on pienuudestaan huolimatta riittävä, koska vastauksissa toistuu tietynlainen perusrakenne.

Mäkelän (1990) mukaan analyysin kattavuus tarkoittaa sitä, että tutkija ei perusta tulkintojaan satunnaisiin poimintoihin. Tätä olen pyrkinyt välttämään etsimällä aineistosta yhdistäviä piirteitä. Analyysin arvioitavuus tarkoittaa, että lukija kykenee seuraamaan tutkijan päättelyä. Arvioitavuus ei kuitenkaan takaa tutkimuksen toistettavuutta, joka tarkoittaa luokittelu- ja tulkintasääntöjen esittämistä niin yksiselitteisesti, että toinen tutkija niitä soveltamalla päätyy samoihin tuloksiin. (Mt., 53.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää tutkimuksen etenemisen tarkka

raportointi (Mäkelä 1990, 58–59). Olen pyrkinyt aineistoa lukiessani, teemoitellessani, analysoidessani ja raportoidessani johdonmukaisuuteen ja luotettavuuteen. Tutkimusraportissani olen käyttänyt tekstikatkelmia aineistoa kuvaavina esimerkkeinä ja sen lisäksi perustelemaan tekemääni tulkintaa. Olen merkinnyt kirjoitukset ja haastattelut koodeilla H1-H2 ja K3-K7 sen mukaan, onko kyseessä haastattelu (H) vai kirjoitus (K). Sitaattien käyttö on perusteltua, koska ne mahdollistavat lukijan tekemän arvion tulkinnoista (Eskola & Suoranta 1998, 175).

8.3 Aineistonkeruu

8.3.1 Kirjoituspyyntö ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelminä

Olen käyttänyt tutkimuksessani kahta aineistonkeruun tapaa varmistaakseni riittävän aineiston saamisen. Tutkimusaineistoni koostuu adoptioneuvontaa saaneiden henkilöiden kirjoituksista ja haastatteluista. Laadullisen tutkimuksen aineistoa ovat usein haastattelut tai vapaat kirjalliset vastaukset, joissa tutkittaville annetaan mahdollisuus kertoa käsityksensä asioista omin sanoin. Molemmat ovat hyviä tapoja saada tietoa yksilöiden ajatuksista ja kokemuksista.

Tutkimusta tehdessä on tärkeää, että tutkimukseen osallistuva voi luottaa siihen, että hänen kertomisiaan käsitellään luottamuksellisesti (Hirsjärvi & Hurme 2001, 43). Mainitsin aineistonhakupyynnössäni (ks. Liite 1) ja haastatteluista sopiessani, että tutkimusmateriaalia käsitellään luottamuksellisesti ja vain tutkimustarkoitukseen. Kirjoituspyynnössäni olin myös maininnut, että nimettömänä vastaaminen oli mahdollista. Ohjasin kirjoittajia kertomaan adoptioneuvontakokemuksistaan ja suhteestaan neuvonnan antajaan. Pyysin vastaajia myös kirjoittamaan yleisesti adoptioprosessin kulusta. Kirjeet oli mahdollista lähettää postitse tai sähköpostitse.

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Tutkimukseni teemahaastattelurungon (Liite 2) tarkoituksena oli johdattaa haastattelujen kulkua. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet on etukäteen määrätty, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa eikä järjestystä (Eskola & Suoranta 1998, 87). Haastattelijä käy kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet haastateltavan kanssa läpi,

mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. Teemahaastattelua voidaan pitää keskustelunomaisena haastatteluna, jossa haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti. (Eskola & Suoranta 1998, 87) Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, joka etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Sen avulla voidaan saada tutkittavien näkökulma esiin ja huomioida ihmisten tulkinnat ja heidän asioille antamansa merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

8.3.2 Aineiston hankinta

Aineistonkeruu osoittautui paljon odotettua hankalammaksi. Alun perin tarkoitukseni oli hankkia aineisto haastattelemalla. Näin olisin saanut kattavasti ja helposti tietoa adoptiovanhempien kokemuksista. Otin yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:n Tampereen osastoon ja pyysin heiltä apua aineiston hankinnassa. Toivoin saavani adoptioeuvontaa saaneiden yhteystietoja haastattelujen tekemistä varten. Tampereen osasto ei kuitenkaan voinut auttaa, koska siellä katsottiin, että adoptiovanhemmille oli viime aikoina lähetetty niin paljon kyselyitä, että ainakaan he eivät halunneet enää vanhempia vaivata.

Halusin kuitenkin pitäytyä tutkimusaiheessani ja päätin muuttaa suunnitelmaani aineiston keruun osalta. Laadin ilmoituksen, jonka sitten pyysin Pelastakaa Lapset -lehteä julkaisemaan. Niinpä Pelastakaa Lapset -lehdessä oli vuoden 2001 lopussa aineistohakupyntöni (Liite 1), jossa pyysin adoptioeuvontaa saaneita kirjoittamaan kokemuksiaan adoptioeuvonnasta. Sain vastauksena pyyntööni kolme kirjoitusta.

Koska en saanut Pelastakaa Lapset -lehdessä olleeseen ilmoitukseeni tarpeeksi vastauksia, otin myöhemmin yhteyttä myös Interpediaan, josta pyysin apua aineiston keräämiseen. Interpedia julkaisi aineistohakupyntöni (Liite 1) jäsentiedotteessaan maaliskuussa 2002. Tämän ilmoituksen perusteella sain yhden kirjoituksen ja lisäksi kaksi muuta yhteydenottoa tutkimuksestani kiinnostuneilta. Näiden kahden kanssa sovin haastattelun. Edelleen aineisto vaikutti pieneltä, joten kokeilin vielä ns. lumipallomenetelmää ja levitin ystävien ja tuttavien kautta tietoa tutkimuksestani ja kyselyjä henkilöistä, jotka mahdollisesti voisivat osallistua tutkimukseen. Tällä menetelmällä sain vielä yhden kirjallisen vastauksen aineistoani täydentämään.

Saamieni kirjoitusten pituus vaihteli kolmesta tietokoneella kirjoitetusta sivusta kahteentoista käsin kirjoitettuun sivuun. Olin pyytänyt ilmoituksissani vastaajia liittämään mukaan halutessaan yhteystietonsa mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Myös nimettömänä vastaaminen oli mahdollista. Osa vastaajista edellyttikin luottamuksellisuutta asian arkaluontoisuuden ja adoptioprosessin keskeneräisyyden vuoksi. Kaikki kirjoittaneet kuitenkin antoivat yhteystietonsa ja pystyin vielä täydentämään kirjoituksia lähettämällä heille lisäkysymyksiä. Näin sain kirjoituksista kattavampia ja kaikilta kirjoittamalla tutkimukseen osallistuneilta vastaukset niihin kysymyksiin ja teemoihin, joita käytin myös haastatteluissa. Mietin myös vaihtoehtona kirjallisesti vastanneiden haastattelemista, mutta kaikki asuivat niin eri puolilla Suomea, eikä puhelimesta haastatteluun kannustettu, joten päätin lähettää vain kirjallisesti lisäkysymyksiä vastanneille.

Haastattelut tein haastateltavien työpaikoilla rauhallisissa huoneissa. Kävin siis haastatteluissa tema-alueet (ks. Liite 2) läpi, mutta niiden järjestystä en ollut ennalta määrännyt. Teemahaastattelu on vastaajan kannalta avoin, mutta sidottu kuitenkin käsiteltäviin teemoihin. Halusin haastatteluissakin mahdollisimman vähän ohjata vastauksia ja annoin haastateltavien puhua itse haluamastaan aiheesta niin laajasti kuin he halusivat. Pyrin myös antamaan haastateltaville mahdollisuuden tuoda esiin haluamiaan adoptioneuvontaan ja adoptioon liittyviä asioita. Ensimmäinen haastattelu toimi samalla koehaastatteluna, jolla pyrin varmistamaan teemojen toimivuutta. Haastattelu onnistui, eikä minun tarvinnut sen jälkeen muokata haastattelurunkoa. Molemmat haastattelut menivät hyvin ja mielestäni haastateltavat puhuivat vapautuneesti kokemuksistaan. Haastattelut nauhoitin ja purin sana sanalta litteroimalla. Jätin kuitenkin tauot, huokaukset, äänenpainot yms. merkitsemättä, koska ne olivat tutkimukseni kannalta merkityksettömiä. Purettuina haastattelut olivat pituudeltaan 10–14 sivua.

Tutkimukseni aineisto koostuu siis yhteensä viidestä kirjoituksesta ja kahdesta haastattelusta. Katsoin, että aineisto on pienuudestaan huolimatta riittävä, koska vastauksia oli niin vaikea saada ja vastaajilla oli kuitenkin yllättävän samankaltaisia kokemuksia. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan kylläntymisen kannalta aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta

tietoa. Tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin tutkimuskohteesta mahdollisen peruskuvion (Eskola & Suoranta 1998, 60–62).

Adoptiovanhempien vähäinen vastausinnostus näkyi myös Solan tekemässä pro gradu -tutkielmassa ”Vanhempien tarinat vuorovaikutuksesta lakisääteisessä adoptioeuvonnassa”. Sola kirjoitti Adoptiolasten Vanhemmat ry:n jäsenlehteen tutkimuksestaan ja pyysi halukkaita adoptiovanhempia kirjoittamaan kokemuksistaan adoptioeuvonnasta. Hän ei ollut saanut yhtään kirjoitusta määräaikaan mennessä. Sitten hän lähetti saman järjestön kautta 30 henkilökohtaista kirjettä järjestön jäsenille ja sai lopulta seitsemän kirjoitusta. (Sola 2002, 32.)

Myös Kujansuu (2003) huomasi pro gradu -työtä tehdessään adoptiovanhempien heikon vastausinnostuksen. Hän tutki adoptioerheiden sopeutumisongelmia sekä adoptioerusteisia tukipalveluja ja niiden käyttöä. Kujansuu valikoi Interpedian tietokannasta 15 perhettä, joille lähetti haastattelupyynnön. Näistä halukkuutensa haastatteluun ilmoitti vain neljä. Uusille 10 perheelle lähetettyihin haastattelupyyntöihin suostui myös neljä. Interpedian kotisivujen keskustelupalstan haastattelupyyntöön vastasi vain yksi. (Mt., 49.)

Adoptionhakijoiden vähäiselle vastausinnostudelle voi olla useita syitä. Pelastakaa Lapset ry:ltä saamassani vastauksessa todettiin, että adoptionhakijoille oli lähetetty paljon kyselyitä. Tämä vaikutti mahdollisesti siihen, että vastauksia aineistonhakupyntöni tuli niin vähän. Adoptionhakijat saattavat olla myös prosessin läpikäytyään väsyneitä kaikenlaiseen tutkimiseen ja selvittelyyn. Eräs tutkimukseeni osallistuneista totesikin, että ”kun lapsi on lopuksi saatu, ei usein ole enää tarvetta/jaksamista arvioida mennyttä prosessia.” Lisäksi adoptiovanhemmat jakavat varmasti kokemuksiaan paljon toisten adoptiovanhempien kanssa, eivätkä välttämättä yhtä mielellään ulkopuoliselle tutkijalle.

8.4 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto kadottamatta

silti sen sisältämää informaatiota. Sitä pyritään päinvastoin kasvattamaan luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Aineistoa analysoidessani olen yrittänyt löytää tutkittavien antamia merkityksiä asioille. Olen pyrkinyt ymmärtämään tutkimuskohdetta ja tutkittavien kokemuksia tekemällä niistä tulkintoja.

Laadullisessa analyysissä aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuu useassa vaiheessa. Analyysitekniikoita on monia ja niiden soveltaminen riippuu usein aineiston laadusta. Ensimmäinen tehtävä laadullisessa analyysissä on aineiston järjestäminen sen jälkeen, kun se on kerätty, purettu tekstiksi ja valmisteltu teknisesti käsiteltävään muotoon. Analyysissä pitäisi edetä asteittain ja luottaa siihen, että ensimmäinen jäsennys ei ole samalla viimeinen. (Eskola & Suoranta 1998, 151–152.)

Käytin tutkimuksessani aineiston analyysimenetelmänä teemoittelua. Tämän menetelmän valintaa puoltaa se, että se on suositeltava aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa. Tällöin tarinoista voi kätevästi poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa ja sitä valaisevia teemoja (Eskola & Suoranta 1998, 179). Teemoittelua on myös useimmiten käytetty teemahaastatteluaineiston analyysimenetelmänä. Eskolan ja Vastamäen (2001, 41–42) mukaan aineiston voi järjestää litteroinnin jälkeen uudestaan teemoittain eli niin, että jokaisen teeman alla on kaikkien haastateltavien vastaukset kulloiseenkin teemaan. Tämän jälkeen aineistoa on helppo analysoida teemoittain. Tällä tavalla tulee ensin käydyksi läpi koko aineisto. (Mt.)

Tätä ohjetta noudattaen luin aluksi kirjoitukset ja haastattelut muutaman kerran läpi vastaus kerrallaan merkiten samalla aineistoon siinä toistuvia teemoja. Etsin vastauksista yhdistäviä piirteitä. Sen jälkeen poimin aineistosta kulloistakin teemaa koskevat tekstikohdat yhteen. Näin oli mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Mäkelän (1990, 45) mukaan samanlaisuuksien ja erilaisuuksien vertailu on hyödyllinen menetelmä aineiston analysoinnissa.

Teemoittamisen kautta olen pyrkinyt etsimään aineistosta olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin merkityksenantojen ydin. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta teemoja, joista tutkittavat

puhuvat. (Moilanen & Rähä 2001, 53.) Analysoimalla aineistoa aineistolähtöisesti tutkijalla ei ole teoreettisia etukäteisolettamuksia. Etukäteistietoa ja -oletuksia tutkittavasta kohteesta voi olla, mutta niiden ei anneta häiritä aineistosta itsestään nousevia teemoja. (Eskola & Suoranta 1998, 153.) Aineistoa kerätessäni olin jättänyt aineistolle tilaa ohjailleen mahdollisimman vähän vastauksien sisältöjä. Tutkimukseni on siis pitkälti aineistolähtöinen. Pyrin löytämään aineistosta teemoja, joita vastaajat itse olivat ottaneet esille.

9 TUTKIMUSTULOKSET

9.1 Tutkimukseen osallistuneet

Tutkimukseeni osallistui yhteensä seitsemän henkilöä tai pariskuntaa. Tutkimusjoukon rajauksessa ainoina ehtoina olivat, että adoptioneuvontaa oli saatu ja että neuvonta oli jo päättynyt. Tutkimukseen osallistujista kotimaisen adoption hakijoita oli kaksi ja kansainvälisen viisi. Adoptioneuvonta on pääpiirteissään samanlainen sekä kotimaisen että kansainvälisen adoption hakijoille. Kansainvälisen adoption neuvonnassa käsitellään lisäksi joitakin kansainvälisyyteen liittyviä erityisheitteitä.

En rajannut osallistujien sukupuoltakaan millään tavalla, mutta tutkimukseen osallistuneista kuusi oli naisia ja yhdessä pariskuntana vastasi yksi osallistujista. Muut siis vastasivat tai osallistuivat haastatteluun yksin. Naisten hallitseva osuus vastanneista ei yllättänyt. Naiset ovat usein aktiivisempia vastaamaan tämänkaltaisiin pyyntöihin ja muutenkin kirjoittavat ja kertovat kokemuksistaan yleensä miehiä enemmän. On vaikeaa arvioida, olisivatko miesten kokemukset eronneet naisten vastaavista.

Tutkimukseen osallistuneet olivat iältään 29–45 -vuotiaita. Kaikki olivat adoptoineet yhdessä puolisonsa kanssa. Yksinhakijoita ei tässä tutkimuksessa ollut. Lapsettomia ennen adoptiota oli vastanneista kolme. Yksi biologinen lapsi oli kolmella ja yhdellä oli kaksi biologista lasta ennen adoptiota. Tähän tutkimukseen osallistuneista siis enemmistöllä oli biologisia lapsia ennen adoptiota. Tilastojen valossa kuitenkin sekä kotimaisen että kansainvälisen adoption hakijoista yli 80 %:lla ei ole biologisia lapsia (Parviainen 2002, 42; Suomen kansainvälisten... 2004, 15).

Kansainvälisissä adoptioissa adoptiopalvelun antaja oli kolmella adoptioijalla Interpedia, yhdessä tapauksessa Pelastakaa Lapset ry ja niin ikään yksi vastaajista oli puolestaan saanut adoptiopalvelua Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta. Kaksi vastaajista oli adoptoinut kahdesti eli saanut myös adoptioneuvontaa kaksi eri kertaa. Kolmella hakijoista neuvontaa oli antanut yksi sosiaalityöntekijä, neljällä kaksi sosiaalityöntekijää, joista toisella oli päävastuu.

Kaikki adoptioijat asuivat eteläisessä tai keskisessä Suomessa. Asuinkuntien koko vaihteli 5000 asukkaan kunnasta suureen kaupunkiin. Adoptioneuvontaa oli antanut viidelle vastaajalle kotikunnan sosiaalityöntekijä ja kahdelle Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä. Kaikki vastanneet olivat saaneet adoptioneuvontaa 1990- tai 2000-luvuilla (enemmistö 2000-luvun alussa), joten neuvonta oli kaikilla melko tuoreessa muistissa. Adoptioneuvonnan jälkeen kaikki tutkimukseen osallistuneet oli hyväksytty adoptiovanhemmiksi ja kansainvälisen adoption hakijat olivat saaneet adoptiolautakunnalta luvan adoptioon.

9.2 Adoptionhakijoiden kokemuksia

Keräämäni adoptionhakijoiden kokemukset koskevat adoptioneuvonnan selvitysvaihetta, joka tarkoittaa hakijoiden valmennusta ja arviointia. Neuvontaan kuuluvat lisäksi sijoitus- ja seurantavaihe sekä adoption vahvistamisesta huolehtiminen (Ottolapsineuvonta 1998, 15).

Tutkimukseen osallistuneilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia adoptioneuvonnasta. Vastauksissa huonot kokemukset kuitenkin korostuivat hyviä enemmän. Huonot kokemukset toimivatkin monilla vastanneilla kimmokkeina tutkimukseen osallistumiseen. He ilmoittivat vastanneensa siksi, että saivat äänensä kuuluviin ja kokemuksensa jaettua. Eskolan ja Vastamäen (2001) mukaan haastatteluun suostumisessa voi motivoita se, että haastateltavalle tarjoutuu mahdollisuus tuoda esiin mielipiteensä. Toisaalta motivaationa voi olla halu kertoa omista kokemuksistaan (mt., 25–26). Kirjoituspyyntöihin vastaamisen syyt ovat varmasti samanlaiset kuin haastatteluun suostumisen syyt.

Tutkimuksessa selvisi, että adoptioneuvontaa saaneet eivät usein viitsi eivätkä uskalla antaa adoptioneuvonnan aikana negatiivista palautetta, koska he pelkäävät sen vaikuttavan adoptiovanhemmiksi hyväksymiseen. Ruotsalainen sosiaalityöntekijä Stjerna (1981, 51) kirjoittaa, että sosiaalityöntekijöiden olisi kuitenkin tärkeää ottaa vastaan adoptionhakijoiden palaute siitä, kuinka he ovat kokeneet adoptioneuvonnan. Palaute edistäisikin adoptioneuvonnan kehittymistä ja sujumista jatkossa. Eräs adoptionhakija sanoi haastattelun päätteeksi:

”Tää on mulle semmonen aihe, mikä rassas mua niin hirveesti vuoden ja mua harmittaa, et missään vaiheessa kukaan ei oo kysyny, että mitä sää tykkäsit tästä adoptioneuvonnasta ja mää oon hirveen onnellinen et mää pääsin sun haastateltavaks, et mää edes pääsen sanoon nää ulos...” (H2)

Negatiivisena asiana adoptioneuvonnassa pidettiin erityisesti sen liian pitkää kestoja ja odottamista. Vastauksissa positiivisena kokemuksena nousi esiin mm. se, että adoptioneuvonta lähensi aviopuolisoita ja vahvisti parisuhdetta. Myös tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa pidettiin yleisesti ottaen mukavina. Osalla vastaajista muodostui hyvä ja lämmin suhde neuvontaa antaneisiin sosiaalityöntekijöihin.

Tutkittaessa kokemuksia adoptioneuvonnasta olisi voinut olettaa, että tutkimukseen osallistuneilla olisi ollut hyvin erilaisia kokemuksia ja että adoptionhakijat olisivat ottaneet esille aivan eri asioita. Yllättävää kuitenkin oli se, että hakijat nostivat esiin useita samoja asioita. Tutkimukseeni valikoituikin hakijoita, joilla oli hyvin kriittinen käsitys neuvonnasta. Varmasti hyvin erilaisiakin kokemuksia löytyy, joten tämän tutkimuksen tuloksia ei toki voi yleistää koskemaan kaikkia adoptionhakijoita.

9.2.1 Adoptioneuvonnan kesto

Aineistosta nousi ensimmäisenä vahvasti esiin adoptioneuvonnan kesto ja aikaan liittyvä teema, jonka kaikki tutkimukseen osallistuneet ottivat esille vastauksissaan. Adoptioneuvonnan liian pitkää kestoja kritisoitiin voimakkaasti. Sekä Pelastakaa Lapset ry:ltä että kotikunnan sosiaalitoimistosta neuvontaa saaneiden kokemuksena oli, että neuvonta kestää liian kauan.

Adoptionhakijoilla neuvonta oli kestänyt kolmesta kuukaudesta reiluun vuoteen. Keskimääräinen kesto neuvonnalle oli noin kahdeksan kuukautta. Adoptioneuvonnan vähimmäiskestona on yleensä pidetty kuutta kuukautta (Kärnä 1993, 25). Kestosta riippumatta tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa oli ollut yhteensä viisi, joista ainakin yksi kotona. Puolen vuoden kestoja pidettiin sopivana, ja sitä pidempää liian pitkänä. Vastaaja, jolla neuvonta oli kestänyt yli vuoden, kertoi seuraavaa:

”Mä oon ymmärtänyt, että adoptioneuvonnan tarvii kestää vain puoli vuotta ja kun mä siitä huomautin heille (sosiaalityöntekijöille), niin he sano, että he ei koskaan päästä ketään puolessa vuodessa, että puolessa vuodessa ei opi tuntemaan ketään. Mutta mä en ymmärrä, mitä eroa on sillä, että tapaa puoli vuotta neljä kertaa, kun tapaa vuoden ja ne neljä kertaa. Ei he meitä siinä välissä oppinu tuntee.” (H2)

Toinen vastaaja, jolla neuvonta oli kestänyt ensimmäisellä kerralla puoli vuotta ja toisella kolme kuukautta, kommentoi:

”Mun mielestä ois tärkeitä, että se ei venyis liian pitkäks, et koska sit se on, se alkaa olla turhauttavaa... Et kyl se puoles vuodes selvii, et jos ihmisest on vanhemmaks, kyl se mun mielest puoles vuodes pittäis selvitä.” (H1)

9.2.1.1 Odottamisen aiheuttama turhautuminen

Vastauksissa näkyi odottamisen aiheuttama turhautumisen ja voimattomuuden tunne. Adoptionhakijat tunsivat itsensä erittäin turhautuneiksi, koska eivät voineet tehdä mitään edistääkseen adoptioprosessin etenemistä, eivätkä vaikuttaa neuvonnan työskentelytahtiin. Hakijat yrittivät kuitenkin kiirehtiä sosiaalityöntekijöitä mahdollisuuksiensa mukaan. Tästä ei ollut kuitenkaan yleensä apua. Eräs hakijoista jopa tarjoutui kirjoittamaan kotiselvityksen puhtaaksi kotikoneellaan, koska työntekijöiltä olisi mennyt siihen muiden töiden vuoksi paljon kauemmin aikaa.

Adoptiolapsen saaminen oli hakijoille elämän tärkein asia ja lapsi haluttiin saada mahdollisimman nopeasti. Odottaminen tuntui todella raastavalta ja ahdistavalta. Sekä hakijat, joilla oli jo ennestään lapsi, että lapsettomat hakijat kokivat odottamisen vaikeana. Se kuitenkin korostui lapsettomilla hakijoilla, koska he olivat odottaneet ennen adoptioprosessin aloittamista biologista lasta vuosikausia. Lapsettomuushoidot läpikäynyt kirjoittaja totesi:

”Se elämä oli pelkkää odottamista ja lapsettomuuden ympärillä pyörimistä”. (K3)

”Vaikka syyt adoptioneuvonnan hitauteen olisivat ymmärrettäviä, emme voineet

suhtautua neuvonnan aikaan kärsivällisesti odottaen. Kyse oli meidän tärkeimmästä asiasta eli omasta lapsesta.” (K4)

Adoptioeuvonnassa sosiaalityöntekijöiden tulee selvittää, ovatko hakijat valmiita adoptioon. Hakijat tunsivat olevansa jo täysin varmoja adoptiohalustaan ja -valmiudestaan. Lasta oli toivottu jo pitkään ja he tunsivat jo olevansa valmiita adoptiovanhemmiksi. Hakijat olivat kypsyttelleet päätöstään jo jopa vuosia ennen adoptioeuvontaan hakeutumista. Eräs tutkimukseen osallistunut totesi, että kyllä ammattilaisten tulisi tunnistaa, kuka on adoptioon valmis ja kuka ei sitä vielä ole. Yksi kirjoittajista ilmaisi asian seuraavasti:

”Eihän meidän tarvinnut enää miettiä, haluammeko todella perheen. Adoptio oli meille ainoa keino saada lapsia, ei meidän olisi tarvinnut enää miettiä asiaa, joka oli ollut selvä jo kymmenen vuotta.” (K7)

Erityisesti pitkiä taukoja tapaamisten välillä kritisoitiin. Tapaamisia oli hakijoiden mielestä liian harvoin ja tapaamisten väli saattoi olla usean kuukauden mittainen. Tämä aiheutti turhautumista, koska tauot koettiin turhaksi odottamiseksi, eikä asia taukojen aikana edennyt lainkaan. Adoptioeuvonnassa ajatuksena on ollut, että hakijat kypsyttelisivät adoptiopäätöstään taukojen aikana. Hakijat olivat kuitenkin varmoja päätöksestään ja valmiita ottamaan adoptiolapsen. Taukoja pidensi myös se, että työntekijöiden kiire ja sairauslomat aiheuttivat peruutuksia ja päivien siirtoja. Jos neuvontaa antoi kaksi sosiaalityöntekijää, oli aikataulujen yhteensovittaminen vaikeaa.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on ilmennyt hyvin samankaltaisia tuloksia neuvonnan keston suhteen. Liljeströmin (1995) tutkimuksessa adoptiovanhemmat kritisoivat adoptioeuvonnan kestoa. Vanhempien mielestä neuvonta kesti tarpeettoman kauan. Jotkut vanhemmat olivat saaneet kotiselvityksen suositellun kuuden kuukauden jälkeen, toiset olivat saaneet odottaa vuoden ja joutuneet kiirehtimään sosiaalityöntekijää useita kertoja. Hakijat toivat myös esiin valituksensa siitä, että kotikäyntien välillä on aivan liian pitkä aika. (Mt., 80.) Myös Sola (2002, 45) huomasi pro gradu -työssään, että enemmistö tutkimukseen osallistuneista adoptiovanhemmista ihmetteli adoptioeuvonnan pitkää kestoa. Adoption Now -teoksessa (Department of Health 1999, 121) esiteltyjen tutkimusten mukaan erityisesti selittämätön viivästyminen

aiheutti adoptionhakijoille epävarmuutta, ahdistusta ja stressiä. Tutkimuksissa selvisi myös, että useimmat hakijoista olivat harkinneet adoptiota pitkään ennen ensimmäistä yhteydenottoa, ja tunsivat olevansa valmiita adoptioon jo siinä vaiheessa (Department of Health 1999, 36).

9.2.1.2 Sosiaalityöntekijöiden kiire ja neuvonnan pitkittyminen

Syynä odottamiseen ja adoptioneuvonnan kestoon oli usein sosiaalityöntekijöiden kiire. Kuntien sosiaalitoimistoissa muut työt menivät adoptioneuvonnan edelle. Jos tapaaminen jouduttiin peruuttamaan, saattoi seuraava vapaa aika löytyä vasta parin kuukauden päästä. Tärkeysjärjestyksessä viimeiseksi joutuminen aiheutti hakijoille pahaa mieltä, koska heidän elämässään kysymyksessä oli kuitenkin erittäin tärkeä asia. Neuvonnan pitkittyminen ja odottaminen koettiin todella vaikeana. Jos sosiaalityöntekijät vielä vetosivat muihin työkiireisiinsä, hakijat kokivat sen loukkaavana. He tunsivat, että työntekijät eivät ymmärtäneet, kuinka tärkeä asia lapsen saaminen oli adoptionhakijoille.

”Meidät laitettiin aina jonossa viimiseks. Aina me saatiin odottaa. Ja me saatiin myöskin kuulla siitä, että meillä tärkeempääkin tehtävää kuin teidän asianne. Ja kun on monta vuotta odottanu lasta, käyny lapsettomuushoidoissa ja sitte odottaa sitä adoptiolasta, niin ei jaksa enää jossain vaiheessa kuunnella kuinka vähäpätönen meidän asia on.” (H2)

Hakijat saivat odottaa myös varsinaisen neuvonnan päätyttyä kansainvälisissä adoptioissa tarvittavan kotiselvitysasiakirjan valmistumista. Eräs kirjoittaja kertoi, että neuvonnan ollessa ohi, sosiaalityöntekijä oli varannut ajan kotiselvityksen tekemiselle kolmen kuukauden päähän. Hakijoille tuli aika ajoin tunne, että sosiaalityöntekijät yrittivät vain pitkittää prosessia tahallaan ja estellä neuvonnan etenemistä. Syy neuvonnan hitauteen katsottiin olevan sosiaalityöntekijässä, koska hänellä oli valta määrätä tapaamisista ja ajan kulusta.

”Tunsin, että me emme saaneet muuta kuin estelyitä heidän taholtaan, onneksi edes kotiselvityspaperin.” (K6)

”Adoptioneuvonnassa vaikeinta oli se, että olimme ainoita, jotka pitivät huolta asioiden etenemisestä. Tuntui, että sosiaalityöntekijä yritti vain jarruttaa prosessia.” (K4)

Sola (2002, 43) kirjoittaa tutkimuksessaan, että osa adoptiovanhemmista koki olevansa omalle sosiaalityöntekijälleen vähiten tärkeä asiakas. Osa oli myös kokenut, että syy adoptioprosessin pitkittymiseen oli vain ja ainoastaan sosiaalityöntekijässä (mt., 45).

Myös brittiläisissä tutkimuksissa ilmeni, että muut työt menivät sosiaalityöntekijöiden tärkeysjärjestyksessä adoptionhakijoiden ohi. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijät eivät laittaneet työssään adoptiotapauksia etusijalle, ja oikeusistuimelle toimitettavat sosiaalityöntekijöiden tekemät raportit hakijoista viivästyivät (Department of Health 1999, 63). Kunnalliset sosiaalityöntekijät kertoivat, että adoptio oli vain pieni osa heidän työtään ja jäi usein toiselle sijalle muihin töihin verrattuna. Eräs työntekijä kommentoi, että joku muu työtehtävä ei ehkä ole tärkeämpi kuin adoptio, mutta voi olla kiireellisempi. (Mt., 99–100.) Tutkimuksissa useat sosiaalityöntekijät kokivat vaikeaksi antaa tarpeeksi huomiotaan adoptiotyöhön, koska se tuli vasta toisena lastensuojelutyön jälkeen (mt., 135).

9.2.1.3 Ajan kokeminen

Ongelmaksi neuvonnassa osoittautui se, että hakijat ja työntekijät kokivat ajan eri tavalla. Eräs hakijoista sanoikin, että *”se pari kuukautta tuntuu niille lyhyeltä ajalta, mutta meille ihan ylivoimaisen pitkältä ajalta.” (H2)* Jokaisella on erilainen kokemus ajasta. Odottavan ajan sanotaan olevan erityisen pitkä ja näin oli myös adoptionhakijoiden kohdalla. Neuvontaa antaneet sosiaalityöntekijät eivät välttämättä ymmärtäneet, kuinka vaikeana asiana neuvonnan pitkä kesto koettiin.

Adoptionhakijat liittivät ajan kulumiseen suuria odotuksia. Tulevaisuudessa oli suuri haave, lapsen saaminen, joka odotti toteutumistaan. Tämän vuoksi neuvonnan viivästyminen aiheuttivat myös suuria pettymyksiä. Pasanen (2002, 8) on tutkinut aikaa adoptioneuvonnassa. Hänen mukaansa aikaan liitetään voimakkaita tunteita neuvonnassa. Tämä kävi hyvin ilmi tutkimuksessani.

Vastauksista välittyi myös se, että hakijat kokivat neuvonnan vain pakollisena muodollisuutena, joka oli käytävä läpi, jotta pääsisivät yhtä astetta lähemmäksi tavoitettaan eli adoptiolapsen saamista. Kaikki esteet ja viivytykset aiheuttivat tuskastumista. Liljeströmin (1995) pro gradu -työssä hakijoiden asenne neuvontaan oli samanlainen; neuvonta oli vain välttämätön paha, joka auttoi hakijoita saavuttamaan haluamansa.

Pasanen (2002, 9) kirjoittaa, että adoptionhakijoiden kiireen taustalla ovat usein lapsettomuuden aiheuttamat pettymykset vuosien ajalta. Adoptioon saatetaan päätyä vasta tuloksettomien hoitojen jälkeen, jolloin ikääkin on karttunut. Pasanen mukaan on ymmärrettävää, että hakijoiden on alussa vaikea mieltää, miksi heidän tulisi pysähtyä pohtimaan motiivejaan, taustojaan ja niiden merkitystä adoptiovanhemmuudelle.

Adoptio-neuvonta sisältää paitsi yleistietoa myös hyvin henkilökohtaisia asioita, joita ei voi käsitellä luettelomaisesti. Tämä vie aikaa ja edellyttää myös luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja työntekijän välillä (Pasanen 2002, 8). Myös Stjerna (1981, 40) toteaa, että aikaa voi mennä luottavaisen ilmapiirin luomiseen, joka on kuitenkin edellytys hyvälle yhteistyölle. Pasanen (2002, 8) mukaan hakijat saattavat kokea työntekijän haluavan vain hidastaa prosessin etenemistä lähinnä byrokraattisista syistä.

Pasanen jatkaa, että adoptio-neuvonnan kestolle on mahdotonta antaa tarkkaa määrittystä. Neuvonnan kesto riippuu sekä asiakkaan elämäntilanteesta että adoptio-neuvonnan antajan resursseista. Adoptioprosessi vaatii adoptionhakijalta paljon, etenkin kärsivällisyyttä ja sen hyväksymistä, ettei itse voi juurikaan vaikuttaa prosessin nopeuteen. (Mt., 9.)

On tärkeää, että sosiaalityöntekijä tiedottaa omasta ja adoptionhakijoiden roolista neuvonnassa sekä neuvonnan kulusta (Stjerna 1981, 40). Pasanen (2002, 8) korostaa, että sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijoiden on tärkeää heti adoptio-neuvonnan alussa pohtia yhdessä koko prosessin kesto ja tarkoitusta, hakijoiden aikaodotuksia sekä työntekijän tarvitsemaa aikaa neuvonnan antamiseen. Tähän tutkimukseen osallistuneiden mielestä neuvonnalle olisi hyvä säätää maksimipituus ja selkeä aikataulu etukäteen.

”Se ois hyvä järjestää tällöinen muutaman kuukauden jakso, ja sopii ne tapaamiset, suunnitella heti siinä alus et millon ne tulee olemaan... Ja sopii se aikataulu etukäteen ja kaikkien mahdollisuuksien mukkaan koittaa pysyvä siinä, et se olis tärkeintä.” (H1)

Adoption Now -teoksessa (Department of Health, 1999) todetaan, että adoptionhakijat tulee toki valita huolellisesti ja tämä vie aikaa. Kuitenkin adoptioprosessin viivästyminen olisi myös vältettävissä. Teoksessa ehdotetaan aikarajoituksia koko prosessin eri vaiheisiin. (Mt., 136.)

9.2.2 Sosiaalityöntekijän arviointi ja valta adoptio- neuvonnassa

Hakijat kokivat, että sosiaalityöntekijällä oli suuri valta päättää adoptiovanhemmaksi tulemisesta. Siksi he yrittivät tietysti antaa mahdollisimman hyvän kuvan itsestään. Neuvonnan epäkohtia ei uskallettu arvostella, ettei prosessiin vain tulisi hidastuksia tai ettei kritisointi vain vaikuttaisi työntekijöiden arvioon hakijoista. Hakijat mainitsivat tästä esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

”Me ei missään tapauksessa tahdottu valittaa, kun me aateltiin vaan kun saadaan mahdollisimman pian lapsi niin hyvä on.” (H1)

”Emme viitsineet vaatia enempää neuvonnan aikana, ettemme joutuisi huonoon valoon.” (K4)

Lisäksi neuvonnan aikana ei haluttu puhua mahdollisista epävarmuuksista tai pohdinnoista, joista hakijat vähänkään ajattelivat, että ne vaikuttaisivat neuvonnan sujumiseen. Avoimesti puhuminen koettiin hankalaksi samalla, kun vanhemmaksi sopivuutta arvioitiin. Eräs vastaajista toikin esille tähän liittyvän kaksoisviestinnän:

”Melkein ensimmäisinä kommentteinaan sosiaalityöntekijä totesi toivovansa, että voisimme puhua kaikista adoptioon liittyvistä askarruttavista asioista avoimesti, kun he arvioivat meidän sopivuuttamme vanhemmiksi. Tässä oli klassinen esimerkki kaksoisviestinnästä, joka herätti varsin ristiriitaisia tunteita. Kuinka kukaan on valmis avoimesti kertomaan esimerkiksi peloistaan ja epävarmuuksistaan adoptioon liittyen,

mikäli samalla tehdään arviota ihmisen sopivuudesta adoptiovanhemmaksi.” (K5)

Myös sekä Liljeström (1995, 87) että Sola (2002, 45) mainitsivat tutkimuksissaan, etteivät adoptionhakijat uskaltaneet huomauttaa sosiaalityöntekijälle epäkohdista, eivätkä puhua epäroinneistään, jottei heidän tilanteensa lapsen saannin suhteen vaikeutuisi. Brittiläisissä tutkimuksissa todettiin, että hakijoiden tulisi voida tuoda arviointiprosessissa esiin myös asioita, jotka heidän mielestään saattavat vaikuttaa negatiivisesti arviointiin heidän sopivuudestaan adoptoijiksi (Department of Health 1999, 28).

9.2.2.1 Selvityksen alaiseksi joutuminen

Adoptioprosessissa vanhemmiksi aikovat joutuvat alistumaan selvityksen alaisiksi. Jo lähtökohdaltaan tilanne on hankala. Sellaiseksi sen kokivat myös hakijat.

”Heti lähdettiin arvioivalla otteella liikkeelle, josta tuli tunne, että olemme epäilyksen alaisia kunnes toisin todistamme... Adoptiota hakevien henkilöiden tulisi voida tuntea, että niin sosiaalityöntekijä kuin koko organisaatio on myös heidän tukenaan ja puolellaan asioita selvitettäessä. Prosessi saa ikävän luonteen, jos siinä tulee tunne, että täytyy todistella omaa kykyä vanhemmuuteen eikä rehellistä vuorovaikutusta tällöin voida odottaa.” (K5)

Aluksi hakijoilla oli epämiellyttävä olo elämän kontrollin antamisesta vieraille ihmisille, mutta siihen totuttiin pian alun jälkeen. Tottumista helpotti ja nopeutti se, jos työntekijä vaikutti ymmärtävältä ja mukavalta.

”Odotukset olivat aika negatiiviset: ”Mitä ne vieraat ihmiset kotiimme tulevat”. Virkailija oli kuitenkin tosi miellyttävä ja meitä sekä tilannettamme kunnioittava. Ei yhtään tunkeileva.” (K7)

”Eka kerral just vähän häiritsi oman elämän kontrollin antaminen viranomaisille, mut tää oli hyvin fiksu ihminen, et hänen kanssaan kaikki sit suju, et päästiin sen kynnyksen yli” (H1)

Hakijat ymmärsivät hyvin, että adoptioneuvonnan selvitysprosessi oli tarpeellinen. He pitivät selvitystä ihan hyvänä asiana, koska kyse oli jo kerran vanhempien menetyksen kokoneen lapsen parhaasta. Selvittely ja arviointi hyväksyttiin sellaisenaan, eikä sitä sinänsä kyseenalaistettu. Hakijat pitivät tarpeellisena, että tietyt asiat käytiin läpi neuvonnassa, mutta osa selviteltävistä asioista tuntui turhalta ja liialliselta tutkimiselta. Välillä heistä tuntui, että neuvonnassa tutkitaan kaikki mahdollinen. He saattoivat ihmetellä, miten jotkut asiat liittyivät neuvontaan.

”Ja sitten lääkärissä piti käydä kaks kertaa, mikä on älytöntä... Kyllä mä ymmärrän, että pitää olla adoptioneuvonta ja pitää tsekata tietyt asiat, mutta kyllä kaikessa pitää rajansa olla.” (H2)

Adoptionhakijat tunsivat olevansa kyllin hyviä ja sopivia adoptiovanhemmiksi, ja närkästyttä aiheutti se, että sopivuuttaan joutui kuitenkin todistelemaan ulkopuolisille.

”Kyl semmonen olo siin vähän oli, kun me niinko itte mielestämme tiedettiin alusta asti, et me ollaan sopivii vanhemmiks ja adoptiovanhemmiks, niin se vähän ärsytti, ku siin tämmönen tutkimusprosessi oli sit kuitenkin käytävä.” (H1)

”Ensimmäisellä kerralla hieman ärsytti hänen tapansa kysellä adoptiomotiivistamme, koska olimme asiaa jo vuosia miettineet ennen edes ensimmäistä yhteydenottoa ja he eivät jotenkin sitä sisäistäneet tai ehkä se oli tarkoituksenhakuinen tapa katsoa meidän pinnaamme jonkinasteisessa jankkaamisessa.” (K4)

Liljeström (1995, 89) kirjoittaa, että hänen tutkimukseensa osallistuneista tuntui, että sosiaalityöntekijällä oli heidän kohtalonsa käsissään, mutta se ei ollut haitannut liikaa, koska kaikki oli mennyt lopulta suhteellisen hyvin. Solan (2002, 51) tutkimat adoptiovanhemmat kokivat, että heidän asioitaan tutkittiin välillä jopa turhan tarkkaan. Hyvin samanlaisia kokemuksia oli myös tähän tutkimukseen osallistuneilla.

Stjerna (1981, 40) on omassa työssään adoptioneuvontaa antavana sosiaalityöntekijänä törmännyt ensimmäisillä tapaamisilla adoptionhakijoiden taholta enemmän tai vähemmän avoimeen aggressiivisuuteen siitä, että he joutuvat selvityksen alaisiksi vain siksi, koska eivät voi saada biologisia lapsia. Morrisin (1999,14) mukaan kokemus

arvioitavana olemisesta on joillekin hermoja raastavaa ja se koetaan hyvin tungettelevana.

9.2.2.2 Vallankäyttö

Hakijat kokivat olevansa täysin sosiaalityöntekijän armoilla. Hänellä oli valta päättää kaikista asioista adoptio-neuvonnassa. Tähän liittyi se, että ei haluttu eikä uskallettu valittaa tai vaatia enempää, ettei se vaikuttaisi adoptiovanhemmaksi hyväksymiseen. Lisäksi syy neuvonnan viivästyksiin ja hitauteen katsottiin olevan sosiaalityöntekijässä, koska hänellä oli valta laatia neuvonnan aikataulu. Odotuttaminen koettiin vain vallankäyttönä. Vallan antaminen ulkopuoliselle omassa elämässään tärkeässä asiassa ei ollut alkuun hakijoille helppoa.

Hakijoille tuli toisinaan tunne, että heitä testattiin tai arvioitiin erityisillä tavoilla ja että sosiaalityöntekijä käytti valtaansa hieman epäilyttävin keinoin. Koska oli kysymys selvitysprosessista, hakijat ajattelivat, että kaikki työntekijöiden sanominen ja tekeminen liittyi siihen. Esimerkiksi työntekijöiden esittämille yllättäville kommenteille he eivät keksineet muuta selitystä kuin hakijoiden adoptiomotiivin testaamisen. Eräs vastaajista taas arveli, että työntekijän yllätyskotikäynti oli suunniteltu juttu:

”Viimeiseksi hän keksi tuoda luonnoksen kotiselvityspaperista yllättäen katsottavakseni kotiin, missä minä riuduin lapsien kanssa flunssan kourissa kamalan sotkun keskellä. Piti päästä olohuoneeseen asti istumaan ja näyttämään paperia puolen minuutin ajaksi. Ehkä hän kohteliaisuudesta lähti sotkun keskeltä nopeasti pois tai sitten kävi tarkistamassa, ettei pulloja lojuisi lattialla.” (K6)

Myös Liljeströmin (1995) tutkimuksessa ilmeni, että useat adoptionhakijoista kokivat itsensä toisten armoilla oleviksi. He kokivat, että sosiaalityöntekijällä oli valta-asema, jota hän saattoi käyttää halutessaan heitä vastaan (mt., 88–89). Solan (2002, 48) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät käyttivät valtaansa välillä diktatuurimaisesti. Brittiläisissä tutkimuksissa selvisi, että liiallinen tutkiminen sai hakijat puolustuskannalle, mikä oli haitaksi neuvonnassa ja adoptioon valmentautumisessa (Department of Health 1999, 27).

9.2.2.3 Neuvonnan kokeminen arviointina ja valmennuksen puuttuminen

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa ottolapsineuvonnan antajille todetaan, että neuvonnan tarkoituksena on sekä valmentaa hakijoita adoptiovanhemmuuteen että arvioida heidän soveltuvuuttaan siihen (Ottolapsineuvonta 1998, 15–16). Hakijat eivät kokeneet saaneensa juurikaan neuvontaa, vaan kokivat neuvonnan lähes yksinomaan ylhäältäpäin tulevana arviointina. Adoptioneuvonnassa ei ”neuvottu” mitään.

”Ei tästä adoptioneuvonnasta oo kyllä meille mitään hyötyä. Sehän on pelkkä sossun syynäys. Elikkä siis sana adoptioneuvonta on kyllä niin väärä kun vaan voi olla. Mitä he neuvo, ei ollu mitään kokemusta adoptiosta heillä, eikä he neuvonu meitä millään tavalla.” (H2)

”Alkuvaiheen prosessin kutsuminen adoptioneuvonnaksi on kokemuksemme perusteella harhaanjohtava, jollei väärä nimitys. Kyse oli kotiselvityksestä eli siitä, että sosiaalityöntekijä yrittää saada mahdollisimman selkeän kuvan perheen tilanteesta ja taustasta. Asioita, joita kysyimme (eli nimenomaan adoptioneuvonnan tarve) olivat usein sellaisia, joihin ei oikein saatu vastausta tai meidät ohjattiin kysymään muualta.” (K5)

Työntekijät keskittyivät useimmiten vain selvittämään, toteutuivatko adoption edellytykset. Adoption valmentavaa puolta kuitenkin kaivattiin neuvontaan, ja toivottiin enemmän pohdintaa hakijoita askarruttavista asioista. Vain yhdellä vastaajalla oli ollut ensimmäisellä neuvontakerralla työntekijä, joka oli ottanut itse paljon esille kysymyksiä, joita oli pohdittu. Sillä kerralla pohdintaa oli ollut paljon ja sen hakija oli kokenut hyvänä asiana.

Liljeströmin (1995) tutkimuksen adoptionhakijat eivät olleet saaneet sellaista adoptioneuvontaa kuin olisivat halunneet. Hakijat kokivat, että neuvonnan tarkoituksena oli vain kirjoittaa kotiselvitys. He olisivat kuitenkin toivoneet neuvontaan myös toista puolta eli neuvojen antoa. (Mt., 80, 89.) Ruotsalainen Hägglund (1980) toteaa, että monet adoptionhakijat kokevat ennen adoptiolupaa tehtävän selvittelyn alentavana. Toisten mielestä taas selvitystä tehtäessä on hyvä tilaisuus pohdiskella sosiaalityöntekijän kanssa omaa tilannettaan läpikotaisin (mt., 7).

9.2.3 Suhde neuvontatyöntekijään

Adoptioneuvonta rakentuu hakijoiden ja työntekijöiden tapaamisista ja niissä käydyistä keskusteluista. Vuorovaikutus on tässä erittäin tärkeässä asemassa. Hakijoiden vastauksien perusteella suhde työntekijään vaikutti neuvonnassa oikeastaan kaikkeen. Vastauksissa toistuvivat termit “aaltopituus”, “kemat” ja “synkkaaminen”. Hakijat kokivat nämä tärkeiksi tekijöiksi neuvonnan sujumisessa.

Aluksi hakijat olivat vähän epäluuloisia sosiaalityöntekijöitä ja adoptioneuvontaa kohtaan, mutta jos työntekijä oli mukava, epäluuloisuus poistui. Useimmiten tapaamisissa oli hakijoiden kokemuksen mukaan hyvä ja rento ilmapiiri, mikä koettiin erittäin tärkeäksi. Tällöin vuorovaikutus tuntui sujuvan helpommin. Erityisesti neuvonnan päättyessä oltiin ihan hyvissä tunnelmissa.

”Viimeisten käyntien aikana ilmapiiri oli rennompi ja vuorovaikutus avointa, johtuen varmasti siitä, että olimme jo tulleet tutuiksi.” (K5)

Osa vastanneista kertoi, että neuvonnan aikana työntekijään oli tullut erittäin hyvä suhde. Tähän oli vaikuttanut se, että henkilökemat olivat toimineet. Myös se, että neuvonnassa oli pohdittu paljon asioita ja käyty syvällisiä keskusteluja, vaikutti siihen, että suhde kehittyi läheiseksi.

”Virkailijasta tuli lastemme ”haltijatarkummi”. Tosi ihana ihminen, joka tietenkin myös työnsä puolesta on seurannut lastemme kasvua ja kehitystä.” (K7)

”Tämä ensimmäinen just niin mä sanosin, että oli oikein miellyttävä, että hän oli jotenkin semmonen et meidän kemat synkkas.” (H1)

Enemmistöllä vastaajista työntekijät jäivät kuitenkin etäisiksi. Syynä tähän oli lähinnä se, että keskustelut olivat melko pinnallisia ja käynnit lyhyitä. Myös tällöin henkilökemat vaikuttivat ja näin syvällisempää suhdetta ei päässyt syntymään. Jos sosiaalityöntekijä oli aivan erilaista ihmistyyppiä, oli vaikeuksia puhua asioista ja tuntea oloaan mukavaksi. Oli hankala ryhtyä avoimeen keskusteluun, kun oltiin ns. eri aaltopituudella. Hakijat tulivat työntekijöiden kanssa kyllä hyvin juttuun, mutta aina ei

heidän kanssaan ollut mukavaa.

”Sit tällä jälkimmäisel kerral nää jäi vähän etäisemmiks. Että kyl hekin ihan..., mut se on just täst henkilökemiast, et heiän kans ei syntyny semmosta ekstra yhteyttä, mikä synty tän ensimmäisen työntekijän kans.” (H1)

”Sosiaalityöntekijämme edusti täysin erilaista ihmistyyppiä kuin aviomieheni, jolla oli vaikeuksia selvittää asioita henkilölle, jonka kanssa kemiat eivät oikein toimineet.” (K5)

”Se toinen henkilö oli ihan... sen kans oli ihan kivakin rupertella, mutta toisen henkilön kansa niin se oli... Et me ollaan niin erilaisia ihmisiä, et kun toinen tulee kylään ja juodaan kahvia ja syödään pullaa, niin en mä nyt ketä tahansa kotiini kutsu. On aika epämiellyttävää kun ei yhtään synkkää... Ei ollu yhtään samanlainen huumorintaju, et jos joskus vaikka jotain heitti, niin toinen ei ymmärtäny taikka otti tosissaan. Ihan eri kemiat... On epämiellyttävää keskustella henkilökohtaisista asioista ihmisten kansa, joiden kans ei oo samalla aaltopituudella.” (H2)

Työntekijän ja hakijan suhteen vaikutus koko neuvonnan sujumiseen kävi ilmi myös Liljeströmin (1995) tutkimuksessa. Siinä useat adoptionhakijat kertoivat, kuinka vaikeaa olisi ollut, jos henkilökemiat ja yhteistyö sosiaalityöntekijän kansa ei olisi sujunut (mt., 89). Solan (2002, 45) tutkimat hakijat olisivat halunneet tavata sosiaalityöntekijäänsä useammin ja he kokivat, että luottamuksellista suhdetta sosiaalityöntekijän kansa ei päässyt syntymään tapaamisten vähyden vuoksi. Adoptioprosessi tuntui sujuneen hyvin, mikäli kemiat sosiaalityöntekijän kansa kemiat osuivat yhteen (mt., 47).

Myös Morris (1999, 14) toteaa, että selvitysprosessin hedelmällisyys on usein riippuvainen adoptionhakijan ja sosiaalityöntekijän välisestä suhteesta. Maaniitun (1998, 157) raporttoimassa tutkimuksessa asiakkaille olivat tärkeitä kokemukset kohtaamisesta, ensimmäisistä kontakteista ja vuorovaikutuksen laadusta.

9.2.3.1 Arvostuksen ja ammattitaidon puute

Vaikka hakijat tulivat pääsääntöisesti juttuun sosiaalityöntekijöiden kanssa, kritisoitiin heitä myös. Hakijat kokivat neuvonnassa toisinaan työntekijöiden arvostuksen, kunnioituksen ja ymmärryksen puutetta. Heidän kokemuksensa mukaan työntekijät saattoivat vähätellä tai osoittaa välinpitämättömyyttä heitä kohtaan.

”Koin monta kertaa neuvonnan aikana, että meitä ei kunnioitettu tai arvostettu paljoakaan.” (K3)

”Se on rasittavaa, et ne ei ymmärrä, että kuinka tärkeä asia se on meille, se oli meidän elämän tärkein asia. Heit ei kiinnostanu ja toinen sosiaalityöntekijä sano suoraan, et he tekee vaan työtänsä, et heitä ei tavallaan kiinnosta sen enempää. Ja se oli musta hirmu loukkaavaa.” (H2)

Arvostuksen puutteena voidaan nähdä myös se, että työntekijät suhtautuivat välinpitämättömästi hakijoiden innostukseen adoptiolapsen hankkimisesta. Hakijat olisivat toivoneet, että lapsen saamisen hienous olisi otettu esille.

”Odotin sosiaalityöntekijöitten olevan onnellisia meidän ja lapsen puolesta, siitä, että ihmisille sattuu jotain näin hyvää kuin meille. Odotus ei toteutunut.” (K6)

”Alussa olisi voitu ilmaista jotain siitä, että hienoa kun olette päättäneet ryhtyä tällaista asiaa selvittämään, onhan kyseessä arvokas ja iloinen asia: lapsen saaminen, kuitenkin heti lähdettiin arvioivalla otteella liikkeelle.” (K5)

Sosiaalityöntekijät saattoivat myös hämmästyttää hakijoita joillakin kommenteillaan, joita hakijat eivät kokeneet sopivina. Ne koettiin suoranaisin loukkauksina hakijoita kohtaan. Vuokra-asunnossa asuva hakija kirjoitti:

”Tämä samainen vanhempi työntekijä mm. neuvoi meitä aloittamaan adoptioprosessin vasta 10 vuoden kuluttua, kun meillä olisi omistusasunto ja oma huone adoptiolapsellemme. Vaihdoin väriä siinä vaiheessa.” (K6)

Hakija, jolla oli ennestään biologinen lapsi, kertoi seuraavaa:

”Kotikäynti sujui muuten rennosti ja hyvin mutta muutamat sosiaalityöntekijän kommentit ihmetyttivät. Hän oli ollut noin tunnin verran kahvipöydän ääressä, jossa keskustelimme, lapsemme leikkiessä taustalla, kun hän totesi, että lapsemme vaikuttaa aika sulkeutuneelta. Olin tikahtua pullaan, koska tällaista arvioita en ole koskaan keneltäkään kuullut, päinvastoin.” (K5)

Tässä yhteydessä otettiin esille sosiaalityöntekijän ammattitaito, jota hieman kyseenalaistettiin. Hakijoiden mielestä ammattitaitoisen ihmisen pitäisi ymmärtää, mitä sopii sanoa ja miten käyttäytyä. Ammattitaitoon ei luotettu. Hakijat olivat osittain todella pettyneitä työntekijöihin.

”Tuntuu, että ammattitaito on kärsinyt pahasti ongelma-perheitten kanssa painiskeltaessa. Kun tällainen perhe kuin me, ottaa yhteyttä, kohdellaan korkeakoulutettuja onnellisia vanhempia kuin roskasakkia melkein, tai oikeastaan tuo tunne vain välittyy... Miksi lasten edun nimissä saa olla niin epäpätevät ihmiset töissä? Eikö heille kuuluisi säännöllisesti tehdä testejä soveltuvuudesta tehtäviinsä? Joidenkin ei saisi antaa olla lähelläkään lapsiperheitä aiheuttamassa heille surua ammattinimikkeensä luvalla.” (K6)

”Kotikäynnin muutamat erikoiset kommentit laittoivat miettimään sosiaalityöntekijän valtaa ja omien ammatillisten rajojen selkeyttä... Sosiaalityöntekijöiden koulutus ei käsitä psykologin tai terapeutin arviointitaitoja, joten tässä mielessä heillä ei myöskään ole perustaa asettua näissä lyhyissä tapaamisissa käyttämään valtaa psykologisoivin kommentein.” (K5)

Hakijat toivoivat lisäkoulutusta neuvontaa antaville sosiaalityöntekijöille. Heidän tietonsa ja taitonsa koettiin riittämättömiksi. Lisäksi hakijat pitivät ehdottoman tärkeänä, että neuvonnassa olisi mahdollisuus vaihtaa työntekijää, jos oltaisiin täysin eri aaltopituudella ja sukset menisivät peruuttamattomasti ristiin.

”Sosiaalityöntekijät pitäis ehdottomasti pakottaa tietynlaiseen koulutukseen, et ei voi tämmösellä perehdyttämisellä tommost ihmisiä antaa adoptioneuvontaa.” (H2)

”Jos tulee semmonen tilanne, et tuntuu, et ei sitä yhteistä kieltä ollenkaan löydy, niin ilman muuta silloin pitäis olla mahdollisuus yrittää jonkun toisen kanssa.” (H1)

Eräs hakijoista olikin kysynyt työntekijän vaihtamisen mahdollisuutta:

”Edelleen minun oli vaikea hyväksyä ’nuivaa’ suhtautumistapaa ja soitin alueemme sosiaalityöntekijän esimiehelle, onko myöhemmin mahdollisuuksien rajoissa toivoa toista työntekijää tekemään raporttia perheestämme sitten, kun lapsi tulee kotiin. Mahdollisuus tähän annettiin.” (K6)

Solan (2002) tutkimuksessa osa hänelle kirjoittaneista vanhemmista koki saaneensa osakseen väheksyntää neuvonnassa. Sosiaalityöntekijän ammattitaito oli eniten tunteita nostattanut seikka Solan (mt., 41–44) saamissa kirjoituksissa. Britanniassa tehdyissä tutkimuksissa kansainvälisen adoption hakijat olivat hyvin tyytymättömiä viranomaisiin. Heidän pyyntönsä päästä adoptioselvitykseen (home study) vastattiin hyvin epäystävällisesti. Viranomaiset eivät olleet ymmärtäväisiä, eivätkä lainkaan rohkaisseet kansainväliseen adoptioon. (Department of Health 1999, 89–90.)

9.2.3.2 Adoptioneuvonnassa on kaksi eri näkökulmaa

Sosiaalityöntekijä ajaa adoptioneuvonnassa lapsen etua ja hakee lapselle vanhempia. Hakijat taas ovat neuvonnassa sen takia, että he saisivat lapsen. Tutkimuksessani selvisi, että työntekijän kanssa eri aaltopituudella olemisen lisäksi suhteeseen vaikutti myös se, että hakijalla ja työntekijällä oli neuvonnassa eri näkökulma asioihin. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on selvittää hakijoiden edellytykset ja valmiudet adoptioon, joka vie aikaa. Hakijat ovat usein valmiita adoptioon jo neuvonnan aloittaessaan ja halusivat lapsen mahdollisimman pian. Eräs hakija kirjoitti osuvasti:

”Heti alusta lähtien tuntui, että sosiaalityöntekijät ajattelivat asioita ihan eri tavalla kuin me adoptioprosessissa olevat.” (K3)

Sosiaalityöntekijöiden tulisi nähdä tilanne neuvonnassa kaikkien osapuolten kannalta, vaikka hän onkin lapsen edun valvoja (Ottolapsineuvonta 1998, 13). Adoptionhakijat

kokivat, että näin ei tapahtunut. Useimmista heistä tuntui, että työntekijä ei ymmärtänyt, eikä kunnioittanut hakijoita. Vain kahdella hakijalla ei ollut mitään kielteistä sanottavaa neuvontatyöntekijän toiminnasta tai ammattitaidosta.

Suhteen ristiriidat, etenkin eri näkökannat ja eri aaltopituus, vaikuttivat siihen, että sosiaalityöntekijöiden sanomiset ajateltiin helpommin kielteisinä. Sosiaalityöntekijä nähtiin vastapelurina, johon liitettiin helposti negatiivisia mielikuvia.

”Siinä adoptioneuvonnassa tuli tavallaan sellanen me, vastaan sossun ihmiset...” (H2)

Pohjolan (1993a, 66) mukaan asiakkailta on omat tavoitteensa, jotka eivät aina sovi yhteen organisaation tavoitteiden kanssa, mutta he joutuvat silti toimimaan sen ehdoilla. Rostila (1988, 15) kirjoittaa, että työntekijällä ja asiakkaalla on omat roolinsa ja heidän suhteensa toimii molempien odotusten ja kokemusten varassa.

Niin hyvät kuin huonotkin kokemukset syntyvät asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa (Pohjola 2002, 48). Sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijan kohtaamisessa ovat mukana myös molempien asenteet ja arvot, jotka saattavat olla hyvin erilaisia. Ihmiset ovat erilaisia, ja he tulkitsevat samatkin tilanteet eri tavoilla (mt., 54).

Adoptioneuvonnassa korostetaan yhteistoimintaa ja sitä, että yhteisen arvioinnin pohjalta päädyttäisiin yhteiseen lopputulokseen (Ottolapsineuvonta 1998, 15). Hakijat kokivat olevansa neuvonnassa sosiaalityöntekijän armoilla. Työntekijällä oli vallan avaimet, eivätkä hakijat tunteneet voivansa vaikuttaa juuri mihinkään. Neuvontaa pidettiin vain ylhäältäpäin tulevana arviointina. Hakijat ja sosiaalityöntekijät eivät kohdanneet samalla tasolla ja se aiheutti ristiriitoja suhteeseen.

Adoptionhakijoilla voi olla ennakkoluuloja, koska he eivät voi itse päättää ”ottaa” lasta, vaan joutuvat muiden arvioitaviksi. Vaikka adoptioneuvonnasta puhutaan asiakkaan ja työntekijän yhteisestä päätöksentekoprosessista, mielletään neuvonta jonkinlaiseksi ”pääsykokeeksi” vanhemmuuteen. Prosessin edetessä adoptionhakijalla tulisi olla selkiintynyt käsitys lapsitoiveestaan, kyvyistään ja mahdollisuuksistaan vieraan lapsen vanhemmaksi tai lapsitoiveesta luopumisestaan. Työntekijän näkökulmasta kaikkia

adoptionhakijoita tulisi tavata niin kauan, että selkeä käsitys perheen kyvyistä suojella ja hoitaa lasta aikuisuuteen asti vahvistuisi. (Pasanen 2002, 8–9.)

Brittiläisissä adoptiotutkimuksissa adoptoijat olivat tyytymättömiä, jos sosiaalityöntekijät katsoivat roolinsa enemmän arvioivaksi ja tarkkailevaksi kuin tukena olevaksi. Tutkimuksissa ilmeni, että adoptoijat arvostivat sosiaalityöntekijöissä seuraavia ominaisuuksia: saatavilla olo, lämmin ja luottamusta herättävä suhde, luotettavuus (erityisesti siinä mielessä, että tehtiin mitä oli luvattu silloin kun oli luvattu), mahdollisuus kiirettömään keskusteluun, opastus ja neuvot päivittäisistä ongelmista sekä tunne sitoutuneesta kannustuksesta. Kun näitä ominaisuuksia puuttui, tyytymättömyys kasvoi. Myös erimielisyydet siitä, mitä vanhemmat halusivat ja mitä sosiaalityöntekijät katsoivat tarpeelliseksi, saattoivat lisätä tyytymättömyyttä. (Department of Health 1999, 89–90.)

10 YHTEENVETOA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tutkimukseni tavoitteena oli tuoda esiin adoptionhakijoiden kokemuksia adoptio-neuvonnasta. Halusin selvittää, miten neuvonta toimii hakijoiden näkökulmasta. Adoptio-neuvonta on lisääntynyt viime vuosina kansainvälisten adoptioiden suosion kasvun myötä, koska adoptioiminen ei ole mahdollista ilman neuvontaa. Adoptioprosessissa neuvonta on siis erittäin tärkeässä asemassa. Se on myös hyvin mielenkiintoinen osa sosiaalityöntekijöiden tehtäviä.

Taustoitin tutkimustani ensin selvittämällä, mistä adoptiossa ja neuvonnassa on kyse. Kävin läpi aikaisempia tutkimuksia ja totesin, että niitä oli yllättävän vähän. Adoptio-neuvontaa saaneiden kokemuksia ei ollut tutkittu kuin kahdessa pro gradu -tutkielmassa. Tämän vuoksi tutkimuksen tekeminen oli haastavaa.

Tutkimuksessa käytin laadullisia tutkimusmenetelmiä. Tutkimusaineistoni koostui yhteensä seitsemästä kirjoituksesta ja haastattelusta. Jouduin käyttämään kahta aineistonkeruun tapaa varmistaakseni aineiston riittävyyden. Keräämäni aineiston analysoin teemoittelemalla. Tutkimukseni aineistosta nostin esiin kolme hakijoiden kokemuksissa toistuvaa pääteemaa: neuvonnan keston, sosiaalityöntekijän arvioinnin ja vallan sekä hakijan ja työntekijän suhteen.

Tutkimuksessa korostuivat hakijoiden kriittiset näkemykset neuvonnasta ja sitä antavista työntekijöistä. Tällaisten kokemusten esille tuominen olikin monella syynä tutkimukseen osallistumiseen. Tutkimukseni perusteella adoptio-neuvonta ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Täytyy kuitenkin muistaa, että tutkimukseen valikoitui siis hakijoita, joilla oli hyvin kriittisiä kokemuksia.

Adoptio-neuvonnan kesto koettiin liian pitkänä, mikä aiheutti hakijoissa turhautumista ja ahdistusta. Odottaminen koettiin vaikeana. Hakijat olivat yleensä tärkeysjärjestyksessä viimeisiä kuntien sosiaalityöntekijöiden työtehtävissä. Pakollisen neuvonnan läpikäyminen oli välttämätöntä, jotta hakijat saavuttaisivat tavoitteensa eli oman lapsen. Hakijat liittivätkin ajan kuluun suuria odotuksia. Lapsen saaminen oli hakijoiden elämässä tärkeintä ja aika toi haavetta lähemmäksi. Tämän vuoksi neuvonnan viivästyminen aiheuttivat myös suuria pettymyksiä.

Adoptioneuvonnassa tulee tarkasti selvittää hakijoiden valmius adoptioon, ja siihen kuuluu aikaa. Tutkimuksessa ilmeni kuitenkin, että neuvonnan keston oli vaikuttanut myös työntekijöiden kiire ja muut ulkoiset tekijät, jotka olisivat korjattavissa resursseja lisäämällä. Jotkut hakijoista ehdottivat neuvonnalle enimmäiskestoja. Tällaista ei kuitenkaan voitane asettaa, koska tilanteet ovat niin yksilöllisiä. Suosituksia neuvonnan kestolle voisi kyllä olla. Ulkoiset tekijät, kuten resurssien vähyys, eivät saisi vaikuttaa neuvonnan keston. Neuvonnan kesto tulisi myös ensimmäisessä tapaamisessa ottaa puheeksi ja laatia alustava aikataulu. Näin pyrittäisiin välttämään aikaan liittyviä epärealistisia odotuksia. Neuvonnassa olisi myös hyvä keskustella pitkään odotukseen asennoitumisesta ja siitä, miten sen kokemista voisi helpottaa.

Hakijat kokivat sosiaalityöntekijän arvioinnin ja vallan voimakkaina neuvonnassa. Hakijat eivät uskaltaneet arvostella neuvontaa tai puhua omista epävarmuuksistaan, etteivät ne vaikuttaisi neuvonnan kulkuun tai työntekijän arvioon hakijoista. Selvityksen alaiseksi joutumiseen totuttiin pian alun jälkeen, erityisesti, jos sosiaalityöntekijä osasi käsitellä asian hyvin ja tuntui olevan samalla aaltopituudella hakijoiden kanssa. Hakijat kokivat kuitenkin, että he olivat neuvonnassa työntekijän armoilla ja hänellä oli valta päättää kaikista asioista neuvonnassa. Neuvonta koettiin lähes yksinomaan arviointina ja hakijat kaipasivat neuvontaan adoptioon valmentavaa pohdintaa ja keskustelua.

Hakijoiden omat toiveet ja pohdinnat jäävät sivuasemaan neuvonnassa, eivätkä tule välttämättä esiin lainkaan. Neuvonnassa mennään sosiaalityöntekijän ehdoilla. Tällöin käykin helposti niin, että neuvonnasta jää pois hakijoita itseään askarruttavat kysymykset eli nimenomaan neuvonnan tarve. Hakijat eivät siis välttämättä saa sellaista neuvontaa, jollaista he kokevat tarvitsevansa.

Ylhäältäpäin tapahtuvasta arvioinnista tulisi päästä tasavertaiseen yhteistyöprosessiin. Hakijat ovat oman elämänsä asiantuntijoita ja sosiaalityöntekijä prosessin kulun asiantuntija. Hyvään lopputulokseen voidaan päästä vain yhteistyöllä. Arvioinnin korostuminen lisää epävarmuutta hakijoissa. Neuvonnassa tarvittaisiin kuitenkin epävarmuutta poistavaa keskustelua ja hakijoiden voimavarojen huomiointia. Tämä olisi myös tulevan lapsen etu.

Adoptioneuvonnassa on aina kaksi osapuolta: sosiaalityöntekijä ja hakija. Työntekijän

asenteet, tieto, kokemukset, ammatillisuus ja persoona vaikuttavat siihen, millaisen annin hakijat saavat neuvonnasta. Hakijan ja työntekijän suhteen koettiin olevan suurin vaikuttaja neuvonnan sujumisessa. Useimmiten tapaamisissa oli hakijoiden kokemuksen mukaan hyvä ja rento ilmapiiri, mikä koettiin erittäin tärkeäksi.

Hakijoilla oli myös ikäviä kokemuksia sosiaalityöntekijöistä, jotka eivät tuntuneet arvostavan hakijoita tarpeeksi. Jotkut työntekijöiden esittämät kommentit koettiin loukkaavina. Tässä kohdassa työntekijöiden ammattitaitoa arvosteltiin, eikä sitä pidetty riittävänä. Työntekijöille ehdotettiin lisäksi lisäkoulutusta neuvontatehtävän hoitamiseen. Jos suhde ei toimi, ei neuvontakaan voi olla kovin hedelmällinen. Tällöin olisi hakijoiden oikeusturvan mukaista voida vaihtaa neuvonnan antajaa.

Hakijoilla ja työntekijöillä oli hyvin erilainen näkökulma mm. aikaan ja arviointiin. Lisäksi henkilökemiat eivät aina kohdanneet. Näistä ristiriidoista tulisi päästä jonkinasteiseen kompromissiin. Sosiaalityöntekijän tehtävä neuvonnassa on varmistaa, että lapsen etu toteutuu ja että lapsi saa hyvän ja pysyvän kodin. Toisaalta hakijoitakaan ei voida sysätä sivuun neuvonnassa. Heidät tulee ottaa huomioon ja kuunnella myös heidän toiveitaan ja odotuksiaan. Neuvonta on palvelua sekä lapselle että hakijoille.

Toivon, että tutkimuksen tuloksista olisi hyötyä adoptio-neuvonnan antajille ja neuvontapalvelun kehittäjille. Resursseja neuvontaan tarvittaisiin lisää. Uskon, että se parantaisi neuvonnan sujumista molempien osapuolten mielestä. Adoptio-neuvonnan alussa tulisi myös keskustella hakijan ja työntekijän erilaisista näkökulmista ja näin pyrkiä lisäämään toisen osapuolen ymmärrystä. Kun ristiriidasta päästään yhteisymmärrykseen ja yhteistyöhön, voidaan löytää jokin toimiva malli, jonka avulla työntekijä ja adoptionhakija voivat kohdata samalla tasolla. Siinä ovat mielestäni onnistuneet adoptio-neuvonnan avaimet.

LÄHTEET

Adoptionsfrågor: slutbetänkande av förmynderskapsutredningen (1989) Statens offentliga utredningar 1989: 100. Stockholm.

Ahola, Suvi (1999) Iljan äidiksi. Helsinki: WSOY.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Antikainen, Maarit (1997) Lapsen etu sosiaalityössä. Kuopion yliopistollinen opetussosiaalikeskus 2/1997. Kuopio.

Arola, Miia (2000) Kansainvälinen adoptio ja lapsiperhe: tutkimus kansainvälisestä adoptiosta lapsiperheen perustamisen muotona. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Auvinen, Riitta (1995) Lapsiperhe Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, Nro 28/1995. Helsinki: Väestöliitto.

Brodzinsky, David M. (1990) A Stress and Coping Model of Adoption Adjustment. Teoksessa Brodzinsky, David M. & Schechter, Marshall D. (toim.) The Psychology of Adoption. New York: Oxford University Press, 3–24.

Department of Health (1999) Adoption Now: Messages from Research. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–42.

Fagerström, Christina (1989) Adoptioneuvonta kansainvälisissä adoptioissa. Teoksessa

Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.) *Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta.* Helsinki: Interpedia ry, 149–154.

Farber, Michaela L. Z. & Timberlake, Elizabeth & Mudd, Helen Patricia & Cullen, Linda (2003) *Preparing Parents for Adoption: An Agency Experience.* *Child and Adolescent Social Work Journal* 20 (3), 175–196.

Feigelman, William & Silverman, Arnold R. (1983) *Chosen Children. New Patterns on Adoptive Relationships.* New York: Praeger Publishers.

Forsten, Nina (1992) *Ulkomailta adoptoitujen lasten sosioemotionaalinen sopeutuminen Suomessa: minäkuva ja itsekoettu aggressiivisuus.* Yhteiset lapsemme ry:n julkaisu 4. Helsinki.

Garam, Sirkka (1988) *Toivottu lapsi: adoptio ja sijaisvanhemmuus.* Helsinki: WSOY.

Gerris, Jan (1994) *Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit.* Teoksessa Virkki, Juha (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin.* Helsinki: WSOY, 144–162.

Gill, Owen & Jackson, Barbara (1983) *Adoption & Race: Black, Asian and Mixed Race Children in White Families.* London: Batsford.

Goldstein, Joseph & Freud, Anna & Solnit Albert J. (1980) *Beyond the Best Interests of the Child.* London: Burnett Books.

Gottberg, Eva (1996) *Perhesuhteet ja lainsäädäntö.* Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:83. Turku.

Guidi, Donatella & Tosi, Maria Nadia (1996) *Genitori di bambini adottati: Una sfida per costruire il "nuovo romanzo familiare", ovvero una storia familiare condivisa.* Teoksessa Scabini, Eugenia & Donati, Pierpaolo (toim.) *Famiglia e adozione internazionale: esperienze, normativa e servizi.* Milano: Università Cattolica del Sacro Cuore, 105–120.

Hartman, Ann & Laird, Joan (1990) Family Treatment After Adoption: Common Themes. Teoksessa Brodzinsky, David M. & Schechter, Marshall D. (toim.) The Psychology of Adoption. New York: Oxford University Press, 221–239.

Hellberg, Olle (1988) Erkännande av internationella adoptionsbeslut: en jämförande studie. Uppsala: Iustus.

Helsingin Sanomat 30.8.2005. Yli 50-vuotiaat liian vanhoja pienen lapsen adoptiovanhemmiksi. Kotimaa A11.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huttunen, Jouko (1995) Kasvattajana toimiminen. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: WSOY.

Hägglund, Gertrud (1980) Adoptoitu lapsi uudessa perheessään. Vaasa: Interpedia ry.

Internationella adoptioner (1982) Forskning och forskningsbehov. DFS. Skriftserie nr 4. Stockholm: Delegationen för social forskning.

Internationella adoptionsfrågor: 1993 års Haagkonvention m. m.: betänkande av Adoptionslagstifningsutredningen (1994) Statens offentliga utredningar 1994: 137. Stockholm.

Jaakkola, Risto (1977) Ottolapsitutkimus. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 7/1977. Helsinki.

Juhila, Kirsi (2000) Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskustelussa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 105–129.

Kartovaara, Leena (2000) Lasten perheet. Teoksessa Kartovaara, Leena & Sauli, Hannele Suomalainen lapsi. SVT: Väestö 2000:7. Helsinki: Tilastokeskus, 29–44.

Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Ailaleena & Pohjola, Anneli (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–51.

Kats, Madeleine (1989) Ennen päätöstä. Teoksessa Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.) Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta. Helsinki: Interpedia ry, 13–33.

Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997) Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922–1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Kirk, H. David (1985) Adoptive Kinship. A Modern Institution In Need of Reform. Port Angeles, Washington: Ben-Simon Publications.

Krouvi, Tuula (2003) Lapsettomuushoitojen kautta adoptioprosessiin. Perheterapia 19 (1), 4–15.

Kujansuu, Heidi (2003) Adoptioperheiden sopeutuminen ja tukipalvelut kansainvälisen adoptioprosessin aikana: haastattelututkimus adoptioperheiden kokemuksista. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Kuronen, Marjo (1993) Lapsen hyväksi naisten kesken: tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Stakesin tutkimuksia 35. Helsinki.

Kärnä, Leena (1993) Sosiaalityöntekijät kaipaavat apua adoptioineuvontaan kansainvälisissä adoptioissa. Sosiaaliturva 81 (16), 25–26.

Lahti, Ilpo (1991) Adoptiolapsi nuoruusiässä: 90 adoptiolapsen ja heidän perheensä psykiatrinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Osa 84. Turku.

Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma.

Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.

Laurila, Anja (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti – kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Liljeström, Ann-Britt (1995) Rådgivning eller utredning? En kvalitativ undersökning om hur socialarbetare och adoptivsökande förhåller sig till den lagstadgade adoptionsrådgivningen vid internationell adoption. Helsingfors universitet. Statsvetenskapliga fakulteten. Pro gradu avhandling i socialpolitik.

Luther, Karin (1989) Adoptiopalvelu. Teoksessa Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.) Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta. Helsinki: Interpedia ry, 47–49.

Maaniittu, Maisa (1998) Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen lisääminen – tulevaisuuden suuntia sosiaalihuollon laatutyössä. Teoksessa Haverinen, Riitta & Simonen, Leila & Kiikkala, Irma (toim.) Kohtaamisia sosiaali- ja terveystalouden areenoilla. Stakesin raportteja 221. Helsinki, 153–165.

Macey, Marie (1995) 'Same Race' Adoption Policy: Anti-racism or Racism? Journal of Social Policy 24 (4), 473–491.

Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka (2001) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.

Morris, Ann (1999) The Adoption Experience: Families Who Give Children a Second Chance. London: Jessica Kingsley Publishers.

Mäkelä, Klaus (1990) Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–

61.

Nieminen, Kevät (1975) Adoptiojärjestelmät. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Julkaisu 8. Helsinki.

Niiranen, Vuokko & Roinisto-Melkko, Marketta (1994) Miksi todellisuus on toisenlainen kuin teoria? Asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yhteistyöstä. Sosiaaliturva 82 (7), 13–19.

Nurmela, Kari (1989) Sateenvarjorattaat – kertomus intiaanityöstä, josta tuli lapsemme. Helsinki: Kirjapaja.

Ottolapsineuvonta – opas ottolapsineuvonnan antajille (1998) Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen oppaita 1998:7. Helsinki.

Ottolapsineuvontatyöryhmä (1979) Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen: sosiaalivaltion ottolapsineuvontatyöryhmän muistio. Helsinki.

Oulasmaa, Petri (1994) Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Julkaisu 94. Helsinki, 106–124.

Parviainen, Heikki (2003) Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja E15/2003. Helsinki: Väestöliitto.

Pasanen, Kaarina (2002) Voiko aikaa ohittaa? Pelastakaa Lapset 57 (5), 8–9.

Peltoniemi-Ojala, Maarit (1999) Oma lapsi – vihdoinkin. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Phillips, Rena (1992) The Role of Social Work Departments in Stepparent Adoptions. Adoption & Fostering 16 (2), 16–21.

Pihlaja, Kristiina (1997) Adoptio lähtee aina lapsen eduista. Sosiaaliturva 85 (11), 18–

21.

Pohjola, Anneli (1993a) Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Ailaleena & Pohjola, Anneli (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 53–95.

Pohjola, Anneli (1993b) Asiakassuhteen piilokäytäntöjä. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.) Näkökulmia hyvinvointipalvelujen tutkimukseen. Hyvinvointipalveluprojekti. Osaraportti 4. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja N:o 39. Rovaniemi, 39–49.

Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 42–61.

Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.

Rantalaiho, Ulla-Maija (1993) Sosiaalityöntekijä lapsen etua etsimässä. Teoksessa Karvinen, Synnöve (toim.) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Helsinki: Painatuskeskus.

Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rautanen, Elina (1972) Avioton äiti ja adoptiopäätös. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 20. Helsinki: WSOY.

Reinikainen, Heli (2002) Laatuvanhempia ja riskivanhemmuutta: kansainvälisen adoption hakijat ja vanhemmuus kotiselvityksissä vuonna 1991. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Riihinen, Taina (1989) Kansainvälistä lapseksiottamista koskevista säännöksistä. Teoksessa Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.) Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta. Helsinki: Interpedia ry, 155–164.

Rostila, Ilmari (1988) Subjektina sosiaalitoimistossa? Asiakassuhteen analysointia toimeentulotuki-, PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden kokemusten avulla. Sosiaalihuollon julkaisuja 7/1988. Helsinki.

Sipilä, Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.

Small, John (1986) Transracial Placements: Conflicts and Contradictions. Teoksessa Ahmed, Shama & Cheetham, Juliet & Small, John (toim.) Social Work with Black Children and Their Families. London: Batsford.

Sola, Johanna (2002) Vanhempien tarinat vuorovaikutuksesta lakisääteisessä adoptioeuvonnassa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Streng, Adolf V. (1997) Latinalais-suomalainen sanakirja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta: Toimintakertomus 1999 (2000) Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2000:4. Helsinki.

Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta: Toimintakertomus 2003 (2004) Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2004:9. Helsinki.

Suomen säädöskokoelma:

Laki lapseksiottamisesta 153/1985 LOL

Asetus lapseksiottamisesta 508/1997 LOA

Asetus Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnasta 509/1997

Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa SopS 29/1997 (Haagin sopimus)

Suoninen, Eero (2000) 'Tanssilajit ja -tyylit' asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 67–104.

Stjerna, Ingrid (1981) Barn som Barn? En handbok om internationella adoptioner. Stockholm: Proprius.

Söderström, Auli (1998) Pikkuemännästä kasvaa lapsi. Porvoo: A. Söderström.

Teague, Alan (1989) Social Change, Social Work and the Adoption of Children. Aldershot: Gower.

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitotuorien vanhempisuhteet. Stakesin tutkimuksia 52. Helsinki.

Varilo, Esko (1993) Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina. Helsinki: Psykiatrian tutkimussäätiö.

Vinterhed, Kerstin & Börjeson, Bengt & Cederström, Anita & Fredin, Erik & Hessle, Maria & Hessle, Sven (1981) Barn i kris. En bok om barn och separation. Stockholm: Almqvist & Wiksel.

Vuorma, Ulla (1994) Perhe ja adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden käsitykset perheestä ja perheydestä. Kuopion yliopisto. Sosiaalityöiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Internet-lähteet

Kotimaiset adoptiot. Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla www-muodossa:

<URL: <http://www.pelastakaaalapset.fi/lastensuojelupalvelut/adoptio.php>>.

Pelastakaa Lapset ry:n toimintakertomus 2004. Saatavilla www-muodossa:
<URL: http://www.pelastakaalapset.fi/keita-me-olemme/Pelastakaa_Lapset_toimintakertomus2004.pdf>.

Suomeen adoptoitu ulkomailta lapsia ennätysmäärä vuonna 2004. Tilastokeskus.
Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.stat.fi/til/adopt/index.html>>.

Tukipalvelut. Interpedia ry. Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.interpedia.fi/adoptio/tukipalvelut.html>>.

LIITTEET:

Liite 1. Aineistonhakupyyntö

OSALLISTU TUTKIMUKSEEN!

Onko Sinulla kokemuksia **adoptioneuvonnasta**? Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen pro gradu -tutkielmaani adoptioneuvonnasta. Toivoisin, että kirjoittaisit kokemuksistasi adoptioneuvonnasta ja siihen liittyvästä kotiselvityksestä. Millaisia ajatuksia ja tunteita se on herättänyt? Millaiseksi muodostui suhde neuvonnan antajaan ja mitkä tekijät siihen vaikuttivat? Kerro myös pääpiirteissään adoptioprosessin kulusta sekä ikäsi ja sukupuolesi. Kirjeet käsitellään luottamuksellisesti ja voit vastata myös nimettömänä. Yhteystietoja tarvitsen vain mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Voitte lähettää kirjeet postitse tai sähköpostitse. Vastaan myös mielelläni kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiin.

Hanna-Mari Helo

Osoite

E-mail

Puh.

Liite 2. Haastatteluteemat

HAASTATTELUTEEMAT

Taustatiedot

- ikä, sukupuoli
- adoptiopalvelun antaja
- adoptionhakijana yksin/puolison kanssa
- missä ja milloin neuvontaa annettiin
- kuka/ketkä neuvontaa antoivat, vaihtuiko työntekijä
- neuvontatyöntekijöiden aikaisempi kokemus adoptio-neuvonnasta
- käyntien määrä toimistolla/kotona, muu yhteydenpito
- neuvonnan kesto kokonaisuudessaan

Neuvonta

- odotukset, vastasivatko todellisuutta
- ensimmäisten tapaamisten sujuminen, miten neuvonta lähti liikkeelle
- miten kotikäynnit sujuivat ja mitä tunteita herättivät
- neuvonnan kokeminen valmennuksena ja/tai arviointina
- minkälaisia kysymyksiä neuvonnan aikana pohdittiin
- mitä olisi kaivannut neuvonnan aikana, mitä jäi puuttumaan
- mitä koki myönteisenä/kielteisenä/turhana
- työntekijöiden ammattitaito
- mitä muuttaisi neuvonnassa

Suhde työntekijän ja hakijan välillä

- millaiseksi suhde muodostui
- mitkä tekijät siihen vaikuttivat
- yhteydenpito neuvonnan päätyttyä